

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Diplomová práce

Mgr. Krystsina Shyianok

Tlumočnická neutralita při tlumočení na vysoké úrovni

The interpreter's neutrality during interpreting for high-level officials

Praha 2018

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ivana Čeňková, CSc.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce prof. PhDr. Ivaně Čěnkové, CSc., za cenné metodologické rady a připomínky při odborném vedení práce, věnovaný čas a také mimořádnou vstřícnost nehledě na pozvolné vypracování práce, dále prof. Nikolaji Garbovskému, DrSc., a doc. Andreji Čužakinovi, Ph.D., za konzultace k problematice vojenského tlumočení, Mgr. Evě Volenové za jazykové konzultace a částečnou korekturu a v neposlední řadě také všem konferenčním tlumočnickům, kteří se zúčastnili dotazníkového šetření a poskytli rozhovory, aby práce mohla vzniknout.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 30. července 2018

Mgr. Shyianok Krystsina

Klíčová slova (česky)

tlumočnická neutralita, tlumočnická nestrannost, tlumočnická (ne)podjatost, etický kodex, konferenční tlumočnick, konsektivní tlumočení, simultánní tlumočení, šušotáž, tlumočení na vysoké úrovni, Česká republika, Ruská federace

Klíčová slova (anglicky):

interpreter's neutrality, interpreter's impartiality, interpreter's (un)bias, code of ethics, conference interpreter, consecutive interpreting, simultaneous interpreting, chuchotage/whispering, interpreting for high-level officials, Czech Republic, Russian Federation

Abstrakt (česky)

Diplomová práce „Tlumočnická neutralita při tlumočení na vysoké úrovni“ je teoreticko-empirickou prací a skládá se ze dvou částí. Teoretická část se snaží přiblížit pojmy *neutralita*, *nestrannost* a *(ne)podjatost* a poukázat na multidimenzionální povahu tlumočnické neutrality. Dále podává přehled o existujících přístupech k problematice tlumočnické neutrality a nastiňuje podstatu tlumočení na vysoké úrovni. Empirická část má povahu výzkumné sondy a mapuje, jak koncept absolutní tlumočnické neutrality vnímají profesionální konferenční tlumočníci v České republice a Ruské federaci, kteří tlumočí na vysoké úrovni, a zároveň zjišťuje, zda se někdy s absencí tlumočnické neutrality sami potýkají. V neposlední řadě vymezuje reálné faktory, jež mohou tlumočnickou neutralitu ovlivňovat, a zkoumá možné dopady absence tlumočnické neutrality na tlumočnický výkon. Výsledky empirické části práce mohou být v budoucnu odrazovým můstkem pro další výzkumy zaměřené na tlumočnickou neutralitu.

Abstract (in English):

The diploma thesis “The interpreter's neutrality when interpreting for high-level officials” is a theoretical and empirical work and consists of two parts. The theoretical part tries to look into the concepts of neutrality, impartiality and (un)bias and to point out the multidimensional nature of interpreter's neutrality. It also provides an overview of existing approaches to interpreter's neutrality and highlights the essence of high-level interpreting. The empirical part is a research probe that maps how professional conference interpreters who interpret for high-level officials in the Czech Republic and the Russian Federation view the concept of absolute interpreter's neutrality. At the same time, it inquires whether they sometimes face the absence of interpreter's neutrality. Lastly, it outlines factors that can influence interpreter's neutrality and examines possible impacts of neutrality absence on interpreting performance. The results of empirical part may become a springboard for further research in interpreter's neutrality.

Obsah

Úvod.....	1
I Teoretická část.....	3
1 Pojmy <i>neutralita, nestrannost a (ne)podjatost</i>	3
1.1 Neutralita.....	3
1.1.1 Význam a původ slova.....	3
1.1.2 Neutralita v mezinárodním právu.....	4
1.1.3 Neutralita v humanitární oblasti	5
1.1.4 Neutralita v mírových operacích	7
1.1.5 Neutralita v psychoanalýze.....	8
1.1.6 Neutralita v mediaci.....	9
1.2. Nestrannost	12
1.2.1 Význam slova	12
1.2.2 Nestrannost v humanitární oblasti.....	12
1.2.3 Nestrannost v mírových operacích.....	12
1.2.4 Nestrannost v mediaci	13
1.2.5 Nestrannost při výkonu veřejné moci	14
1.3. (Ne)podjatost	16
1.3.1 Význam slova	16
1.3.2 (Ne)podjatost při výkonu veřejné moci.....	16
1.4. Shrnutí.....	18
2 <i>Neutralita v tlumočení</i>	20
2.1 Tlumočnické stanovky, kodexy, předpisy	20
2.1.1 V České republice.....	20
2.1.2 V Ruské federaci	24
2.1.3 Mezinárodní úprava.....	27
2.2 Přístupy.....	30
2.2.1 Koncept ideálního a neviditelného tlumočnicka.....	31
2.2.2 Koncept reálného a viditelného tlumočnicka.....	32
2.3 Směry bádání.....	35
2.4 Shrnutí.....	37
3 Tlumočení na vysoké úrovni	40
3.1 Konferenční tlumočení	40
3.2 Kdo tlumočí na vysoké úrovni?	42
3.2.1 Tlumočnicki-diplomaté.....	42
3.2.2 Vojenští tlumočnicki.....	43
3.3 Vzpomínky tlumočnicků	45
II Praktická část.....	49
1 Výzkum	49
2 Metodika.....	52
3 Dotazníky	58
4 Rozhovory.....	85
5 Shrnutí.....	102
6 Diskuze	111
Závěr.....	117

Seznam literatury	119
Přílohy	127

Seznam zkratek

- ACTA – Asociace českých překladatelských agentur
- AIIC – Association internationale des interprètes de conférence
- ASKOT – Asociace konferenčních tlumočnicků
- ČČK – Český červený kříž
- ČKTZJ – Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, z. s.
- ČR – Česká republika
- ČUN – Česká unie neslyšících
- EULITA – The European Legal Interpreters and Translators Association
- FIT – Fédération Internationale des Traducteurs
- GCHQ – The Government Communications Headquarters
- IMIA – The International Medical Interpreters Association
- JTP – Jednota tlumočnicků a překladatelů
- KST ČR – Komora soudních tlumočnicků České republiky
- KT – konsekutivní tlumočení
- OSN – Organizace spojených národů
- RF – Ruská federace
- SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
- ST – simultánní tlumočení
- Š – šušotáž
- UNOCHA – The United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs
- WASLI – The World Association of Sign Language Interpreters
- НАП – Национальная лига переводчиков
- СПП – Союз переводчиков России

Úvod

People are not born neutral, they choose to become so. And people do not struggle against their own nature without good reason.

Marion Harroff-Tavel

If you are neutral in situations of injustice, you have chosen the side of the oppressor.

Desmund Tutut

Tlumočnická neutralita se stále častěji dostává do středu pozornosti nejen teoretiků a badatelů v oblasti translologie, ale i aktivně působících tlumočnicků a profesních tlumočnických organizací. Problematika tlumočnické neutrality při konferenčním tlumočení nicméně není zatím v odborné literatuře dostatečně pokryta, což byl jeden z důvodů, proč jsme si ji zvolili jako téma této práce. Diplomová práce si klade za cíl přiblížit pojmy *neutralita*, *nestrannost* a *(ne)podjatost*, poukázat na multidimenzionální povahu tlumočnické neutrality a podat ucelený, avšak nikoliv vyčerpávající přehled o přístupech k ní. Dále chce zmapovat, jak vnímají koncept absolutní tlumočnické neutrality profesionální konferenční tlumočníci v České republice a Ruské federaci, kteří tlumočí na vysoké úrovni, a zjistit, jestli se někdy potýkají s problémem její absence. Nakonec se snaží vymezit reálné faktory, jež mohou tlumočnickou neutralitu ovlivňovat, a možné dopady absence tlumočnické neutrality na tlumočnický výkon.

Práce se skládá ze dvou částí: teoretické a praktické. Teoretickou část tvoří tři kapitoly, z nichž první pojednává o pojmech *neutralita*, *nestrannost* a *(ne)podjatost*, jejich slovníkových významech a obsahové náplni v různých oborech kromě tlumočení a vyzdvihuje ty dimenze těchto pojmů, jež se jeví jako podstatné z hlediska teorie a praxe tlumočení. Druhá kapitola se zaměřuje na tlumočnickou neutralitu, nastiňuje výskyt výše uvedených pojmů ve stanovách vybraných profesních tlumočnických organizací, etických kodexech tlumočnicků a v tlumočnických předpisech v České republice, Ruské federaci a na mezinárodní úrovni. Podává také přehled přístupů k problematice a přehled základních

existujících konceptů tlumočnické neutrality, které propojuje s představami o (ne)viditelnosti tlumočnicka, a zvláště vyčleňuje výzkumy týkající se tlumočnické neutrality při konferenčním tlumočení. Třetí kapitola, která má povahu nezbytného kontextuálního rámce, popisuje konferenční tlumočení, vyjmenovává jeho základní typy, resp. režimy (konsekutivní tlumočení, simultánní tlumočení, šušotáž) a nabízí krátký exkurz do tlumočení na vysoké úrovni.

Praktická část práce navazuje tematicky na část teoretickou a je věnována výzkumné sondě, jež mapuje vnímání tlumočnické neutrality konferenčními tlumočnickými z České republiky a Ruské federace, kteří tlumočí na vysoké úrovni. Praktická část se skládá z šesti kapitol, které postupně popisují samotný výzkum, jeho metodiku, dotazníky a rozhovory, následuje shrnutí a diskuze. Shrnutí k této části přináší jednak stručný popis výsledků empirické výzkumné sondy, včetně profilu průměrného konferenčního tlumočnicka na vysoké úrovni v České republice a Ruské federaci, jednak pokus o klasifikaci reálných faktorů, jež mohou tlumočnickou neutralitu ovlivňovat, a možných dopadů její absence na tlumočnický výkon. Diskuze hodnotí vybrané následky absence neutrality u tlumočnicka prizmatem stanovisek translatoologů, případně příslušných etických kodexů tlumočnicků, a zasazuje některá zjištění do společného kontextu spolu s výsledky relevantních výzkumů.

V této diplomové práci je užito autorského plurálu skromnosti, přestože je v současné době v českém úzu spíše na ústupu; s ohledem na běloruský původ autorky je autorský plurál bližší jejímu idiolektu. Vzhledem k tomu, že autorka není rodilou mluvčí českého jazyka, jsou veškeré citace z cizojazyčných zdrojů ponechány v jazyce originálu (ruštině, angličtině). Citace náležející tlumočnickům jsou dodatečně zvýrazněny kurzívou. Klíčové body a formulace, na něž autorka klade důraz, jsou v textu označeny tučným písmem nebo podtrženy.

I Teoretická část

1 Pojmy *neutralita*, *nestrannost* a *(ne)podjatost*

V této kapitole se budeme věnovat pojmu *neutralita* a také s ním souvisejícím a často zaměňovaným pojmem *nestrannost* a *(ne)podjatost*. Zaměříme se na slovníkové významy těchto slov a jejich obsahové náplně v různých oborech, kromě však tlumočnictví, o němž bude pojednáno v samostatné kapitole. Na závěr shrneme jednotlivé dimenze těchto pojmů.

1.1 Neutralita

1.1.1 Význam a původ slova

Nejprve se na slovo *neutralita* podíváme z lingvistické stránky. V souladu se Slovníkem spisovného jazyka českého může být toto slovo používáno jak v obecném významu 'neutrální postoj, nestrannost' (např. n. vůči někomu, zachovávat ve sporu n., setrvávat v n.), tak ve významu odborném. Jak uvádí slovník, v mezinárodním právu *neutralita* znamená 'postavení státu, který se neúčastní určitého konfliktu mezi jinými státy a zaujímá nestranný postoj'. Na úrovni politické pak znamená *neutralita* 'politiku státu, který se nepřipojil k žádnému z vojenskopolitických seskupení'.¹ Český slovník cizích slov uvádí pouze obecný význam slova *neutralita*, ale doplňuje jej o 'neúčast ve sporu'.²

Pro pochopení pojmového významu slova je nezbytné znát i jeho původ. Slovo *neutralita* je odvozeno z přídavného jména *neutrální*, které má podle Slovníku spisovného jazyka českého dva odlišné významy. Za první je to 'takový, který se nekloní k žádné ze sporných stran, nikomu nestrání, nestranný' (např. n. pozorovatel, n. stanovisko, n. území), příp. 'který otevřeně nepřiznává, komu straní'. Za druhé je to 'takový, který nemá výrazné znaky nebo vlastnosti' (např. n. význam slova, n. jazyk). V tomto druhém významu můžeme na slovo *neutrální*

¹ <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=neutralita&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

² https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?cizi_slovo=neutralita&typ_hledani=prefix

narazit mimo jiné v chemii, kde znamená 'nereagující ani kyselá, ani zásaditě', a také v malířství, kde se používá ve spojení *neutrální barva*.

Ponoříme-li se do etymologie slova *neutrální*, pak zjistíme, že pochází z latinského slova *neuter*, které v sobě postupně akumulovalo více významů. Původně *neuter* znamenalo 'žádný z obou' (Rejzek 2001, s. 410). Etymologický slovník Maxe Fasmera uvádí vedle tohoto významu jako jeden z původních významů uvádí také význam 'indiferentní'³. V souladu s Etymologickým slovníkem anglického jazyka již v 16. století znamenalo slovo *neuter* 'taking neither side, neutral'⁴. V 60. letech 17. století se přídavné jméno *neutrální* podle tohoto slovníku začalo používat i v chemii. Vznik významu spojeného s barvou datuje slovník do roku 1821.

V současné době se o *neutralitě* hovoří nejen ve výše uvedeném kontextu mezinárodního práva a politiky, ale i v humanitární oblasti, při mírových operacích a také v rámci jednotlivých disciplín, mezi něž patří například psychoanalýza a mediace. Níže se podrobněji zaměříme na obsahovou náplň slova *neutralita* v každé z těchto oblastí.

1.1.2 Neutralita v mezinárodním právu

Všeobecně uznávaným znakem neutrality v mezinárodním právu je **neúčast státu na válce**. Samotný koncept neutrality je však jednotlivými státy vnímán a uplatňován v praxi odlišně, a proto jednotná definice pojmu, která by vyhovovala všem státům, stále chybí. Bývalý finský prezident Urho Kekkonen v této souvislosti řekl, že neutralit může být tolik, kolik je neutrálních států v Evropě (Rosputinský 2010, s. 34).

V mezinárodněprávním kontextu se rozlišují dva základní druhy neutrality, a to **trvalá neutralita** a **prostá neutralita**. Trvalá neutralita předpokládá **neúčast státu na žádném budoucím ozbrojeném konfliktu**. Status trvalé neutrality lze získat na základě multilaterální mezinárodní smlouvy. Za historicky první trvale

³ <https://vasmer.lexicography.online/н/нейтралитет>

⁴ https://www.etymonline.com/word/neuter?ref=etymonline_crossreference

neutrální stát se považuje Švýcarsko, které tento status získalo v roce 1815. Švýcarská neutralita stojí na čtyřech pilířích, konkrétně na principu **ozbrojené neutrality**, principu **politiky neutrality v době míru**, principu **neúčasti v politických organizacích a zákazu účasti v celních a hospodářských uniích**, jež by mohla vést k jednostranné závislosti (Šturma 1998, s. 18).

Na rozdíl od trvalé prostá neutralita předpokládá **neúčast státu na konkrétním ozbrojeném konfliktu**. Prostá neboli též válečná neutralita začíná oficiálním vyhlášením o neutralitě a končí zánikem válečného stavu mezi válčícími stranami, případně vstupem neutrálního státu do války (Šturma 1998, s. 14–15). Vedle neúčasti na válečných akcích je povinností neutrálního státu **stejné chování vůči všem válčícím stranám**. „Poskytne-li jedné válčící straně určité výhody, musí je poskytnout i druhé straně. Odepře-li je jedné straně, musí je odeprít i druhé“ (Potočný 2003, s. 427).

1.1.3 Neutralita v humanitární oblasti

Mezinárodní hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce (Mezinárodní hnutí ČK & ČP) vyhlásilo dne 8. 10. 1965 na mezinárodním kongresu ve Vídni za své základní principy mimo jiné nestrannost (angl. impartiality, rus. беспристрастность) a neutralitu (angl. neutrality, rus. нейтральность), které jsou zakotveny i ve statutu hnutí a všech jeho složek. Z webových stránek Českého červeného kříže (ČČK) vyplývá, že tyto principy nejsou rovnoznačné, jelikož nestrannost spadá do kategorie cílů a zároveň je jedním z ústředních principů hnutí, kdežto neutralita je považována za jeden z **odvozených principů**, které umožňují naplnění principů ústředních (viz obrázek č. 1)⁵.

⁵ <https://www.cervenykriz.eu/cz/cojsouprincipy.aspx>

Obrázek č. 1. Základní principy Mezinárodního hnutí ČK & ČP (zdroj: webové stránky ČČK)

V tomto oddíle se budeme věnovat pouze principu neutrality. Princip nestrannosti v humanitární oblasti bude popsán níže v oddíle 1.2.2. V souladu s principem neutrality **se Mezinárodní hnutí ČK&ČP nikdy neúčastní na nepřátelských akcích ani na sporech politického, náboženského, rasového a ideologického rázu, aby si uchovalo důvěru všech**⁶. Jak uvádí Prezident ČČK Marek Jukl v seriále novin věnovaných základním principům Mezinárodního hnutí ČK & ČP, je princip neutrality „**sebeomezením**“, které ukládá členům, zaměstnancům a dobrovolníkům hnutí „**zdržet se**“ nejen přímého a nepřímého podporování úsilí stran konfliktů či sporů, ale i vyjadřování se k jejich příčinám. Podotýká však, že neutralita **neznamena pasivitu či alibismus**. Odrazem principu neutrality je podle Marka Junkla **povinnost přísné mlčenlivosti** delegátů Mezinárodního výboru ČK a mezinárodně uznané **právo nevypovídat před soudem**. Zároveň si protirečí, když uvádí, že v zájmu oběti může ČK & ČP upozornit strany konfliktu či války na jejich závazky a užít všech prostředků k dosažení nápravy, včetně zveřejnění případu.⁷

Co se týká podstaty neutrálního chování příslušníků Mezinárodního hnutí ČK & ČP, Marek Jukl je omezuje pouze na **vnější neutralitu**: „(...) každý má

⁶ <https://www.cervenykriz.eu/cz/neutralita.aspx>

⁷ https://www.cervenykriz.eu/cz/principy/Zakladni_principy_CK.pdf

svoje názory na podstatu sporu. Při výkonu svého humanitárního poslání člena, zaměstnance i dobrovolníka Červeného kříže musí však vždy **vystupovat tak, aby** jej tyto **názory neovlivnily** a musí **se zdržet jejich projevení** (...). Jde tedy o **příkaz neutrálně se chovat, nikoli ve svém nitru být názorově neutrální.**⁸ Neutrálně by se podle něj měli příslušníci Mezinárodního hnutí ČK & ČP chovat i **„mimo službu“**, přičemž to platí **„nejen ve válce, ale i v míru“**: „(...) politická kariéra či duchovní funkce v zemi rozdělené na nesmiřitelné tábory se s činností v Červeném kříži samozřejmě vylučuje.“⁹ Marek Junkl také konstatuje, že **neutralita není možná bez nezávislosti.**¹⁰

Úřad OSN pro koordinaci humanitárních otázek (UNOCHA) se řídí ve své činnosti ustanoveními rezoluce Valného shromáždění OSN č. 46/182 o posílení koordinace humanitární nouzové pomoci OSN, která byla přijata v roce 1991. Tato rezoluce také stanoví, že humanitární pomoc musí být poskytována v souladu se zásadami neutrality (angl. neutrality, rus. нейтральность) a nestrannosti (angl. impartiality, rus. беспристрастность), nicméně neobsahuje definice těchto pojmů.

V roce 2007 byl Evropskou komisí přijat první evropský politický referenční text týkající se humanitární pomoci s názvem Evropský konsensus o humanitární pomoci. Tento dokument již nejen zakotvuje neutralitu (angl. neutrality, rus. нейтральность) a nestrannost (angl. impartiality, rus. беспристрастность) jakožto hlavní humanitární zásady, ale i vystihuje, v čem tyto zásady spočívají. Neutralita podle něj znamená, že „humanitární pomoc **nesmí zvýhodňovat žádnou stranu ozbrojeného konfliktu či jiného sporu**“¹¹. Princip nestrannosti bude popsán níže v oddíle 1.2.2.

1.1.4 Neutralita v mírových operacích

Stejně jako humanitární organizace se i mírové síly OSN, které usilují o udržení míru v ohrožených v místech, řídí ve své činnosti mimo jiné zásadami

⁸ tamtéž

⁹ tamtéž

¹⁰ tamtéž

¹¹ https://www.mzv.cz/public/1a/10/c5/795902_713061_KonsensusCesky.pdf

neutrality a nestrannosti. Od vytvoření první mírové mise v roce 1948 prošly nicméně tyto zásady významnými změnami. Nejdříve je nutné říct, že se rozlišují tři historické etapy peacekeepingu, kterým se v odborné literatuře říká generace:

1. generace (1948 až 1990, tradiční mírové operace);
2. generace (1990 až 1995, multidimenzionální mírové operace);
3. generace (1995 až doposud, operace na podporu míru).

V mírových operacích 1. generace byla neutralita vojáků v misích spojována především s jejich **původem primárně z neutrálních států**, které neměly vlastní zájmy v konfliktu.

Jak uvádí analytik Dominick Donald, v době studené války mnohdy docházelo k nahrazení pojmu *nestrannost*, o níž se bude hovořit v oddíle 1.2.3., pojmem *neutralita*. Rozdíl spatřuje v tom, že **neutrální entita bude pasivnější než nestranná entita**, a vysvětluje jej na analogickém přirovnání: „nestranná entita může zastavit vítr, zatímco neutrální jen zjistí, odkud vítr fouká“. Dospívá k závěru, že **neutralita znemožňuje nestranné jednání** (Donald 2002, s. 22; Donald 2003, s. 417), jelikož je **pasivní**.

V roce 1998 generální tajemník OSN při své návštěvě ve Rwandě pronesl: „čelíme-li genocidě, není možné se držet stranou a jednat neutrálně“ a podotkl, že neutralita mezi znepřátelenými zeměmi nevystihuje úplně nestrannost. Následně byl v roce 2000 vznesen požadavek na redefinici zásad *neutrality* a *nestrannosti* v kontextu mírových misí, což ukončilo tradiční používání těchto slov jako synonym. V doktríně mírových operací OSN z roku 2003 zásada neutrality není, naopak je uvedeno, že mírové síly OSN **nemusí být neutrální při obraně mandátu a jeho implementaci** (OSN 2003, s. 56).

1.1.5 Neutralita v psychoanalýze

V psychoanalýze se *neutralita* považuje za jeden ze zásadních požadavků na odbornou činnost psychoanalytika a předpokládá „takový mentální postoj v průběhu léčby, díky němuž se zachovává **objektivní vztah** k pacientovi,

nepřipouští se vnášení do průběhu analytické terapie vlastních hodnot a ideálů, vnucování nemocnému vlastního názoru a rad¹².

Jako první o takovém postoji psychoanalytika vůči pacientovi začal v roce 1915 mluvit Sigmund Freud (1856–1939). Německy tento postoj nazýval *die Indifferenz*, což v překladu do češtiny znamená 'indiference, lhostejnost, zdrženlivost', a viděl v něm jedinou možnou reakci psychoanalytika na výrazné emoce pacienta, které během léčby vyvstávají. Termín *neutralita* v psychoanalýze poprvé použil v roce 1924 James Strachey jako anglický překlad Freudova pojmu *die Indifferenz*. Vykládá jej jako „chování analytika, které umožňuje pacientovi pokračování v léčbě, když zároveň snese i míru jeho angažovanosti a zájmu“¹³ (Hošková 2011).

V roce 1985 představil Axel Hoffer koncept psychoanalytické neutrality, u níž vymezil tři aspekty, a to **neutralitu ve vztahu**:

1) **ke konfliktu** (optimální pozice, z níž analytik může sledovat data a která ho zároveň usměrňuje a limituje);

2) **k pocitům** (zdrženlivost vůči pocitům, stažení vlastní citové angažovanosti);

3) **k moci** (snaha stát stranou, neovlivňovat, neuplatnit moc vzniklou asymetrií psychoanalytického vztahu)¹⁴ (Hošková 2011).

1.1.6 Neutralita v mediaci

Česká advokátní komora, která se podílela na tvorbě zákona č. 202/2012 Sb., o mediaci a o změně některých zákonů, vzápětí po nabytí účinnosti tohoto zákona připravila souhrnný materiál pro vymezení pojmu mediace a vysvětlení mediačního procesu. Jako jeden ze základních principů mediace v tomto materiálu uvádí neutralitu mediátora, avšak nijak blíže ji nespecifikuje.¹⁵

¹² https://www.e-reading.club/chapter.php/144744/14/Leibin_-_Slovar%27-spravocnik_po_psihoanalizu.html

¹³ <http://www.psychoanalyza.cz/styled-85/styled-86/styled-87/index.html>

¹⁴ tamtéž

¹⁵ https://www.cak.cz/assets/o_mediaci.pdf

Etický kodex Asociace mediátorů ČR v části II zmiňuje neutralitu jako jednu z povinností mediátora v kontextu vztahu „účastníci -> mediátor“: „Mediaci je možné provádět jen tehdy, když **obě strany souhlasí s osobou mediátora (neutralita)**.“¹⁶ Autorka řady publikací o mediaci a profesionální mediátorka Lenka Holá neutralitou mediátora rozumí „**specifické praktické působení na klienty, jeho vnější chování, nikoliv jeho vnitřní nastavení**“ (Holá 2001, s. 53).

Prvořadým úkolem mediátora je podle Lenky Holé „**připojení se** k systému, kterým je konfliktní vztah, a **současně zůstat neutrální**“. Podotýká, že být neutrální je velice těžké a že ani „dlouhodobým intenzivním výcvikem **skutečné a trvalé schopnosti neutrality nelze dosáhnout**“, jelikož během práce narazí mediátor na to, že „**se jeho osobní sympatie, názory, hodnoty a přesvědčení promítají do jeho vztahu ke klientům, a to i při maximální snaze o neutralitu**“. Jako vlastnost neutrality mediátora udává Lenka Holá proaktivní postoj: „**Být neutrální neznamena být pasivní**. Neutralita mediátora znamená **angažovanost a pochopení pro každého účastníka** konfliktu.“ (Holá 2001, s. 53).

Předseda profesní rady Nadačního fondu PRO-MEDIACI Tomáš Horáček uvádí, že neutralitu mediátora je třeba vnímat „**skrze jeho vnější projevy, které lze odvodit z jeho chování při mediaci**“, přičemž „z jednání mediátora musí být patrné, že mediátor je připraven poskytnout oběma stranám sporu stejný rozsah jejich uplatnění, že je schopen zohlednit a řádně vyhodnotit všechny sdělené informace, a to rovnocenně ve vztahu k oběma stranám sporu.“¹⁷

Co se týká právního zajištění neutrality osoby mediátora, v některých zemích platí jistá omezení na výkon této funkce. Například v Ruské federaci v souladu s federálním zákonem č. 193-GZ, o alternativním způsobu řešení sporů za účasti prostředníka (mediaci), z roku 2010, mediátory nemohou být osoby, které zastávají státní funkce, funkce státní správy a municipální správy. Toto omezení souvisí

¹⁶ <http://www.amcr.cz/dokumenty/kodex.pdf>

¹⁷ <http://www.bulletin-advokacie.cz/zakladni-principy-mediace-z-pravniho-i-nepravniho-pohledu>

s tím, že státní a municipální zaměstnanci ve služebním poměru jsou zástupci moci a sledují zájmy státu, což může ovlivnit mimo jiné jejich neutralitu.

1.2. Nestrannost

1.2.1 Význam slova

Přídavné jméno *nestranný* znamená v souladu se Slovníkem spisovného jazyka českého¹⁸ 'nikomu nestrání, nenadržující, hledící jen k věci; nezaujatý, nepředpojatý, objektivní, neutrální' (např. n. soud, n. úsudek; n. objektivita).

1.2.2 Nestrannost v humanitární oblasti

Jak již bylo výše uvedeno, je princip nestrannosti jedním ze základních principů Mezinárodního hnutí ČK & ČP a také jedním z jeho cílů. V souladu s tímto principem **nečiní** Mezinárodní hnutí ČK & ČP **žádné rozdíly z hlediska národnosti, rasy, náboženství, sociálního zařazení či politické příslušnosti**, věnuje se výlučně pomoci jednotlivcům, **úměrně k jejich utrpení**, a napomáhá **podle naléhavosti** lidem nacházejícím se v tísní.¹⁹

Prezident ČČK Marek Jukl v seriále novin věnovaných základním principům Mezinárodního hnutí ČK & ČP uvádí, že princip nestrannosti bývá nazýván též princip **rovnosti či nediskriminace** a spočívá v **zákazu** brát ohled na vše jiné (původ, pohlaví, majetek, subjektivní sympatie či antipatie atd.), než je stupeň vážnosti a naléhavosti stavu jednotlivce²⁰. Zároveň podotýká, že princip nestrannosti příslušníky Mezinárodního hnutí ČK & ČP zavazuje k tomu, aby „pomoc byla adresná a přiměřená potřebě“.²¹

Nestrannost znamená, že humanitární pomoc musí být poskytována **výhradně na základě potřeby, aniž by byly diskriminovány některé části či skupiny postiženého obyvatelstva**.²²

1.2.3 Nestrannost v mírových operacích

Odborný asistent pro mírové operace OSN Shashi Tharoor nazval nestrannost „kyslíkem“ mírových operací OSN.²³ Její pojetí však nebylo vždy

¹⁸ <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=nestrannost&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

¹⁹ <https://www.cervenkykriz.eu/cz/nestrannost.aspx>

²⁰ https://www.cervenkykriz.eu/cz/principy/Zakladni_principy_CK.pdf

²¹ tamtéž

²² https://www.mzv.cz/public/1a/10/c5/795902_713061_KonsensusCesky.pdf

stejně. Původně princip nestrannosti mírových sil OSN předpokládal **nestrannost vůči všem stranám konfliktu a samotné mírové operaci**. Nestrannost v takovém tradičním pojetí byla vnímána jako **pasivní**, a proto byla často zaměňována s neutralitou. Skutečná nestrannost je však podle Dominika Donalda „**aktivní, nezávislá a založená na hodnocení vlastností jednotlivých situací**.“ (Donald 2003, s. 435). V 90. letech došlo k redefinici nestrannosti, která již předpokládala proaktivní jednání, což vedlo ke striktnějšímu rozlišování mezi pojmy. Nestrannost tak začala být chápána jako **nestrannost vůči všem stranám konfliktu**, avšak **ne nestranné jednání při obraně mandátu** mírové operace.

1.2.4 Nestrannost v mediaci

V souladu s § 8, bodem 1), písmenem a) zákona č. 202/2012 Sb., o mediaci a o změně některých zákonů, je zapsaný mediátor povinen provádět mediaci **nestranně**²⁴. Výše zmíněná autorka řady publikací o mediaci a profesionální mediátorka Lenka Holá rozlišuje **objektivní nestrannost** a **subjektivní nestrannost**. Ta první podle ní znamená jakýkoliv **zájem** mediátora „**způsobit ovlivnit výsledek mediace tak, že by mohla vzniknout pochybnost o jeho nezávislosti při řešení sporu, například rodinné vztahy, obchodní zájmy apod.**“ Subjektivní nestrannost pak spočívá podle ní v tom, **zda strany skutečně v mediátorovu nezávislost věří**. Tuto nestrannost považuje u mediace za důležitější. (Holá 2013, s. 260)

Povinnost nestrannosti je zpravidla zakotvena i v etických kodexech mediátorů. V Etickém kodexu Asociace mediátorů ČR je uvedena v části II a zní takto: „Mediátor **vede** mediaci **nestranným způsobem**.“²⁵ V Etickém kodexu zapsaných mediátorů ČR je nejen uvedena, ale i podrobněji rozepsána: „Mediátor je povinen **zachovávat** nezávislý a **nestranný přístup k oběma stranám** procesu (...) Mediátor **nesmí strany či jejich výroky a rozhodnutí hodnotit ani poskytovat jakékoli rady, kromě doporučení souvisejících s vlastním**

²³ <https://www.csmonitor.com/1996/0119/19181.html>

²⁴ <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-202>

²⁵ <http://www.amcr.cz/dokumenty/kodex.pdf>

procesem mediace. Odchýlit se od tohoto pravidla může mediátor pouze na výslovnou žádost obou (všech) stran mediace, a to v situaci, kdy se mediační proces neposouvá a strany si vyžádají mediátorův názor na možná řešení.²⁶

Za účelem úpravy specifik souběhu povolání advokáta a zapsaného mediátora připravuje Česká advokátní komora etický kodex advokáta-mediátora. V souladu s čl. IV návrhu tohoto kodexu musí advokát-mediátor „**ke stranám konfliktu** vždy **jednat nestranně** a **usilovat** o to, **aby jeho nestrannost byla zřejmá.**“²⁷ Jak udává sama komora bylo toto ustanovení ve zkrácené verzi převzato z Evropského kodexu mediátora.

1.2.5 Nestrannost při výkonu veřejné moci

Nestrannost se považuje za stěžejní zásadu při výkonu veřejné moci. Nestranností se v souladu s Metodikou MV ČR rozumí „**objektivní, předem nezaujatý přístup** pověřených osob **k plnění** svých úředních **povinností.**“²⁸ Podotýká se, že se nestrannost nesmí ztotožňovat s nezávislostí, jelikož nezávislí jsou v plné míře pouze soudci, kdežto úřední osoby jsou součástí hierarchické struktury.

Veřejný ochránce práv ČR zařazuje nestrannost mezi principy dobré správy a vysvětluje ji následovně: „Úředník **přístupuje ke všem** osobám ve stejné situaci **stejně** a **nečiní žádné neodůvodněné rozdíly v zacházení** s nimi, přitom respektuje princip přiměřenosti. Úředník **se snaží oprostít ode všech předsudků, zachovávat politickou i náboženskou neutralitu** a **nezavdávat žádnou příčinu k pochybnostem o své nepodjatosti.** Pokud se rozhodne nepřihlížet k vyjádření či požadavku některé osoby, **vždy** takový **postup odůvodní.** (...)“²⁹

V případě moci soudní je nestrannost zakotvena v klíčových mezinárodních lidskoprávních dokumentech (Úmluva o ochraně lidských práv a základních

²⁶ <http://www.zmcr.cz/eticky-kodex>

²⁷ <https://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=12910>

²⁸ www.mvcr.cz/soubor/metodika-systemova-podjatost.aspx

²⁹ <https://www.ochrance.cz/stiznosti-na-urady/principy-dobre-spravy/>

svobod³⁰, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech³¹) a zpravidla i v právních úpravách na národní úrovni. Jak uvádí asistent soudce Nejvyššího správního soudu ČR Karel Černín, jedná se o obecný právní přístup.³² K zajištění nestrannosti soudců slouží institut podjatosti, jež podrobněji představíme v oddíle 1.3.2.

³⁰ <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-209>

³¹ <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1976-120>

³² <https://journals.muni.cz/cvpv/article/download/5272/4358>

1.3. (Ne)podjatost

1.3.1 Význam slova

Přídavné jméno *podjatý* patří v souladu se Slovníkem spisovného jazyka českého do knižní slovní zásoby a obecně znamená 'předpojatý, zaujatý' (např. p. rozhodčí, p. svědek).³³ V oblasti právní tímto slovem podle slovníku označujeme toho, 'u koho lze pochybovat o nestrannosti pro jeho poměr k projednávané věci nebo k účastníkům řízení'.

1.3.2 (Ne)podjatost při výkonu veřejné moci

V kontextu výkonu veřejné moci je **podjatost opakem nestrannosti**. Metodika Ministerstva vnitra ČR definuje **podjatost** jako „**vztah** rozhodující osoby **k projednávané věci či k účastníkům řízení**, resp. jejich zástupcům, **který vyvolává pochybnost o objektivě projednávání a rozhodování věci**.“³⁴

Požadavek nepodjatosti je kladen především na justiční profese (soudce, asistent soudce, vyšší soudní úředník, státní zástupce, zástupce policejního orgánu, notář, znalec, soudní tlumočník atd.) a na úřední osoby.

Soudci, znalci a soudní tlumočníci svou nepodjatost posuzují sami. Zjistí-li důvod k vlastní podjatosti, jsou pak povinni v souladu se zákonem č. 150/2002 Sb., soudním řádem správním, tuto skutečnost oznámit, načež bude rozhodováno o jejich vyloučení.³⁵ Uplatnit námitku podjatosti vůči soudci, soudní osobě, znalci či tlumočnickovi je také oprávněn kterýkoliv z účastníků řízení.³⁶

V případě úředního rozhodování téměř každý procesní předpis zohledňuje nějakou formu vyloučení rozhodující osoby pro její podjatost. Podle Metodiky MV ČR je možné rozlišovat tzv. **subjektivní podjatost** a **objektivní podjatost**. V prvním případě se jedná o subjektivní důvody podjatosti úředníka, vztahující se k jeho osobě. Ve druhém případě se jedná o objektivní skutečnosti, které vyvolávají

³³ <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=podjatost&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

³⁴ www.mvcr.cz/soubor/metodika-systemova-podjatost.aspx

³⁵ <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-150>

³⁶ tamtéž

pochyby o nestrannosti úřední osoby. Přestože se úřední osoba sama i nadále subjektivně cítí být nepodjatá, vnější okolnosti na ni působící „deformují její schopnost rozhodovat nestranně.“³⁷

Asistent soudce Nejvyššího správního soudu ČR Karel Černín rozlišuje v případě úředního rozhodování mezi **vnitřní podjatostí** a **vnější podjatostí**. K první podle něj patří situace, kdy na výsledku řízení má zájem přímo úřední osoba, která o věci rozhoduje. Druhou skupinu pak tvoří situace, kdy na výsledku řízení má zájem jiná osoba, která zároveň disponuje nástroji k tomu, aby ovlivňovala postup úřední osoby. Jako zvláštní typ vnější podjatosti se uvádí tzv. **systemová podjatost**, o níž lze podle metodiky Ministerstva vnitra ČR hovořit, když je v důsledku zaměstnaneckého poměru překročena „kritická míra systemového rizika podjatosti“ více úředními osobami správního orgánu, včetně osoby stojící v čele tohoto orgánu.³⁸

Vnitřní podjatost je upravena správním řádem, který ji dělí na **podjatý poměr k účastníkovi řízení**, resp. **zástupci účastníka** a na **podjatý poměr k věci**.³⁹ Jako náročnější případ **podjatého poměru** úřední osoby k věci uvádí Karel Černín podjatost, která vyvěrá **z jejího politického, náboženského, filozofického či jiného přesvědčení**.⁴⁰ Podjatým poměrem k účastníkovi řízení, resp. zástupci účastníka je míněn především příbuzenský, milostný či přátelský vztah nebo finanční, profesní či jiná vazba.

Mezi indicie podjatosti úřední osoby zařazuje Karel Černín následující známky mimo jiné **přehnaně vstřícné či naopak nepřiměřeně přísné chování** a **zesměšňování či slovní napadení**.

³⁷ www.mvcr.cz/soubor/metodika-systemova-podjatost.aspx

³⁸ tamtéž

³⁹ <https://journals.muni.cz/cpvp/article/download/5272/4358>

⁴⁰ tamtéž

1.4. Shrnutí

Z jazykového hlediska může slovo *neutrální*, z něhož je odvozena *neutralita*, znamenat za prvé takového, který **nikomu nestraní**, resp. **otevřeně nepřiznává, komu straní**, a za druhé takového, který **nemá výrazné znaky nebo vlastnosti**. První význam lze popsat slovy **nestranný, indiferentní**. Přídavné jméno *nestranný* znamená právě takového, kdo nikomu nestraní a hledí jen k věci. Opakem k němu vystupuje knižní slovo *podjatý*.

Samotné slovo *neutralita* znamená z jazykového hlediska jednak **postoj**, jednak **jednání** spočívající v neúčasti. Jako pojem se používá v různých oblastech a v závislosti na kontextu použití se jeho obsahová náplň může lišit, stejně jako i obsahová náplň slova *nestrannost*. Nejstabilněji se v tomto ohledu chová slovo *podjatost* (viz tabulka č. 1).

Tabulka č. 1. Dimenze pojmů *neutralita*, *nestrannost* a *(ne)podjatost*

	Oblast	Definice	Druhy	Specifika
Neutralita	Mezinárodní právo	neúčast státu na válce	trvalá a prostá (dočasná)	předpokládá neúčast na válečných akcích a stejné chování vůči všem válčícím stranám
	Humanitární oblast	neúčast na nepřátelských akcích ani na sporech politického, náboženského, rasového a ideologického rázu; nezvýhodňování žádné ze stran	-	je odvozena od nestrannosti; není možná bez nezávislosti; cílem je uchování důvěry; sebeomezení spočívající ve zdržení se podporování stran i vyjadřování se; neutralita chování, nikoliv názorová neutralita; neutrální chování i mimo službu
	Mírové operace	-	-	je pasivní; znemožňuje nestranné jednání; nelze být neutrálním při obraně mandátu či jeho implementaci
	Psychoanalýza	mentální postoj, díky němuž se zachovává objektivní vztah k pacientovi, nepřipouští se vnášení vlastních hodnot a ideálů, vnucování vlastního názoru a rad	ve vztahu ke konfliktu, k pocitům a k moci	původně <i>die Indifferenz</i> ; předpokládá zdrženlivost a přiměřenou míru angažovanosti a zájmu
	Mediace	specifické praktické působení na klienty, vnější chování, nikoliv vnitřní nastavení	-	skutečné a trvalé schopnosti neutrality nelze dosáhnout (osobní sympatie, názory, hodnoty a přesvědčení se vždy promítají do vztahu s účastníky); není pasivní; předpokládá angažovanost a pochopení pro každého účastníka; lze vnímat skrze vnější projevy při chování; někdy se vylučuje se souběhem povolání
Nestrannost	Oblast	Definice	Druhy	Specifika
	Humanitární oblast	nečinít žádné rozdíly z hlediska národnosti, rasy, náboženství, sociálního zařazení či politické příslušnosti, věnovat se jednotlivcům úměrně utrpení a naléhavosti; poskytování humanitární pomoci výhradně na základě potřeby, aniž by byly diskriminovány některé části či skupiny postiženého obyvatelstva	-	-
	Mírové operace	(dříve) nestrannost vůči všem stranám a samotné mírové operaci (nyní) nestrannost vůči všem	-	je aktivní, nezávislá a založená na hodnocení jednotlivých situací

		stranám konfliktu, avšak ne nestranné jednání při obraně mandátu mírové operace		
	Mediace	-	objektivní a subjektivní	vedle nestranného chování je nutné usilovat o to, aby nestrannost byla zřejmá
	Výkon veřejné moci	objektivní, předem nezaujatý přístup pověřené osoby k plnění svých úředních povinností	-	stejný přístup a zacházení; snaha oprostit se od předsudků a zachovat politickou a náboženskou neutralitu; je zajištěna institutem podjatosti
	Oblast	Definice	Druhy	Specifika
Podjatost	Výkon veřejné moci	vztah rozhodující osoby k projednávané věci či k účastníkům řízení, resp. jejich zástupcům, který vyvolává pochybnost o objektivitě projednávání a rozhodování věci	subjektivní a objektivní; vnitřní a vnější; systémová (zvláštní typ vnější)	podjatost je opakem nestrannosti; podjatý poměr k věci může vyvérat z politického, náboženského, filozofického či jiného přesvědčení; podjatý poměr k osobě znamená příbuzenský, milostný či přátelský vztah nebo finanční, profesní či jinou vazbu

Z výše uvedené tabulky č. 1 je vidět, že neutralita může být vnímána jako pasivní (mírové operace) nebo aktivní (mediace), může předpokládat pouze neúčast a nezvýhodňování (mezinárodní právo), anebo i zdržení se vyjadřování (humanitární oblast), nebo počítat s mírou angažovanosti (psychoanalýza, mediace) a někdy i zájmu (psychoanalýza), může být odvozena od nestrannosti (mezinárodní právo) nebo naopak nestranné jednání znemožňovat (mírové operace), může zahrnovat pouze vnější chování, nikoliv vnitřní nastavení (humanitární oblast, mediace) nebo toto nerozlišovat (mezinárodní právo).

Z tohoto vyplývá, že neutralita má více dimenzí. Zohlednění těch či oněch dimenzí pak může vést k různým interpretacím tohoto pojmu, zároveň však napomáhá jeho komplexnějšímu a hlubšímu pochopení. Z hlediska teorie a praxe tlumočení se jako podstatné jeví především následující dimenze neutrality:

- aspekty neúčasti, nezvýhodňování stran a zdržení se vyjadřování k situaci;
- rozlišení názorové neutrality, neutrálního chování a neutrálního vzhledu;
- neutralita během služby i mimo ni;
- nemožnost neutrality ve vztahu k plnění úkolu;
- nedosažitelnost skutečné a trvalé schopnosti neutrality.

2 *Neutralita* v tlumočení

V této kapitole se již dostáváme k tomu, jak je v současnosti upravena a chápána *neutralita* konkrétně v tlumočnictví. Úvodem můžeme říct, že translologie stále jednotnou ustálenou definici tohoto pojmu postrádá, proto lze hovořit pouze o různých interpretacích jeho obsahové náplně. Nejdříve nastíníme výskyt pojmu *neutralita* a s ním souvisejících pojmů *nestrannost* a *(ne)podjatost* ve stanovách vybraných tlumočnických profesních organizací, etických kodexech tlumočnicků a v tlumočnických předpisech, a to jak v České republice a Ruské federaci (s ohledem na zaměření praktické části této diplomové práce), tak i na mezinárodní úrovni. Poté podáme přehled základních existujících konceptů tlumočnické neutrality, které se rovnou pokusíme propojit s představami o (ne)viditelnosti tlumočnicka. Nakonec se podíváme na některé již realizované výzkumy týkající se tlumočnické neutrality. Ve shrnutí se pak pokusíme učinit závěry o probádanosti problematiky a zohlednění vybraných dimenzí zmíněných ve shrnutí ke kapitole 1.

2.1 Tlumočnické stanovy, kodexy, předpisy

2.1.1 V České republice

Profesní organizace, která v České republice sdružuje konferenční tlumočnický, se jmenuje Asociace konferenčních tlumočnicků (ASKOT). Tato asociace funguje od roku 1990 a v současnosti je jediným profesním sdružením v České republice, které má ve své členské základně pouze aktivně působící konferenční tlumočnický. Konferenční tlumočnický přijímá na základě „doporučení náležitého počtu členů a zvážení dosavadní praxe a odborných i morálních kvalit“.⁴¹ Jakmile se konferenční tlumočnický stane členem ASKOTu, musí se ve své tlumočnické činnosti řídit mimo jiné zásadami etického kodexu organizace, který je zveřejněn i na oficiálních webových stránkách ASKOTu. Tento etický kodex

⁴¹ <http://askot.cz/o-asociaci/>

obsahuje celkem 7 „nejdůležitějších zásad profesní etiky“, z nichž žádná otázku tlumočnické neutrality, resp. nestrannosti explicitně neřeší.⁴²

Druhou významnou profesní organizací, která sdružuje konferenční tlumočnický v České republice, je Jednota tlumočnicků a překladatelů (JTP). Funguje stejně jako ASKOT od roku 1990 a sama sebe ve stanovách definuje jako „nezávislou, otevřenou, dobrovolnou, profesní, vnitřně diferencovanou organizaci“, která je „nezávislá na politických stranách a hnutích“.⁴³ Na rozdíl od ASKOT-u přijímá toto sdružení nové členy primárně na základě přihlášky, a to z řad jak profesionálních tlumočnicků, tak i profesionálních překladatelů. Členové JTP se ve své odborné činnosti musí řídit etický kodexem, který je pro zástupce obou profesí společný. V tomto kodexu, který je součástí stanov JTP a je zveřejněn na oficiálních webových stránkách organizace, neutralita, resp. nestrannost nejsou zmíněny, a to ani ve vztahu k tlumočnickům, ani k překladatelům.

Zásada *nestrannosti* a *neutrality* je však zachycena v kodexu tlumočnicků českého znakového jazyka České unie neslyšících (ČUN), která taktéž funguje od roku 1990. Tento kodex zakotvuje právo tlumočnicka odmítnout tlumočení z důvodu absence neutrality: „Tlumočnick **má právo odmítnout** takové **tlumočení, u něž není schopen zajistit** svou **nestrannost** a **neutralitu**, a poškodil by tak klienta, svou osobu nebo profesi“.⁴⁴ Blíže se tyto pojmy v kodexu nevysvětlují.

Další profesní organizací v České republice, která promítla aspekt tlumočnické neutrality do svých dokumentů, je Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, z. s. (ČKTZJ). Komora byla založena v roce 2000 tlumočnický znakového jazyka a původně byla působištěm spíše nadšených studentů a mladých tlumočnicků. Nyní čítá desítky členů, které přijímá na základě přihlášky, a vyvíjí aktivity nejen na celorepublikové, ale i na evropské úrovni. Ve své tlumočnické

⁴² <http://askot.cz/o-tlumoceni/eticky-kodex/>

⁴³ <http://www.jtpunion.org/O-JTP/O-Jednote-tlumocniku-a%C2%A0prekladatelu/STANOVY-JEDNOTY-TLUMOCNIKU-A-PREKLADATELU>

⁴⁴ <http://www.cun.cz/o-nas/dokumenty-ceske-unie-neslysicich-z-u/kodex-tlumocniku/>

činnosti se členové ČKTZJ musí řídit mimo jiné jejím etickým kodexem, který je součástí stanov komory a obsahuje 12 „základních principů etického chování“. V souladu se 7. principem je tlumočnický výkon oprávněn odmítnout, u něž nemůže garantovat zachování *neutrality* vůči tlumočenému sdělení: „Tlumočnický **má právo odmítnout výkon** své profese z důvodu pro něj nevhodných pracovních podmínek nebo **v případě, že by nedokázal být neutrální vůči tlumočenému sdělení**, a mohl tak poškodit některou ze zúčastněných osob včetně sebe.“⁴⁵ Pojem neutralita je sice vymezený co do směru (tlumočnický -> sdělení), ale dále není vysvětlen.

Poměrně novým institutem je v České republice komunitní neboli též sociální tlumočení. Komunitní tlumočníci své vlastní profesní sdružení zatím nemají, avšak od roku 2014 funguje sekce komunitních tlumočnicků při JTP a na celorepublikové úrovni se realizují nejrůznější projekty zaměřené na komunitní tlumočení. Právě v rámci jednoho z takových projektů⁴⁶ došlo ke vzniku etického kodexu komunitních tlumočnicků, který byl zároveň prvním etickým kodexem komunitního tlumočení v České republice vůbec. V souladu s ustanovením 5 tohoto kodexu se komunitní tlumočnický „snaží zůstat **v rámci možností neutrální, tj. nemění způsob vyjádření, nic nepřidává ani nic nezkracuje. Zároveň není odpovědný za obsah slov klienta**“.⁴⁷ V souladu s ustanovením 6 kodexu je komunitní tlumočnický „**neustranným účastníkem komunikace, proto nepracuje pro osoby blízké, neuplatňuje při tlumočení své osobní, politické, náboženské či společenské názory, neprojevuje sympatie nebo antipatie ke komunikačnímu partnerovi klienta ani ke klientovi, nevyjadřuje svůj názor na případ, ve kterém tlumočí, a neposkytuje při tlumočení rady ohledně řešení problému**“.⁴⁸ Etický kodex komunitních tlumočnicků také přesně stanoví, že „**důvodem odmítnutí úkolu nesmí být národnost, rasa, náboženské vyznání,**

⁴⁵ <http://www.cktzj.com/o-komore/eticky-kodex/>

⁴⁶ Jedná se o projekt „Cizinci jako komunitní tlumočníci“, který byl realizován v letech 2012 a 2013 a byl financován z prostředků Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu „Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu ČR“.

⁴⁷ https://www.meta-ops.cz/sites/default/files/eticky_kodex_aktualni.pdf

⁴⁸ tamtéž

politická příslušnost, sociální postavení, sexuální orientace, věk, fyzické a rozumové schopnosti či pověst jedné ze stran komunikace“.⁴⁹ Je to v podstatě zatím jediný etický kodex pro tlumočníky v České republice, kde jsou zásady *neutrality* a *nestrannosti* nejen explicitně vyjádřeny, ale i podrobně rozepsány.

Podíváme-li se na právní rámec, narazíme především na zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, z roku 1967, který upravuje odbornou činnost soudních tlumočnicků. V souladu s tímto zákonem skládají jmenovaní soudní tlumočníci slib do rukou toho, kdo je jmenoval. Text slibu je uveden v § 6 bod (2) zákona a zní takto: „Slibuji, že při své tlumočnické činnosti budu přesně dodržovat právní předpisy, že tlumočnickou činnost budu konat **nestranně** podle svého nejlepšího vědomí, že budu plně využívat všech svých znalostí a že zachovám mlčenlivost o skutečnostech, o nichž jsem se při výkonu tlumočnické činnosti dozvěděl.“⁵⁰ Jak již bylo uvedeno v oddíle 1.3.2, opakem *nestrannosti* je v kontextu výkonu veřejné moci *podjatost*. Práva a povinnosti soudních tlumočnicků, u nichž lze spatřovat pochybnosti ohledně jejich podjatosti upravuje § 11 předmětného zákona: „(1) Tlumočnick nesmí provést tlumočnický úkon, jestliže lze mít pro jeho poměr k věci, k orgánům provádějícím řízení, k účastníkům nebo k jejich zástupcům pochybnost o jeho **nepodjatosti**. (2) Jakmile se tlumočnick dozví o skutečnostech, pro které je vyloučen, oznámí to neprodleně; stejnou povinnost mají i účastníci řízení. O tom, zda tlumočnick je vyloučen, rozhoduje orgán, který jej pro tlumočnický úkon ustanovil.“⁵¹

Profesní organizací, která sdružuje soudní tlumočnické v České republice, je Komora soudních tlumočnicků České republiky (KST ČR). Komora funguje od roku 1996 a vypracovala pro své členy etický kodex soudního tlumočnicka. V souladu s ustanovením 9 tohoto kodexu musí být soudní tlumočnick mimo jiné *nestranný*: „Tlumočnick dodržuje zásadu nezávislosti a **nestrannosti** a **nepřipustí**, aby mu někdo určoval, jakým způsobem má přednesený výrok tlumočit či

⁴⁹ tamtéž

⁵⁰ <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1967-36>

⁵¹ tamtéž

překládat. Z projevu tlumočnicka **nesmí vyznívat, že je na straně některého z účastníků řízení. Vstupovat do rozhovoru s klientem** při úředním tlumočení může tlumočnick **pouze na pokyn osoby, která řízení vede.**“ Problematiku podjatosti soudního tlumočnicka KST ČR podrobněji vysvětluje ve skriptech Soudní tlumočení v teorii a praxi, která byla zpracována stávajícími soudními tlumočnickými a jsou určena budoucím a začínajícím soudním tlumočnickům. Skripta obsahují výčet konkrétních případů, ve kterých lze hovořit o podjatosti soudního tlumočnicka: „(...) tlumočnick upozorní orgán, který jej ustanovil, pokud například je **spřízněn s osobou, pro kterou by měl provádět tlumočnický úkon, vede s ní spor, projednávaná věc se ho osobně týká** atd.“ (KST ČR 2009, s. 15).

2.1.2 V Ruské federaci

V Ruské federaci je nejznámější profesní organizací pro tlumočnický Svaz překladatelů a tlumočnicků Ruské federace / Союз переводчиков России (СПР), který v roce 2016 oslavil již 25. výročí svého vzniku. Tato organizace sdružuje odborníky na překlad literatury všech žánrů, překladatele oficiální dokumentace a obchodní korespondence, soudní a konferenční tlumočnický, tlumočnický pro média, odborníky z oblasti lexikografie a vyučující translatologie. Ve své činnosti se svaz řídí stanovami a pro své členy má vypracovaný etický kodex. Požadavek na neutralitu tlumočnicka není však zachycen ani ve stanovách, ani v etickém kodexu svazu⁵². Tento požadavek chybí i v programovém prohlášení Národní ligy překladatelů a tlumočnicků / Национальная лига переводчиков (НЛП), což je další známá profesní organizace pro tlumočnický z Ruské federace, která byla založena v roce 2004 profesionálními tlumočnickými a překladateli z Moskvy.⁵³

Ačkoliv základní dokumenty dvou nejvýznamnějších profesních organizací pro tlumočnický z Ruské federace žádné ustanovení o tlumočnické neutralitě, resp. nestrannosti neobsahují, řada ruskojazyčných metodických příruček a doporučení tuto problematiku řeší. Například zásadě *impartiality* je věnováno samostatné

⁵² http://www.utr.spb.ru/Prof_codex.htm

⁵³ <http://www.russian-translators.ru/about/manifest/>

ustanovení v dokumentu «Памятка по технике безопасности для синхронных и последовательных переводчиков», který byl vypracován prezidentem Národní ligy překladatelů a tlumočnicků Nikolajem Duplenským: «Обязанность переводчика — передать сообщение **в том виде, в каком его преднамеренно представил** аудитории **оратор**. **Недопустимо выражать свое отношение к содержанию выступления каким бы то ни было образом — явно или интонационно, расставляя, например, акценты в иных местах, чем это сделал оратор. Не следует также пытаться „улучшить“ то, что слышит переводчик,** потому что оратор мог обдуманно оставить у своих слушателей ощущение неопределенности или неясности. Во избежание искажения, **перевод должен соответствовать переводимой речи и по регистру**».⁵⁴

Zásada neutrality je velice podrobně rozepsána ve skriptech o tlumočení určených studentům jazykových oborů, která byla vypracována běloruskou translatoložkou Olgou Kreňovou: «(...) задача: **оказаться незамеченным, находясь в центре внимания**. Достигнуть этого можно при соблюдении некоторых правил речевого и неречевого поведения:

- выразить **уважение ко всем мнениям**;
- создавать **впечатление интереса к теме разговора**;
- **не показывать своего личного отношения** к кому-либо;
- **не допускать фамильярности** при общении с клиентами вне зависимости от особенностей личных отношений с ними;
- выбирать **тон голоса чуть более нейтральный**, чем тон оратора;
- **не выставлять напоказ предметы с символикой** политических партий или каких-либо движений;
- приводить свой **внешний вид** в соответствии с ситуацией».⁵⁵

⁵⁴ <http://translation-ethics.ru/materials/>

⁵⁵ <http://fsc.bsu.by/wp-content/uploads/2018/03/Teoreticheskiy-material-po-ustnomu-perevodu-sokrashhennyj-variant.pdf>

Translatoložka Irina Alexejevová představuje v příručce o tlumočení a překládání určené překladatelům, tlumočnickům a vyučujícím translatologie «Профессиональный тренинг переводчика» svou vlastní verzi etického kodexu překladatele a tlumočnicka. Jedno z prvních ustanovení tohoto kodexu je věnováno tlumočnické *neutralitě*, i když ji explicitně nejmenuje: «В некоторых случаях в обстановке устного последовательного или синхронного перевода переводчик оказывается лицом, облеченным также и дипломатическими полномочиями (например, при переводе высказываний крупных политиков при международных контрактах). **Если эти дипломатические полномочия за переводчиком признаны, он имеет право погрешить против точности исходного текста**, выполняя функцию вспомогательного лица в поддержке дипломатических отношений, препятствуя их осложнению, но **не обязан при этом защищать интересы какой-либо одной стороны**» (Alexeejeva 2001, s. 16–17). Tento etický kodex byl převzat některými ruskými překladatelskými agenturami (TRANSNEED atd.) a řadou překladatelů a tlumočnicků na volné noze, kteří jej ocitovali na svých vlastních webových stránkách (Jelizaveta Gončarova, Jurij Vasilenko atd.).

V letech 2013 až 2014 odborná skupina složená ze zástupců předních ruských překladatelských agentur, právníků, zkušených překladatelů a tlumočnicků, mezi nimiž byli i členové obou výše uvedených profesních organizací, vypracovala etický kodex překladatele a tlumočnicka. Předběžná verze tohoto kodexu byla široce diskutována a připomínkována odbornou veřejností na celostátní úrovni.⁵⁶ Aktuální znění kodexu, které je zveřejněno na samostatných webových stránkách, obsahuje ustanovení věnované *objektivnosti a nezávislosti* tlumočnicka: «При выполнении устного перевода **неэтично вносить в перевод личные суждения и передавать свое отношение к сообщению**. Устный переводчик сохраняет **нейтральную позицию** и стремится максимально точно передать сообщения сторон. **Если стороны общаются на**

⁵⁶ Diskuze probíhala i online ve facebookové skupině: <https://www.facebook.com/groups/TranslatorsCodex/>

повышенных тонах, Переводчик говорит „на полтона ниже“ и старается сгладить возможный конфликт. Переводчик не соглашается на возможные просьбы сторон перевести информацию, которая не предназначена для перевода».⁵⁷

2.1.3 Mezinárodní úprava

Na mezinárodní úrovni se namátkově podíváme na ty nejproslulejší profesní organizace, které sdružují profesionální tlumočníky. Pro konferenční tlumočníky je takovou organizací bezesporu Association internationale des interprètes de conférence (AIIC), která funguje již od roku 1953 a má přes 3000 členů z více než 100 zemí. Etický kodex této asociace, který je pro její členy závazný, se zakládá na takových standardech, jako je “integrity, professionalism and confidentiality”.⁵⁸ I když v textu kodexu na pojem tlumočnické neutrality ani nestrannosti nenarazíme, mohou být tyto standardy interpretovány i v takové rovině. Například Benoît Kremer ve svém článku AIIC and ethics rozlišuje *material integrity* a *intellectual integrity* a dospívá k závěru, že “**moral integrity, together with confidentiality, leads to neutrality**”.⁵⁹ Odkazuje přitom na to, že profesionální konferenční tlumočnický dodržuje mlčenlivost a nepřijímá další pracovní závazky v rámci jedné pracovní doby, tudíž je neutrální a může úspěšně pracovat i pro konkurující společnosti.

Fédération Internationale des Traducteurs (FIT) funguje taktéž od roku 1953 a sdružuje přes 100 profesních asociací překladatelů, tlumočnicků a terminologů a školicích středisek. Její evropská pobočka, která má aktuálně 52 členů, pro ně vypracovala “Code Of Professional Practice”, v němž je jako jedna z hlavních zásad uvedena *naprostá nestrannost*: “Translators and interpreters shall carry out their work with **complete impartiality and not express any personal opinions in the course of the work.**”⁶⁰

⁵⁷ <http://translation-ethics.ru/code/>

⁵⁸ <https://aiic.net/page/6724>

⁵⁹ <https://aiic.net/page/739/aiic-and-ethics/lang/1>

⁶⁰ http://www.fit-europe.org/vault/deont/European_Code_%20Professional_Practice.pdf

The World Association of Sign Language Interpreters (WASLI) byla založena v roce 2003 a je oproti dvěma předchozím organizacím mnohem mladší. V roce 2014 zveřejnila tato asociace na svých oficiálních webových stránkách prohlášení týkající se role tlumočnicka znakového jazyka. V souladu s tímto dokumentem musí tlumočníci znakového jazyka dbát mimo jiné na *nestranného* jednání: “In order to work effectively as an interpreter it is important that the interpreter **focus on impartially performing their interpreting work.**”⁶¹ Dále se uvádí, že by tlumočníci znakového jazyka měli zakázku odmítnout, vědí-li, že “they can not take an **impartial stance to the interaction.**”⁶² Blíže se pojem nestrannosti v prohlášení nevysvětluje.

The International Medical Interpreters Association (IMIA) sdružuje komunitní tlumočnický v oblasti zdravotnictví. Tato asociace byla založena v roce 1986 a její členskou základnu aktuálně tvoří přes 2000 členů. Ve svém etickém kodexu má ustanovení, v němž je explicitně zmíněna tlumočnická *nestrannost*: “interpreters will **refrain** from accepting an assignment **when family or close personal relationships affect impartiality**”, a také ustanovení, které implicitně hovoří o tlumočnické *neutralitě*: “interpreters will **not interject personal opinions or counsel patients**”.⁶³

The European Legal Interpreters and Translators Association (EULITA) je profesní organizace, která od roku 2009 sdružuje evropské soudní tlumočnický. Ve svém kodexu profesní etiky má ustanovení věnované *nestrannosti* a *neutralitě* soudních tlumočnicků a překladatelů: „Legal interpreters and legal translators shall **remain neutral** and also **maintain the appearance of impartiality, avoiding any undue contacts** with either witnesses, defendants and their families or members of the legal professions.“⁶⁴ V souladu s tímto kodexem nesmí soudní tlumočnick radit žádné ze zúčastněných stran ani se jinak angažovat: “Legal interpreters and legal translators shall **refrain from giving advice** to the parties or

⁶¹ <http://wasli.org/wp-content/uploads/2014/06/WASLI-Statement-on-Role.pdf>

⁶² tamtéž

⁶³ <http://www.imiaweb.org/uploads/pages/376.pdf>

⁶⁴ <https://eulita.eu/wp/wp-content/uploads/files/EULITA-code-London-e.pdf>

otherwise engage in activities others than the ones belonging to the actual assignment.’⁶⁵

⁶⁵ <https://eulita.eu/wp/wp-content/uploads/files/EULITA-code-London-e.pdf>

2.2 Přístupy

Turecká translatožka Ebru Dirikerová rozlišuje v souvislosti s tlumočením diskurz obecný, bezkontextový, a diskurz konkrétní, zasazený do reálného kontextu (Diriker 2004, s. 48–49). Diskurzem se rozumí mluvní akty jako produkt komunikačního procesu. Na základě bezkontextových diskurzů lze podle ní hovořit o tlumočení pouze jako o univerzálním a abstraktním jevu bez zohlednění kontextu a interakční složky. Takový přístup převládá ve výstupech profesionálních asociací v podobě tlumočnických stanov, etických a profesionálních kodexů, příručkách o tlumočení, dále také v učebnicích teorie tlumočení apod. (viz podkapitola 2.1). Polská translatožka Małgorzata Tryuková konstatuje, že právě z těchto výstupů vyvstává obraz kompetentního profesionálního tlumočnicka, který se koncentruje především na to, co říká mluvčí, nikoliv na to, komu, kde a proč to říká. Takový tlumočnický je podle ní pouhým „hlasem“. V této souvislosti uvádí jako příklad název dokumentárního snímku o konferenčních tlumočnicích „The Whisperers – Die Flüsterer – La Voix des autres“. Konkrétní diskurzy naopak předpokládají reálné situace se zohledněním nejen toho, co říká mluvčí, ale i toho, jak, komu, kde a proč to říká. Tento typ diskurzu odráží podle Małgorzaty Tryukové „aktivní roli“ tlumočnicka a jeho „odpovědnost“ za výsledek tlumočení (Tryuk 2015, s. 27).

Veškeré přístupy k problematice tlumočnické neutrality se dají v tomto ohledu rozdělit do dvou větších skupin podle toho, na jakých diskurzech jsou založeny. První skupinu tvoří přístupy k problematice tlumočnické neutrality, které vycházejí z obecných diskurzů postrádajících kontext. Právě na nich je založen výše zmíněný koncept ideálního tlumočnicka, který se nejen stává základem při vypracování etických kodexů tlumočnicků a metodických doporučení pro tlumočnický, ale je těmito výstupy následně podporován a díky nim šířen. Druhou skupinu přístupů k problematice tlumočnické neutrality pak tvoří přístupy, které vycházejí z reálné tlumočnické praxe a konkrétních příkladů tlumočení.

2.2.1 Koncept ideálního a neviditelného tlumočnicka

V rámci konceptu ideálního tlumočnicka se na tlumočnickou neutralitu nahlíží jako na jeden z povinných aspektů profesionálního tlumočení. Takto ji vnímá i francouzská tlumočnice a translatožka Danica Seleskovitchová. “When the late Danica Seleskovitch lectured to postgraduate students at the Ecole Supérieure d'Interprètes et de Traducteurs in Paris, she stressed the three prerequisites of professional translation: knowledge of the source and the target languages, knowledge of the topic, and above all professional methodology. The latter acquired through training, consisted, amongst other things, in **making a future translator fully aware that (s)he is a neutral mediator in someone's else communication**, that mutual understanding should be prioritised and that **the professional mediator's own opinion should never be either evident or communicated**” (Dragovic-Drouet 2007, s. 29). Britský tlumočnick a translatož Roderick Jones tvrdí, že “professional ethics call for **total neutrality** on the part of the interpreter”.⁶⁶

Translatož Vítězslav Vilímek zařazuje tlumočnickou *nestrannost* a *neutrálnost* mezi 5 základních etických pravidel, která jsou obsažena v etických kodexech tlumočnicků.⁶⁷ I když v nich není požadavek tlumočnické neutrality vždy explicitně uváděn (viz podkapitola 2.1), u profesionálního tlumočnicka se zpravidla předpokládá jako samozřejmost. S tímto názorem se ztotožňuje například ruský konferenční tlumočnick a translatož Andrej Čužakin: «Профессионал перевода всегда **несколько отстранен и нейтрален**» (Čužakin 2005, s. 177).

Tlumočnická neutralita je proto spojována s představami o „neviditelnosti“ tlumočnicka. Britská translatožka Claudia Angelleliová dokonce uvádí, že “the **invisibility is** supposed to be a **guarantee of** the translator's or **interpreter's neutrality and objectivity**” (Angelleli 2004). Ruský konferenční tlumočnick Igor Korčilov uvažuje o neviditelnosti tlumočnicka jako o nepsaném pravidle, které formuluje takto: “the interpreter is supposed to be heard, not seen”. (Korčilov

⁶⁶ <http://www.emcinterpreting.org/node/274?q=system/files/RoderickJones-ProfessionalEthics.pdf>

⁶⁷ https://www.academia.edu/10783546/Etické_konflikty_při_překladu_a_tlumočení%C3%AD_a_etické_kodexy

1997, s. 19). Má za to, že k porušení tohoto pravidla dochází pouze tehdy, když se tlumočníci dopouštějí chyb (Korčilov 1997). Větších rozměrů nabyla idea neviditelného tlumočnicka v Japonsku. Japonská translatoložka Kumiko Torikaiová prozrazuje, že v její domovské zemi jsou tlumočníci obvykle popisováni jako „kurog(k)o“, což v japonském tradičním divadle kabuki znamená osobu v černém oblečení, jejíž role je pomáhat na jevišti hercům a starat se o rekvizity. Stejně jako „kurog(k)o“ jsou tlumočníci spolu s hlavními aktéry na „jevišti“ a vykonávají důležitou práci, nicméně “they are not supposed to be seen and are expected to be transparent”. (Torikai 2009, s. 12).

2.2.2 Koncept reálného a viditelného tlumočnicka

Koncept ideálního tlumočnicka, který je neviditelný a díky tomu i neutrální, se však může jevit jako nepraktický, protože je vzdálený reálnému životu. Na existenci rozporu mezi zásadami neutrality, objektivnosti a nestrannosti, které jsou obsaženy v etických a profesionálních kodexech tlumočnicků, a reálným výkonem tlumočnického povolání v konfliktních situacích (např. za války, ve věznici, v soudní síni atd.) poukazuje Małgorzata Tryuková. Zastává názor, že je obraz neutrálního a objektivního tlumočnicka idealistický, ba romantický (Tryuk 2015). S jejím názorem se ztotožňuje celá řada dalších současných badatelů, jako je Robert Barsky, Mona Bakerová, Zrinka Stahuljaková, Krisztina Zimányiová aj. Ve svém vědeckém bádání se výše uvedení autoři opírají především o konkrétní diskurzy. Je nutné zmínit, že jejich přístupy mají další společný rys, vycházejí totiž z aktivní role tlumočnicka, který již není neviditelným článkem komunikace.

Robert Barsky, americký badatel kanadského původu, který se věnuje tlumočení v rámci řízení o udělení azylu uprchlíkům, porovnal obraz objektivního prostředníka a zapojeného aktivního tlumočnicka a dospěl k závěru, že aktivita komunitních tlumočnicků je odrazem jejich zapojení ve jméno lidských a občanských práv. Další americká badatelka chorvatského původu Zrinka Stahuljaková prozkoumala práci tlumočnicků za války v Chorvatsku (1991–1993) a dospěla k závěru, že v případě konfliktů a válek může docházet ke změně role

tlumočnicků, kteří se z objektivních pozorovatelů stávají aktivními účastníky konfliktů: “(...) wartime interpreters do not merely lend their voices as interpreters in the conflict but are also agents in it” (Stahuljak 2010, s. 393). Uvažuje nad otázkou, zda válka může být tlumočena neutrálně: “**The scandal of war cannot be neutrally translated.** It may even be that the war, as an interpreter claimed, should not be neutrally translated, for to do so would be to miss the event itself. What distinguishes this event is that it **doesn’t leave room for neutrality** (...)” (Stahuljak 2010, s. 407).

Britská translatožka Mona Bakerová zastává názor, že vůbec nikdo zapojený do komunikace, včetně tlumočnicků, nemůže zůstat neutrální a objektivní. Odůvodňuje to tím, že se sdělení musí interpretovat a musí se zvážit, které jeho prvky budou vypuštěny a které budou zachovány s ohledem na míru podstatnosti. Americká translatožka Melanie Metzgerová v r. 2004 vydala knihu “Sign Language Interpreting. Deconstructing the Myth of Neutrality”, jejíž hlavní myšlenka spočívá v tom, že ideál tlumočnicka jako neutrálního jazykového kanálu neexistuje. K tomuto závěru dospívá na základě analýzy videonahrávek tlumočení dvou rozhovorů z oblasti lékařství ze znakového jazyka do angličtiny.

Małgorzata Tryuková poukazuje na to, že větší zapojení účastníků komunikace vede k tomu, že jsou tlumočníci nuceni nést odpovědnost za následky svého jednání (Tryuk 2015, s. 19). Konstatuje, že tlumočníci jsou odpovědní za to, co tlumočí a tato odpovědnost začíná okamžikem přijetí úkolu (Tryuk 2015, s. 37). Během tlumočení se tato odpovědnost zvyšuje, jelikož tlumočnick musí podle americké badatelky Moiry Inghilleriové řešit “dilemmas they experience in responding simultaneously to the demands of employers, codes of ethics, and the real or perceived tensions between translators’ personal/professional and local/global allegiances” (Inghilleri 2010, s. 166–167). Mona Bakerová, která se také věnuje problematice odpovědnosti tlumočnicků, v této souvislosti zdůrazňuje, že tlumočníci, kteří se drží zásady neutrality, jsou často zaslepeni a neuvědomují si následky svého jednání (Baker 2011). Vítězslav Vilímek poukazuje na to, že k

odborným diskuzím na téma, zda má tlumočník vykonávat zároveň roli „etického filtru“, dochází stále častěji.⁶⁸

⁶⁸ https://www.academia.edu/10783546/Etické_konflikty_při_překladu_a_tlumočen%C3%AD_a_etické_kodexy

2.3 Směry bádání

Univerzita Johannese Gutenberga v německé Mohuči uspořádala v roce 2013 kulatý stůl na téma „Neutralita při tlumočení“⁶⁹, jehož cíli bylo stimulovat prostřednictvím výměny názorů odborníků vědecko-výzkumnou práci v otázce tlumočnické neutrality a napomoci integraci teorie a praxe tlumočení v této oblasti. Kulatého stolu se zúčastnili profesoři z různých zemí, zejména Prof. Dr. Ángela Collados Aísová (Granadská univerzita, Španělsko), Dr. Erik Hertog (Katolická univerzita v Lovani, Belgie), Ruth Kritzerová (Asociace tlumočnicků a překladatelů, Německo), Prof. Dr. Ingrid Kurzová (Vídeňská univerzita, Rakousko), Mette Rudvinová (Boloňská univerzita, Itálie), Sebnem Bahadir (Univerzita Johannese Gutenberga, Německo) a Prof. Dr. Dörte Andresová (Univerzita Johannese Gutenberga, Německo). V rámci diskuze byly položeny zcela zásadní otázky: Je koncepce neutrality mylná? Jak se ke koncepci neutrality staví profesní organizace tlumočnicků? Jak se mění požadavky na neutralitu v závislosti na umístění a na typu tlumočení? Jak lze začlenit téma tlumočnické neutrality do odborné přípravy tlumočnicků? Všechny tyto otázky mohou vytyčit nové směry pro zkoumání tlumočnické neutrality.

Tlumočnická neutralita je sice delší dobu těžištěm vědeckých zájmů řady badatelů z různých zemí (věnovaly se jí Melanie Metzgerová, Zrinka Stahuljaková, Krisztina Zimányiová, Moira Inghilleriová, Mona Bakerová a řada dalších), většina bádání ale zatím byla zaměřena na komunitní tlumočení a tlumočení v konfliktních zónách. Informace o tlumočnické neutralitě při konferenčním tlumočení jsou bohužel velice kusé. Vnímání tlumočnické neutrality různými tlumočnickými, včetně konferenčních zkoumala například Claudia Angelleliová. Výsledky jejího výzkumu byly zveřejněny v knize „Revisiting the interpreter’s role: a study of conference, court and medical interpreters in Canada, Mexico, and the United States” (2004). Výzkum ukázal, že u všech tlumočnicků existuje jistá míra viditelnosti. V rámci dotazníkového šetření Angelleliová zjistila, že se konferenční tlumočníci cítí nejméně „viditelní“ oproti soudním a komunitním tlumočnickům a také

⁶⁹ Round Table 2013 zur Neutralität im Dolmetschen: <http://www.fb06.uni-mainz.de/dolmetschwissenschaft/84.php>

tlumočnickům, kteří tlumočí po telefonu. Dalším zajímavým zjištěním bylo, že mezi profesionálními konferenčními tlumočnickými převládalo přesvědčení, že musí být neutrální: “A conference interpreter has the duty to be completely neutral (alas, even against our preferences!)” (comment of a conference interpreter, member of AIIC, Canada)” (Angelelli 2004, s. 78) nebo “Our work is serious, and we must be respectful no matter what. Of course, we have feelings — we are human — but we keep them to ourselves. We are not participants; we are channeling other people’s words and feelings and give our all to do so. (conference interpreter, member of AIIC, USA)” (Angelelli 2004, s. 79). Badatelka dospěla k závěru, že konferenční tlumočníci nahlíží na svou neutralitu při tlumočení jako na samozřejmou věc.

Za zmínku také stojí magisterská práce Antoniny Gurianovové, která se zabývá vlivem režimů konferenčního tlumočení (simultánního a konsekutivního) na neutralitu tlumočnicka. Autorka přitom vychází z předpokladu, že “if interpreters do influence the interaction, they cannot be considered to be completely neutral in the sense of being impartial, not interested in the outcome of the meeting and not taking sides” (Gurianova 2010, s. 28). Připouští, že konferenční tlumočníci jsou nejneutrálnější ze všech tlumočnicků. Jistou roli v tom podle jejího názoru hraje prostředí, kde v případě konferenčního tlumočení probíhá interakce, účastníci této interakce, úroveň vzdělání a profesionality konferenčních tlumočnicků. Gurianovová se při definici tlumočnické neutrality opírá o teorii mediace a navrhuje tezi, že za neutrálního konferenčního tlumočnicka může být považován ten, kdo: 1) se neidentifikuje s žádnou ze stran a je nestranný; 2) není ovlivněn vlastními přesvědčeními, názory ani city; 3) nemá žádné předchozí znalosti o sporu a / nebo jeho stranách; 4) je lhostejný k výsledku interakce. Mezi parametry, které mohou ovlivnit tlumočnickou neutralitu, uvádí: 1) umístění tlumočnicka; 2) prostředky tlumočnickovy intervence do interakce; 3) časová omezení. Bohužel má práce spíše povahu úvahy a není podložena žádnými empirickými daty.

2.4 Shrnutí

Přední profesní organizace, na jejichž půdě se sdružují konferenční tlumočníci, zásadu tlumočnické neutrality, resp. nestrannosti buď neřeší (ASKOT, JTP, СПР, НАП) nebo ji řeší implicitně (AIIC). V nekompromisní podobě (“complete impartiality”) je zásada nestrannosti zachycena v etickém kodexu evropské pobočky FIT. Ačkoliv se na úrovni soudního tlumočení pracuje spíše s pojmy *nestrannost* a *podjatost* (KST ČR), promítla se zásada tlumočnické neutrality do etického kodexu organizace EULITA. Explicitně vyjádřenou zásadu tlumočnické neutrality, resp. nestrannosti můžeme najít hlavně v etických kodexech určených tlumočnickům znakového jazyka (ČUN, ČKTZ, WASLI) a komunitním tlumočnickům (IMIA). Tyto kodexy mnohdy zároveň zakotvují právo tlumočnicka odmítnout výkon práce, není-li schopen svou neutralitu, resp. nestrannost zajistit (viz tabulka č. 2).

Tabulka č. 2. Zásady *neutrality* a *nestrannosti* ve vybraných etických kodexech tlumočnicků

	Organizace, resp. kodex	Neutralita	Nestrannost
Konferenční tlumočení	Evropská pobočka FIT		“Translators and interpreters shall carry out their work with complete impartiality and not express any personal opinions in the course of the work.”
	Etický kodex překladatele a tlumočnicka, RF	«Устный переводчик сохраняет нейтральную позицию и стремится максимально точно передать сообщения сторон.»	
Tlumočení do znakového jazyka	Organizace	Neutralita	Nestrannost
	ČUN	„Tlumočnick má právo odmítnout takové tlumočení, u něž není schopen zajistit svou nestrannost a neutralitu, a poškodil by tak klienta, svou osobu nebo profesi.“	
	ČKTZJ	„Tlumočnick má právo odmítnout výkon své profese z důvodu pro něj nevhodných pracovních podmínek nebo v případě, že by nedokázal být neutrální vůči tlumočenému sdělení, a mohl tak poškodit některou ze zúčastněných osob včetně sebe.“	
	WASLI		“In order to work effectively as an interpreter it is important that the interpreter focus on impartially performing their interpreting work.” “It is also important that the interpreter be aware of how to make ethical decisions, and this includes: (...) turning down work when they know

			that they can not take an impartial stance to the interaction.”
Komunitní tlumočení	Organizace, resp. kodex	Neutralita	Nestrannost
	Kodex komunitních tlumočnicků, ČR	„Komunitní tlumočnick se snaží zůstat v rámci možnosti neutrální, tj. nemění způsob vyjádření, nic nepřidává ani nic nezkracuje. Zároveň není odpovědný za obsah slov klienta.“	„Komunitní tlumočnick nestranným účastníkem komunikace, proto nepracuje pro osoby blízké, neuplatňuje při tlumočení své osobní, politické, náboženské či společenské názory, neprojevuje sympatie nebo antipatie ke komunikačnímu partnerovi klienta ani ke klientovi, nevyjadřuje svůj názor na případ, ve kterém tlumočí, a neposkytuje při tlumočení rady ohledně řešení problému.“
		„Důvodem odmítnutí úkolu nesmí být národnost, rasa, náboženské vyznání, politická příslušnost, sociální postavení, sexuální orientace, věk, fyzické a rozumové schopnosti či pověst jedné ze stran komunikace.“	
	IMIA	“Interpreters will not interject personal opinions or counsel patients”	“Interpreters will refrain from accepting an assignment when family or close personal relationships affect impartiality.”
Soudní tlumočení	Organizace	Neutralita	Nestrannost
	KST ČR		„Tlumočnick dodržuje zásadu nezávislosti a nestrannosti a nepřipustí, aby mu někdo určoval, jakým způsobem má přednesený výrok tlumočit či překládat. Z projevu tlumočnicka nesmí vyznívat, že je na straně některého z účastníků řízení. Vstupovat do rozhovoru s klientem při úředním tlumočení může tlumočnick pouze na pokyn osoby, která řízení vede.“
	EULITA	“Legal interpreters and legal translators shall remain neutral and also maintain the appearance of impartiality, avoiding any undue contacts with either witnesses, defendants and their families or members of the legal professions.”	

Z výše uvedené tabulky č. 2 je vidět, že etické kodexy tlumočnicků, v nichž je tlumočnická neutralita, resp. nestrannost zachycena, ji koncipují hlavně v dimenzi vnější neutrality a absolutní neutrality. Zohledňují se přitom především aspekty nezvýhodňování stran a zdržení se vyjadřování k situaci. Takové dimenze jako názorová neutralita, neutrální chování a neutrální vzhled se nerozlišují. Neřeší se ani časový aspekt (až na kodex Evropské pobočky FIT).

Téma tlumočnické neutrality se dostává do středu pozornosti translatoologů po celém světě. Přístupy k problematice tlumočnické neutrality lze rozdělit na dvě skupiny podle toho, jestli se opírají o bezkontextové nebo kontextové diskurzy. V prvním případě se pracuje s konceptem ideálního a neviditelného tlumočnicka a absolutní tlumočnickou neutralitou. Ve druhém případě se pracuje s konceptem aktivního a viditelného tlumočnicka, absolutní neutralita je odmítána.

Na základě kontextových diskurzů je nejvíce probádané téma tlumočnické neutrality při komunitním tlumočení a při tlumočení v konfliktních zónách.

Nejméně zkoumané je zatím téma tlumočnické neutrality při konferenčním tlumočení.

3 Tlumočení na vysoké úrovni

V této kapitole popíšeme konferenční tlumočení a vyjmenujeme jeho základní typy, resp. režimy. Poté uděláme krátký exkurz do tlumočení na vysoké úrovni a na závěr se ponoříme do vzpomínek slavných tlumočnicků, kteří na vysoké úrovni pracovali. Tato kapitola slouží spíše jako nezbytný kontextuální rámec pro praktickou část práce, a proto nebude obsahovat shrnutí.

3.1 Konferenční tlumočení

Profesionální konferenční tlumočnice Zuzana Stašová, která je členkou ASKOTu, v jednom z rozhovorů představila konferenční tlumočení jako „v podstatě tlumočení kabinové (simultánní).“⁷⁰ Je to však užší moderní pojetí, o čemž se sama Stašová hned v další větě zmiňuje. Konferenční tlumočení totiž původně vzniklo jako tlumočení konsekutivní neboli následné, což je vedle simultánního tlumočení jedna ze dvou základních forem tlumočení. Vznik konferenčního tlumočení se datuje obdobím po první světové válce a byl podmíněn rozšířením mezinárodní spolupráce a snahami o internacionalizaci (Čeňková 2008, s. 9). Dlouhou dobu bylo jediným typem tlumočení používaným na mezinárodní úrovni právě konsekutivní tlumočení (KT). Nástup simultánního tlumočení (ST) připadá na období po druhé světové válce. V současné době konferenční tlumočení zahrnuje oba dva typy, z nichž každý má svoje podtypy.

V případě KT se rozlišuje tlumočení přerušované a nepřerušované, tlumočení s tlumočnickým zápisem a z paměti, bilaterální a jednosměrné. ST je zpravidla míněno kabinové tlumočení. V případě tlumočení na vysoké úrovni se však mnohdy může jednat i o jiný podtyp simultánního tlumočení, jako je šušotáž neboli simultánní tlumočení šeptem, což je tlumočení bez kabiny. Šušotáž předpokládá, že tlumočnick sedí vedle klienta nebo za ním a tlumočí mu šeptem. Jako specifická forma mezi oběma základními typy tlumočení se uvádí doprovodné

⁷⁰ <http://www.jazyky.com/proc-asociace-konferencnich-tlumocniku/>

tlumočení, což je „tlumočení konsektivní, bez zápisu, někdy tlumočení simultánní, většinou šeptem, a někdy i vlastní cizojazyčný výklad“ (Čeňková 2008, s. 14).

3.2 Kdo tlumočí na vysoké úrovni?

Na vysoké úrovni zpravidla tlumočí nejlepší konferenční tlumočníci, kteří jsou považováni za skutečné odborníky ve své oblasti. Profesionálního konferenčního tlumočnicka AIIC definuje jako “a professional language and communication expert who, at multilingual meetings, conveys the meaning of a speaker’s message orally and in another language to listeners who would not otherwise understand”.⁷¹ Na vysoké úrovni vedle profesionálních konferenčních tlumočnicků tlumočí mnohdy i tlumočníci, kteří zároveň zastávají další funkci.

3.2.1 Tlumočníci-diplomaté

Rozšířenou variantou je například kombinace tlumočnick-diplomat, která je typická například pro ruské prostředí:

«(...) период Ельцина (...). Некоторое время «на вершине» работали (...) опытные сотрудники МИД России». (Čužakin 2005, s. 176)

a naopak vůbec není obvyklá například pro USA:

«В отличие от нашей страны, переводчик Госдепа США так и уйдет на пенсию переводчиком (правда, богатым), а в СССР многие способные юноши, начиная с перевода, делали блестящую карьеру дипломата (например, недавно скончавшийся О. Трояновский и многие другие)». (Čužakin 2005, s. 178).

Konkurenční výhodu tlumočnicka-diplomata Andrej Čužakin vidí především v tom, že se takový tlumočnick vyzná v tlumočeném obsahu: *«Беседы Ю. В. Андропова (...) переводили сотрудники МИД или, даже чаще, ЦК КПСС. Последние отличались тем, что помимо языка, они владели сутью проблем, особенно в специфично сфере отношений КПСС с ее партнерами, прекрасно знали своих зарубежных коллег, которых сами же и «курировали». (Čužakin 2005, s. 173).* Zároveň však podotýká, že někdy kariéra tlumočnicka-diplomata může náhle z politických důvodů skončit: *«Переводчик-дипломат видит, как творится история, помогает крутить ее колесо, но*

⁷¹ <https://aiic.net/page/1469/what-is-a-conference-interpreter/lang/1>

иногда сам попадает под него и сходит с арены вместе с политиком, иногда добровольно, чаще по этическим соображениям». (Čužakin 2005, s. 167).

Stojí za zmínku, že někteří translátologové zastávají názor, že tlumočnick-diplomat by měl dávat přednost diplomatické stránce jednání před věrností tlumočení. Irina Alexejevová dokonce zakotvila tuto povinnost tlumočnicka ve své verzi etického kodexu (viz oddíl 2.1.2). Podle některých translátologů by se toto mělo očekávat od jakéhokoliv tlumočnicka, nejen od tlumočnicků-diplomatů. Kumiko Torikaiová například cituje názor Nagaty Saeové, podle níž je nejdůležitější úlohou tlumočnicka budování „mostů“: “Interpreters, often called ‘Xiaowaijiaoguan **(little diplomats)**’ in China, are deemed professionals who serve the ultimate goal of promoting friendly international relations. Hence, if an interlocutor said something which might undermine the ultimate cause, **interpreters are not expected to interpret faithfully to the original**, since **achieving the overall objective of friendly relations is more important than individual expressions.**”

3.2.2 Vojenští tlumočníci

V dobách Sovětského svazu na vysoké úrovni tlumočili spíše muži. Andrej Čužakin to vysvětluje tím, že profese tlumočnicka byla dlouhou dobu považována za téměř vojenské povolání: *«Традиционно в СССР профессия устного переводчика считалась чуть ли не «военной», особо сложной, ответственной, связанной с огромными психофизическими перегрузками, внезапными выездами в командировки, ночной работой и... ненормативной лексикой в кулуарах. Женщине, действительно, нелегко выдержать такие перегрузки, но главное, вероятно, — в устоях российского общества — в политике женщины всегда было непропорционально мало». (Čužakin 2005, s. 181).* Takovému vnímání tlumočnického povolání jistě napomohla i dlouhodobá tradice tzv. vojenských tlumočnicků. Jedná se o specifickou kategorii tlumočnicků, která je pro některé země přirozená (např. pro Ruskou federaci či Francii) a v jiných zemích naopak zcela chybí (např. v České republice). Představíme si ji blíže na příkladu Ruska.

Titul vojenského tlumočníka byl v Rusku oficiálně zaveden v roce 1929 na základě nařízení vydaného náměstkem lidového komisaře pro vojenské a mořské otázky a předsedy Revoluční vojenské rady SSSR Josifa Unšlichta, avšak samotný systém vojenských tlumočnicků má v Rusku mnohem dlouhodobější historii. Ruští badatelé L. Gavrilov, J. Kurapovová a J. Torsukov nastínili hlavní příčiny zrození tohoto povolání v Rusku a zároveň zmapovali základní etapy vývoje vojenského tlumočnictví. V článku «Подготовка переводческих кадров в России (к истории вопроса)» konstatují, že v carském Rusku důstojníci ruské armády, kteří pocházeli ze šlechtických rodů, zpravidla dobře ovládali cizí jazyky. Dále uvádějí, že v Rusku vždy byly na jazykovou přípravu nejvyšších důstojníků kladeny velké nároky. Aby se uchazeč vůbec mohl dostat například na Akademii generálního štábu, musel mimo jiné složit povinné zkoušky ze dvou cizích jazyků. Ruská armáda tak téměř vždy měla ve svých řadách lidi, kteří perfektně uměli cizí jazyky. Většinou se však jednalo o základní západní jazyky, zcela odlišná byla situace u jazyků orientálních, které ovládal málokdo. Právě proto začal vojenský úřad posílat důstojníky na vysoké školy, kde se tyto jazyky vyučovaly. Například v Institutu orientalistiky ve Vladivostoku v letech 1899–1916 studovalo přes 200 důstojníků (Gavrilov, Kurapova, Torsukov 2014, s. 127). Souběžně byly prosazovány i jiné formy přípravy v podobě kurzů. V r. 1889 byla ve Vladivostoku založena tlumočnická škola, která nabízela pro důstojníky se znalostí angličtiny a francouzštiny osmiměsíční kurz čínského jazyka s následnou dvouletou stáží v Číně. Ve 20. letech minulého století příprava vojenských tlumočnicků v Rusku probíhala také v rámci rekvalifikace studentů a vyučujících filologických fakult. Se zavedením oficiálního titulu vojenského tlumočníka v r. 1929 příprava na toto povolání dostala nové rozměry. V roce 1940 byla založena Vojenská fakulta západních jazyků při Moskevském státním pedagogickém institutu cizích jazyků, která získala status vojenské vysoké školy. Téhož roku došlo k založení Vojenské fakulty při Moskevském institutu orientalistiky a o dva roky později Vojenského institutu cizích jazyků Rudé armády. V současné době je jeho nástupcem Fakulta cizích jazyků a zahraničních vojenských informací při Vojenské univerzitě.

3.3 Vzpomínky tlumočnicků

Tlumočníci, kteří dlouhodobě tlumočili nebo tlumočí na vysoké úrovni, se mnohdy stávají svědky historie. Někteří zásadně neposkytují rozhovory, jiní zase rádi komunikují s novináři a sdělují podrobnosti dřívějších tlumočení. Jsou i takoví, kteří zanechávají svoje svědectví v podobě pamětí, autobiografií, vzpomínek nebo úvah ohledně historických událostí, jež měli vzácnou možnost pozorovat zblízka. Jako příklad můžeme uvést paměti Paula Schmidta („Paměti Hitlerova tlumočnicka“ / «Переводчик Гитлера»), Valentina Berežkova („S diplomatickou misí k Hitlerovi“ / «С дипломатической миссией в Берлин, 1940–1941», «Как я стал переводчиком Сталина», «Я мог убить Сталина», «Рядом со Сталиным», «Страницы дипломатической истории»), Alexandra Švejcera («Глазами переводчика. Из воспоминаний») atd. Tyto knihy nejen že přináší poutavé čtení, ale pro zájemce mohou být i zdrojem informací o tom, jak tlumočení na vysoké úrovni probíhá. Lze v nich vystopovat i různé tlumočnické strategie a jejich dopady na komunikaci. Zmíníme některé z těch, o něž se budeme opírat při vypracování okruhu otázek pro praktickou část této práce:

– změna expresivity projevu:

«Однажды, когда бесконечные словопрения по поводу каких-то пунктов резолюции о европейской безопасности окончательно зашли в тупик, Лев Андреевич не выдержал и, прервав очередную тираду В. М. Хвостова, рявкнул: «Долго мы еще будем заниматься этой ерундой?» Мой коллега Миша Брук очень точно передал интонацию Арцимовича и даже несколько усилил эмоциональность реплики, переведя «ерунду» американским сленгизмом baloney. Риторический вопрос Льва Андреевича вызвал взрыв смеха дружные аплодисменты». (Švejecer 2012, s. 78—79)

– významové posuny:

«Случилось так, что на протяжении всей поездки я был основным переводчиком Д. С. Полянского. Вопреки дипломатического протоколу, требующему, чтобы я и мой американский коллега переводили поочередно — я — с русского на английский, а он — с английского на русский, Полянский первое время настаивал на том, чтобы я один

переводил всё время. Американского переводчику Александру Акаловскому, профессионалу высокого класса, Полянский не доверял, опасаясь, как бы этот потомок русских белоэмигрантов не стал его умышленно искажать». (Švejcer 2012, s. 46)

«Мой коллега по ЦК Э. Капский, переводчик на встрече Л. Брежнева с президентом Анголы, с ужасом услышал, что Генсек начал читать не текст речи, а справочные материалы к беседе: где находится страна, ее территория, население, политическая система и пр. У ангольцев буквально челюсти отвисли: большинство знали русский (а нынешний президент НРА Ж. Э. душ Сантуш вообще закончил ВУЗ в Баку и имел русскую жену Таню»). Быстро оправившись от шока, как и подобает «профи», Э. Капский стал «переводить»: «Дорогие друзья! Нам известно, что ваша страна находится на западе Африки. Мы рады, что территория ее составляет... прекрасно, что население выросло... с удовлетворением отмечаем, что политическая обстановка... и пр.». (Čužakin 2005, s. 172)

«(...) президент принимает Нельсона Манделу. Соответственно в справочных материалах встречается сокращение ЮАР. А нам всё равно! Что же услышали гости из Африки? «Мы рады, что там у вас в Югославии дела идут неплохо». Переводчик, не моргнув глазом, сказал «в вашей стране...», сохранив лицо Б. Н. [Ельцина — прим.] (...).» (Čužakin 2005, s. 176)

«Я до сих пор испытываю благодарность искреннее чувство благодарности к сопровождавшему делегацию журналисту из «Правды» Жене Литошко, с чьим именем Полянский очень считался. Женя долго внушал ему чувство уважения к переводческому труду. Однажды он сказал ему: «Швейцер не только вас переводит, но иногда и корректирует. Вот, например, в одной речи вы назвали Филадельфию столицей Пенсильвании». — «А разве это не так?» — «Нет». — «А что же Швейцер?» — «Он сказал, что это крупнейший город штата». (Švejcer 2012, s. 47–48)

«К чести Полянского надо сказать, что он не обиделся. Еще в Москве на встрече со мной и моим напарником Жорой Масловым он призывал нас не стесняться и в случае необходимости исправлять его ошибки или оговорки. «А то вот однажды на приеме в одном посольстве, — рассказал он нам, — Ворошилов произносил речь и вдруг что-то

ляпнул. Мы переглянулись, а потом спросили, как это звучало в переводе. Оказалось, что переводчик сказал всё правильно». (Švejcser 2012, s. 48)

«Два года спустя, Женя Литовско, знакомя меня с заместителем редактора «Правды» Н.Н. Иноземцевым, сказал: «Это тот самый Саша Швейцер, который делал из Полянского интеллигента». (Švejcser 2012, s. 50)

– zaujetí postoje:

«За время, которое я проработал в Союзном Совете, лишь однажды обсуждалась реальная проблема. Это заседание было созвано по требованию и.о. члена Совета от СССР генерала А. Кисленко в связи с принятием американскими властями чрезвычайных мер по прекращению забастовки японских железнодорожников. Американцы мотивировали свои действия тем, что, будучи государственными служащими, железнодорожники не имели права бастовать. Советский представитель резко осудил действия американских властей. В то время эта позиция нашего представителя казалась мне справедливой. Но пять лет спустя, когда наши военные власти в Берлине предприняли куда более жестокие действия, бросив танки против забастовщиков, я понял, что выступление генерала Кисленко было не более чем пропагандистской акцией по принципу «двойного стандарта». (Švejcser 2012, s. 37)

«Я не юрист и не берусь давать профессиональные оценки. Да это и не входит в мою задачу. Но с позиции здравого смысла мне сейчас уже не кажется бесспорным право победителей судить побежденных. Может ли быть подлинно беспристрастным суд, который вершат жертвы преступлений над теми, кто эти преступления совершал? Не лучше ли было бы доверить это если не самим японцам, то, по крайней мере, нейтральному международному суду (возможно, под эгидой ООН)? Всё это, конечно, уже история, но ее уроки не могут считаться незыблемыми. Время вносит в них свои коррективы. (Švejcser 2012, s. 43)

– zasahování do průběhu jednání:

«В тот вечер хозяйка, весьма разговорчивая американка, безуспешно пыталась заставить Ладейщикова вступить в разговор. Потягивая ненавистный томатный сок, он отвечал односложно.

— *Господин Ладейщиков, вы ведь из Сибири. Я слышала, что это сказочная страна.*

— *Да.*

— *Мне так бы хотелось там побывать.*

— *Да.*

— *В этом году я буду в Москве и Ленинграде. Но ведь это так далеко от вашего Омска.*

— *Да.*

Тут не выдержал переводивший эту беседу мой коллега Жора Маслов:

— *Скажите ей, что на ТУ-104 туда можно долететь всего за несколько часов.*

— *Вот ты это ей и скажи». (Švejcer 2012, s. 57)*

II Praktická část

1 Výzkum

Náš výzkum má povahu **empirické výzkumné sondy** a sleduje zároveň několik výzkumných cílů. Za prvé chceme **zmapovat**, jak profesionální konferenční tlumočníci v České republice a Ruské federaci, kteří tlumočí na vysoké úrovni, vnímají koncept absolutní tlumočnické neutrality. Za druhé chceme **zjistit**, zda se při tlumočení na vysoké úrovni někdy potýkají s problémem absence tlumočnické neutrality. Za třetí chceme na základě situací z jejich tlumočnické praxe na vysoké úrovni **vymezit** jednak reálné faktory, jež mohou tlumočnickou neutralitu ovlivňovat, jednak reálné možné následky absence tlumočnické neutrality z hlediska tlumočnického výkonu. Zároveň se pokusíme vytvořit hrubý profil průměrného konferenčního tlumočnicka na vysoké úrovni v České republice a Ruské federaci, který reprezentuje náš vzorek.

Ve výzkumu se zaměříme na čtyři **výzkumné otázky**, z nichž dvě jsou **deskriptivní** (VO₁, VO₂):

(VO₁) Co si profesionální konferenční tlumočníci myslí o dosažitelnosti absolutní tlumočnické neutrality?

(VO₂) Jsou profesionální konferenční tlumočníci při tlumočení na vysoké úrovni vždy neutrální?

a dvě jsou **deskriptivně-kauzální** (VO₃, VO₄):

(VO₃) Co všechno má vliv na tlumočnickou neutralitu?

(VO₄) Jak se absence tlumočnické neutrality projevuje na výkonu tlumočnicka?

S ohledem na výzkumné otázky jsme vytvořili dvě **hlavní hypotézy** (H₁, H₂):

(H₁) Všichni profesionální konferenční tlumočníci věří v existenci absolutní tlumočnické neutrality.

(H₂) Všichni profesionální konferenční tlumočníci jsou při tlumočení na vysoké úrovni naprosto neutrální.

a dvě **pracovní hypotézy** (H_{2a}, H_{2b}):

(H_{2a}) Tlumočnická neutralita je vystavena riziku ovlivnění řadou faktorů.

(H_{2b}) Absence neutrality u profesionálního konferenčního tlumočnicka se může promítnout do jeho výkonu.

Podarí-li se nám v rámci výzkumu získat data, která budou v rozporu s tvrzeními obsaženými v hlavních hypotézách H₁ a H₂, bude to znamenat, že jsme stanovené hypotézy vyvrátili. Vyvrácení H₂ nám otevře možnost zkoumat blíže **korelační vztah (souvztažnost)** mezi různými faktory a absencí tlumočnické neutrality a také mezi absencí tlumočnické neutrality a tlumočnickým výkonem.

V rámci pracovních hypotéz H_{2a} a H_{2b} se pak pokusíme zjistit, zda se jedná pouze o korelační vztah, nebo v některých případech můžeme hovořit o **kauzálním vztahu (příčinnosti)**. Abychom mohli hovořit o existenci kauzálního vztahu, budeme potřebovat minimálně dvě zjištění, která se budou lišit v hodnotách nezávislé proměnné.

U pracovní hypotézy H_{2a} je tlumočnická neutralita **závislou proměnnou** a veškeré faktory, o nichž se domníváme, že mohou tlumočnickou neutralitu ovlivňovat, jsou **nezávislými proměnnými**. Na základě zpracování dosavadních teoretických poznatků o tlumočnické neutralitě mezi takové faktory můžeme zařadit:

- režim tlumočení;
- pohlaví/gender tlumočnicka;
- souběh povolání u tlumočnicka;
- názory a postoje tlumočnicka;
- vyhrocenou situaci (probíhající konflikt, revoluce, válka atd.).

Z důvodu předvýzkumné povahy a obecnějšího zaměření našeho výzkumu nebudeme věnovat pozornost vzájemným vztahům nezávislých proměnných mezi sebou, což bude znamenat **záměrnou redukci analyzovaných vztahů**. Je také nutné podotknout, že se u pracovní hypotézy H_{2a} nevyhneme **redukci počtu pozorovaných nezávislých proměnných**, a proto se vystavujeme riziku, že některá proměnná, která ve sledovaném vztahu může hrát důležitou roli, bude opomenuta.

U pracovní hypotézy H_{2b} bude tlumočnická neutralita **nezávislou proměnnou** a všechny možné následky v rovině výkonu tlumočnicka budou **závislými proměnnými**. Na základě zpracování dosavadních teoretických poznatků o tlumočnické neutralitě mezi takové faktory můžeme zařadit:

- významové posuny;
- změnu expresivity;
- vyjádření vlastního názoru;
- intervenci do průběhu jednání.

2 Metodika

Populaci neboli **základní soubor** budou tvořit profesionální konferenční tlumočníci a tlumočnice z České republiky a Ruské federace, kteří mají zkušenost s tlumočením na vysoké úrovni (tlumočení pro hlavy států, zástupce vrcholných orgánů zákonodárné, výkonné a soudní moci, čelní představitele církve a jiných ideologických struktur, vedení centrálních finančních a ekonomických subjektů). Za profesionálního konferenčního tlumočnicka budeme považovat osobu, která za úplatu provádí konferenční tlumočení a která má příslušné vzdělání (vysokoškolské nebo postgraduální, resp. specializované kurzy) a/nebo dlouhodobou tlumočnickou praxi v oblasti konferenčního tlumočení (více než 3 roky).

Empirické výzkumné sondy jsou hojně využívány v rámci přípravných výzkumných fází v sociologii, proto jsme čerpali inspiraci mimo jiné v metodologii sociologických výzkumů. Zvolenou populaci neznáme dostatečně dobře na to, abychom mohli při stavbě **vzorku** neboli **výběrového souboru** využít kvótního výběru, kdy se imitují známé vlastnosti populace. Navíc předpokládáme, že se vlastnosti zvolené populace mohou lišit podle zemí, proto by bylo dost obtížné stanovit kvóty společné. Také bychom se vystavili velkému riziku přehlédnutí některé proměnné, která ve zkoumané problematice hraje důležitou roli a která by nám tak unikla. V případě dotazníkového šetření v úvahu přichází **náhodný výběr**, který však nebudeme moct aplikovat při stavbě vzorku pro rozhovory, a to z důvodu nečetnosti a uzavřenosti zvolené populace. V případě rozhovorů proto využijeme **účelového výběru**, který je sestavován badatelem na základě jeho rozhodnutí.

Obecně platí, že čím je vzorek větší, tím menší je rozdíl mezi jeho strukturou a strukturou populace (Disman 2002, s. 93). V této souvislosti se pokusíme využít různých způsobů oslovení potenciálních respondentů, zejména prostřednictvím profesních organizací a sdružení, vzdělávacích institucí, důvěryhodných specializovaných skupin na sociálních sítích a v neposlední řadě

s využitím osobních kontaktů. Zároveň si však uvědomujeme, že oslovení konferenční tlumočníci působící na vysoké úrovni mohou svou účast ve výzkumu z etických nebo pracovních důvodů odmítnout. Proto sáhneme i po tzv. technice sněhové koule (angl. snowball technique), kdy k získávání potenciálních respondentů dochází na základě doporučení respondentů, kteří již ve vzorku jsou (Disman 2002, s. 114). To, že potenciálním respondentům doporučí účast ve výzkumu jejich kolega nebo kolegyně, by mohlo posloužit jako jisté ujištění, že se není třeba účasti obávat.

Při volbě metodiky výzkumu jsme se snažili zohlednit jak povahu výzkumných otázek (deskriptivní a deskriptivně-kauzální), tak i výše uvedená specifika zvoleného vzorku (eventuální vázanost povinností mlčenlivosti, etickými a/nebo pracovními zásadami atd.). Přednost jsme proto dali **anonymnímu dotazníkovému šetření** a **anonymnímu interview**, jelikož umožňují respondentům vyjádřit své subjektivní názory, aniž by tímto ohrozili pověst svou nebo svých klientů, resp. zaměstnavatelů. Původně jsme uvažovali i o následném strukturovaném nestandardizovaném pozorování zaměřeném na hodnocení kvality tlumočení, které by vycházelo ze zjištění z dotazníků a rozhovorů. Nakonec jsme museli od této myšlenky upustit, a to především z toho důvodu, že jednání, která probíhají na vysoké úrovni, nejsou zpravidla pro veřejnost přístupná a přístup k nahrávkám a protokolům takových jednání je striktně omezený.

Vzhledem ke zvolené populaci jsme vyhotovili dvě jazykové mutace **dotazníku**, a to českou (Příloha č. 1) a ruskou (Příloha č. 2). Pro snadnou dostupnost byl dotazník vytvořen v aplikaci Disk Google, která umožňuje kontrolu zodpovězení všech otázek dotazníku a také ukládání jednotlivých odpovědí na stejnou otázku. V souladu s vědeckou etikou jsme v úvodu k dotazníku uvedli následující informace: 1) čím se daný výzkum zabývá; 2) kdo konkrétně daný výzkum realizuje; 3) jakým způsobem se bude s daty pracovat, kdo k nim bude mít přístup a jaká je míra anonymity; 4) kontakt na badatele.

Co se týče anonymity, dokážeme zajistit pouze anonymitu povrchovou. V dotaznících nebudeme zachycovat informace, které by mohly vést k okamžité identifikaci respondenta (jméno, příjmení, zaměstnání, členství v profesních organizacích a sdruženích, kontaktní informace). Pro účely výzkumu budou nicméně nezbytné údaje o pohlaví, věku, jazykových kombinacích, vzdělání, povolání respondentů a délce jejich praxe v oblasti konferenčního tlumočení, tedy „nepřímé“ údaje, na jejichž základě budou respondenti stále dohledatelní.

Při tvorbě dotazníků jsme vycházeli z obecného metodického doporučení ohledně jeho délky. Vyplňování dotazníku pro výzkum by obvykle nemělo přesáhnout limit 25–30 minut (Chromý 2014, s. 11), a proto jsme náš dotazník koncipovali tak, aby nebyl pro budoucí respondenty časově náročný. Jeho vyplnění by mělo zabrat přibližně 10 až 20 minut s ohledem na to, zda respondent odpoví kladně na otázku, jestli u sebe někdy při tlumočení na vysoké úrovni zaregistroval u sebe pocit absence tlumočnické neutrality, případně zda bude nechávat komentář.

Dotazník se skládá ze 2 částí. První část dotazníku obsahuje 20 otázek a prostor pro komentář, druhá část dotazníku obsahuje dalších 5 otázek a prostor pro komentář. Téměř všechny otázky, až na upřesňující a komentáře, byly nastaveny jako povinné a respondent jejich vyplnění nemohl vynechat. Co se týká typů a pořadí otázek, snažili jsme se vzít v potaz všeobecně známé tendence týkající se odpovídání respondentů v rámci výzkumů⁷².

V dotazníku se střídají otázky otevřené, kde je možnost odpovědi volná, a uzavřené, kde mají respondenti zvolit odpověď z nabízených možností. Uvědomujeme si, že otevřené otázky poskytují přesnější a detailnější informace, nicméně jsou poměrně časově náročné. Navíc je zde velká pravděpodobnost, že zaneprázdnění respondenti začnou uvádět zkratkovité odpovědi, případně tyto otázky přeskakovat (Chromý 2014, s. 14). Proto jsme se snažili, aby otevřené otázky měly spíše povahu otázek doplňkových a sloužily k rozvedení odpovědi na

⁷² Více o řazení otázek, časové náročnosti dotazníků a ochotě respondenta odpovídat viz práce Miroslava Dismana, Jana Chromého.

předchozí, uzavřenou otázku. Jednu z otázek jsme pro jistotu doplnili o nápovědu s ohledem na rozdíly v používané terminologii a jiný úzus v obou zemích.⁷³

Před spuštěním dotazníku se respondentům zobrazovalo poučení o tom, že na otázky neexistují „správné“ a „špatné“ odpovědi“ a že na otázky mají odpovídat výhradně podle svého přesvědčení. Toto poučení bylo nezbytné, jelikož jsme vycházeli z toho, že tlumočníci, kteří působí na vysoké úrovni, mohou mít tendenci odpovídat v souladu s normami, které platí pro jejich povolání.

Pro minimalizaci tzv. efektu haló, který spočívá v tom, že odpověď na určitou otázku může ovlivnit odpovědi na otázky následující (Chromý 2014, s. 47), jsme využili náhodného pořadí otázek. Dotazník začíná „identifikačními“ otázkami týkajícími se pohlaví, věku a pracovních jazyků respondentů. Poté následuje klíčová otázka, zda může být tlumočník absolutně neutrální. Na ni opět navazují „identifikační“ otázky týkající se zkušeností respondentů s tlumočením na vysoké úrovni, vzdělání v oboru tlumočnictví, příp. v jiných oborech, práce v jiných oborech než tlumočení, sledování politického dění a postoje v politických a ideologických otázkách. Vzápětí následuje další klíčová otázka ohledně náročnosti různých typů tlumočení z hlediska dodržování tlumočnické neutrality. Tuto sekci uzavírá klíčová otázka na reálnou zkušenost respondenta – dotazník se ptá, zda se respondent při tlumočení na vysoké úrovni někdy setkal s pocitem absence tlumočnické neutrality. V případě záporné odpovědi bude tato otázkou poslední, na konci však bude moct zanechat vlastní komentář. Respondentům, kteří na tuto otázku odpoví kladně, se otevře druhá sekce dotazníku zaměřená na konkrétní situace z jejich tlumočnické praxe, v nichž se při tlumočení na vysoké úrovni necítili být neutrální a nejvíce si tuto skutečnost uvědomovali. Druhá sekce dotazníku začíná „identifikačními“ otázkami na typ tlumočení a jazykovou kombinaci, v níž respondent tehdy tlumočil. Další tři otázky jsou pro nás klíčové, z nich první a druhá na sebe obsahově navazují. V první otázce se ptáme, zda se

⁷³ Jedná se o otázku o pracovních jazycích. V nápovědě je použita kategorizace Mezinárodní asociace konferenčních tlumočnicků AIIC, v souladu s níž rozlišujeme jazyky aktivní (jazyk A, jazyk B) a jazyky pasivní (jazyk C).

absence neutrality u respondenta nějak promítla do jeho tlumočnického výkonu. Odpoví-li respondent na ni kladně, zobrazí se mu navazující otázka, která se táže, jak konkrétně byl jeho tlumočnický výkon ovlivněn. Poslední třetí otázka je zaměřena na zjištění možných příčin absence tlumočnické neutrality u respondenta. Také druhá sekce je také na konci opatřena prostorem pro zanechání komentáře.

Po spuštění dotazníku jsme vyčkali na první komentáře, abychom je mohli případně zohlednit při pořádání interview. Při volbě typu interview jsme vycházeli především z toho, že u pracovních hypotéz H_{2a} a H_{2b} neznáme všechny možné proměnné. Uvědomujeme si, že náš výčet faktorů, jimiž může být tlumočnická neutralita ovlivněna, ani výčet možných následků absence u tlumočnické neutrality při tlumočení na vysoké úrovni nemusí být úplný. To byl hlavní důvod, proč jsme zvolili **semistrukturovaný rozhovor**, tedy **částečně řízený**. Tento typ rozhovoru by nám měl na jedné straně umožnit držet se tématu našeho výzkumu, výzkumných otázek a předem stanovených hypotéz, a na druhé straně neomezovat respondenty přísně stanoveným počtem a pořadím otázek a umožnit jim vyjádřit jejich postřehy.

Stejně jako v případě dotazníku jsme na začátku rozhovoru vždy uvedli respondenty do kontextu výzkumu (kdo výzkum provádí, čím se výzkum zabývá) a jeho podmíněk (nahrávání rozhovoru, zajištění povrchové anonymity) a seznámili jsme je s tím, jak se bude ze získanými daty bude nakládáno. V průběhu rozhovoru jsme podle potřeby přeformulovali znění a pořadí našich otázek v závislosti na ochotě respondenta komunikovat a na míře otevřenosti a důvěrnosti komunikace. Podle Eileen M. Kaneové bychom i tak měli od respondent získat stejné typy odpovědí (Kane, 1985). Rozhovor jsme se snažili vést tak, aby upřesňující otázky ohledně vlastních zkušeností respondenta, který uvede, že zažil při tlumočení na vysoké úrovni pocit absence neutrality, byly pokládány až v závěru rozhovoru. Osobní zkušenosti respondentů totiž platí za „citlivá“ témata a pro ta platí, že se mají nechávat až na konec rozhovoru (Hendl 2005).

Pro minimalizaci již výše zmíněného efektu haló jsme využili náhodného pořadí otázek „identifikačních“ a klíčových. Další možné zkreslení, které může nastat, souvisí s tzv. přitakáním (angl. acquiescence). Bylo prokázáno, že lidé obecně mají tendenci odpovídat spíše pozitivně než negativně (tj. říkat spíše „ano“ než „ne“) (Chromý 2014, s. 47). Tomu jsme se pokusili zabránit tím, že jsme některé otázky formulovali obráceně.

Naší největší obavou však bylo, že profesionální konferenční tlumočníci, kteří působí na vysoké úrovni, budou mít intenci během rozhovoru odpovídat na otázky nikoliv podle svého vlastního přesvědčení, ale tak, aby působili jako profesionálové v očích těch, kdo budou mít k získaným datům přístup. Jedná se o tzv. efekt morčete, kdy se testované osoby snaží vypadat v badatelových očích lépe, jelikož jsou si vědomy toho, že jsou zkoumány (Chromý 2014, s. 47). V našem případě tedy existovalo riziko, že se respondenti budou snažit ve svých odpovědích zůstat v roli „profesionálního tlumočnicka“, což se vztahuje i na související normy a očekávání, která pro toto povolání platí. Tomu jsme se pokusili zabránit tím, že jsme jim zdůraznili, že mají na naše otázky odpovídat s ohledem na vlastní zkušenosti, a upozornili jsme je, že odpovědi nebudou hodnoceny na úrovni správnosti a špatnosti.

3 Dotazníky

Přístupová adresa dotazníku spolu s prosbou o šíření mezi konferenční tlumočníky byla v r. 2016 rozeslána na sekretariáty hlavních českých a ruských tlumočnických profesních organizací a uznaných ruských vzdělávacích institucí poskytujících odbornou přípravu v oblasti konferenčního tlumočení. Zejména se jedná o Asociaci konferenčních tlumočnicků v ČR (info@askot.cz), Jednotu tlumočnicků a překladatelů (JTP@JTPunion.org), Komoru soudních tlumočnicků ČR (kstcr@kstcr.cz), Asociaci českých překladatelských agentur (ACTA) (info@acta-cz.org), Svaz překladatelů a tlumočnicků Ruské federace / Союз переводчиков России (gurutruss@yandex.ru), Národní ligu překladatelů a tlumočnicků / Национальная лига переводчиков (ligaoffice@russian-translators.ru), Gildu profesionálních překladatelů a tlumočnicků / Гильдия профессиональных переводчиков (id@transguild.by), Vojenskou univerzitu Ministerstva obrany Ruské federace / Военный университет Министерства обороны РФ (vu-nu@mil.ru), Vysokou školu překladu a tlumočení Ruské státní pedagogické univerzity A. I. Gercena v Sankt Peterburgu / Санкт-Петербургская высшая школа перевода Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена (spbs@herzen.spb.ru), katedru překladu a tlumočení Institutu cizích jazyků Ruské státní pedagogické univerzity A. I. Gercena v Sankt Peterburgu / кафедра перевода института иностранных языков Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена (trans.inter.dept@herzen.spb.ru), Vysokou školu překladu a tlumočení Moskevské státní univerzity M. V. Lomonosova / Высшая школа перевода Московского государственного университета им. М. В. Ломоносова (info@esti.msu.ru) a Odbor lingvistických služeb Ministerstva zahraničních věcí Ruské federace / Департамент лингвистического обеспечения Министерства иностранных дел РФ (secretariate_dlo@mid.ru). Odkaz na dotazník s prosbou o jeho další šíření byl také rozeslán mezi tlumočníky v České republice a v Ruské federaci, s nimiž máme navázaný kontakt. Zároveň jsme oslovili potenciální

respondenty prostřednictvím důvěryhodných specializovaných skupin na sociální síti Facebook.

Nevýhoda hromadné elektronické distribuce dotazníku spočívala především v tom, že jsme neměli přehled o tom, ke komu se dotazník dostal a kdo jej již vyplnil. Proto jsme nemohli ověřit návratnost a případně potenciální respondenty oslovit opětovně.

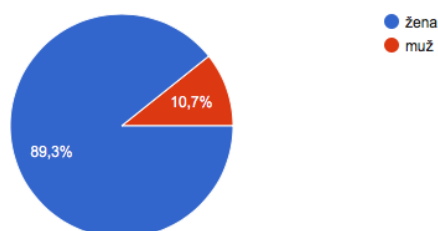
Obě dvě jazykové mutace dotazníku byly aktivní po dobu necelých 2 let. Celkem jsme obdrželi **52 vyplněných dotazníků**, z toho **24 dotazníků** od tlumočnicků z Ruské federace a **28 dotazníků** od tlumočnicků z České republiky. Žádný z obdržovaných dotazníků nebyl z výzkumu vyřazen, jelikož všechny byly vyplněny respondenty, o nichž se podle uvedených údajů domníváme, že skutečně patří k vymezené cílové skupině. Při popisu výsledků dotazníkového šetření budeme níže pro označení respondentů z Ruské federace a České republiky užívat rovněž výrazů „čeští/ruští respondenti“ a „čeští/ruští tlumočníci“. Toto označení neodráží státní příslušnost či národnost dotázaných, ale odkazují pouze na původ vyplněných dotazníků.

V obou zemích mezi respondenty výrazně převažovaly ženy s tím, že českou verzi vyplnilo 25 žen (89,3 %) a 3 muži (10,7 %) (viz graf č. 1) a ruskou 17 žen (70,8 %) a 7 mužů (29,2 %) (viz graf č. 2).

Graf č. 1

Uvedte, prosím, zda jste žena nebo muž:

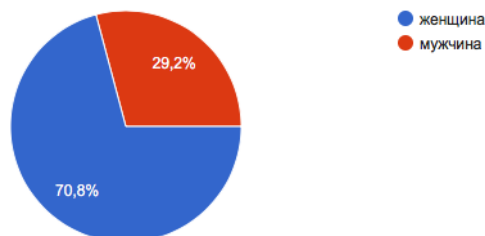
28 odpovědí

Graf č. 2

Вы мужчина или женщина?

24 odpovědí

Z hlediska věku respondentů jsme měli zastoupeny všechny věkové kategorie kromě kategorie 75+:

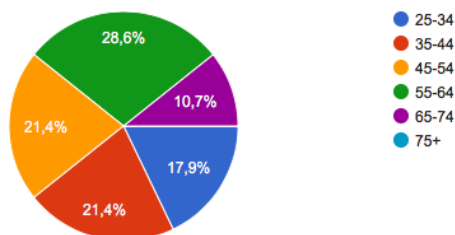
- 25–34;
- 35–44;
- 45–54;
- 55–64;
- 65–74.

Mezi „českými“ respondenty převažovali lidé ve věku 55 až 64 let (28,6 %), dále 45 až 54 let (21,4 %) a 35 až 44 let (21,4 %), a nakonec 25 až 34 let (17,9 %). Nejméně byla zastoupena kategorie 65 až 74 let (10,7 %) (viz graf č. 3). Mezi ruskými respondenty výrazně převažovali lidé ve věku 35 až 44 let (50 %), druhou relativně početnou skupinu tvořili lidé ve věku 25 až 34 let (28,2 %). Ostatní věkové kategorie byly zastoupeny mnohem méně (pod 10 %) (viz graf č. 4).

Graf č. 3

Uvedte, prosím, Váš věk (vyberte rozpětí):

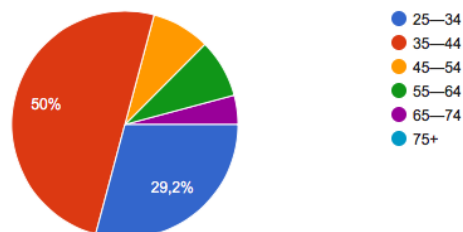
28 odpovědí

Graf č. 4

Ваш возраст? (выберите диапазон)

24 odpovědí

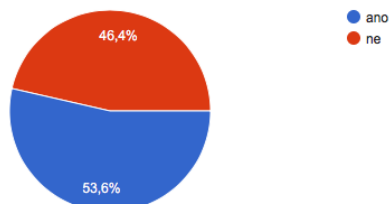

Většina respondentů měla vysokoškolské nebo postgraduální vzdělání v oboru tlumočnictví. V České republice činil podíl vystudovaných tlumočnicků mezi respondenty 53,6 % (15 z 28 respondentů) (viz graf č. 5) a v Ruské federaci 62,5 % (15 z 24 respondentů) (viz graf č. 6).

Graf č. 5

Мáte vysokoškolské či postgraduální vzdělání v oboru tlumočnictví?

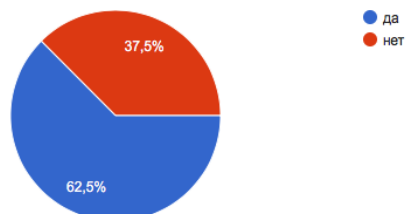
28 odpovědí

Graf č. 6

У Вас есть вузовское или послевузовское образование по специальности «устный перевод»?

24 odpovědí

V případě respondentů z České republiky se jednalo o studium na již neexistující Univerzitě 17. listopadu, Univerzitě Karlově v Praze, Univerzitě

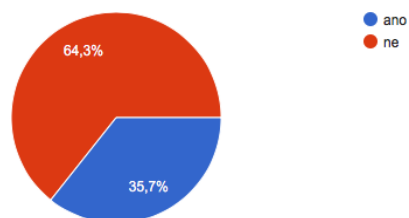
Komenského v Bratislavě a Univerzitě Karla Franze v rakouském Grazu. Mezi vysokými školami, které uvedli „ruští“ respondenti, byla Moskevská státní lingvistická univerzita (dříve Moskevský státní pedagogický institut cizích jazyků Maurice Thoreze / Московский государственный лингвистический университет (бывший Московский государственный педагогический институт иностранных языков им. Мориса Тореца), Státní univerzita v Sankt Peterburgu / Санкт-Петербургский государственный университет, Státní lingvistická univerzita v Pjatigorsku / Пятигорский государственный лингвистический университет, Moskevská státní univerzita M. V. Lomonosova / Московского государственного университета имени М.В. Ломоносова, Kazaňská státní univerzita / Казанский государственный университет, Lvovská národní univerzita Ivana Franka / Львівський національний університет імені Івана Франка, Middlebury Institut mezinárodních studií v americkém Monterey / Middlebury Institute of International Studies at Monterey, Institut cizích jazyků a tlumočnicků v německém Mnichově / Hochschule für Angewandte Sprachen des SDI München a Univerzita Johannese Gutenberga v německé Mohuči / Johannes Gutenberg-Universität Mainz.

Na navazující otázku ohledně absolvování tlumočnického kurzu v jazykových školách nebo jiných vzdělávacích institucích jsme obdrželi od respondentů v obou zemích více záporných odpovědí než kladných. Poměr v obou zemích byl přibližně stejný a činil v České republice 64,3 % oproti 35,7 % (viz graf č. 7) a v Ruské federaci 62,5 % oproti 37,5 % (viz graf č. 8).

Graf č. 7

Absolvoval(-a) jste někdy tlumočnický kurz(-y) v jazykové škole či jiné vzdělávací instituci?

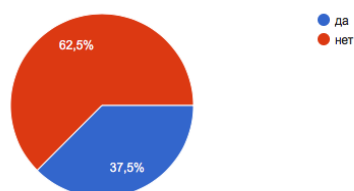
28 odpovědí

Graf č. 8

Вы когда-нибудь заканчивали курс(-ы) устного перевода в языковой школе или ином образовательном учреждении?

24 odpovědí

„Čeští“ respondenti uváděli tlumočnické kurzy jak v České republice (EUROMASTERS na Ústavu translologie Univerzity Karlovy, tlumočnické kurzy pořádané Komorou soudních tlumočnicků České republiky, Jednotou tlumočnicků a překladatelů České republiky, Státní jazykovou školou v Praze, Ruským střediskem vědy a kultury atd.), tak i v zahraničí, konkrétně v Německu. Mezi tlumočnickými kurzy, které uvedli „ruští“ respondenti, také byly kurzy jak na domácí půdě, tak i v zahraničí, konkrétně na Ukrajině a v Belgii.

Po statistickém zpracování odpovědí jsme zjistili, že 7 z 28 respondentů z České republiky nemá za sebou ani vysokoškolské nebo postgraduální tlumočnické vzdělání, ani tlumočnické kurzy. Dále 4 „čeští“ respondenti nemají vysokoškolské nebo postgraduální tlumočnické vzdělání, ale mají absolvovány tlumočnické kurzy. Ostatní respondenti uvedli obě dvě varianty najednou, tedy vysokoškolské nebo postgraduální tlumočnické vzdělání i tlumočnické kurzy. V případě respondentů z Ruské federace 4 neměli za sebou ani vysokoškolské

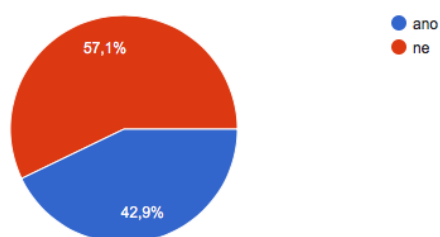
nebo postgraduální vzdělání v oboru, ani tlumočnické kurzy a 4 měli absolvovány tlumočnické kurzy, ale chybělo jim vysokoškolské nebo postgraduální vzdělání v oboru.

Na otázku ohledně jiného vysokoškolského nebo postgraduálního vzdělání jsme obdrželi více kladných odpovědí od respondentů z Ruské federace. 75 % „ruských“ respondentů (18 z 24 dotázaných) o sobě uvedlo, že má vysokoškolské nebo postgraduální vzdělání v jiné oblasti (viz graf č. 10). Mezi respondenty z České republiky byl tento podíl mnohem nižší. Pouze 42,9 % „českých“ respondentů (12 z 28 dotázaných) odpovědělo na předmětnou otázku kladně (viz graf č. 9).

Graf č. 9

Máte jiné vysokoškolské či postgraduální vzdělání?

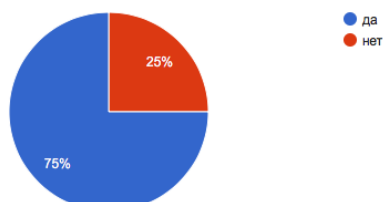
28 odpovědí

Graf č. 10

У Вас есть еще какое-нибудь вузовское или послевузовское образование?

24 odpovědí

V navazující otázce jsme zjišťovali, o jaké obory se konkrétně jednalo, tato otázka však nebyla povinná. Z 12 respondentů z České republiky, kteří odpověděli kladně na předchozí otázku o jiném vysokoškolském nebo postgraduálním vzdělání, na ni odpověděli všichni. Z nich 1 o sobě uvedl, že vystudoval biochemii,

1 lesnictví a dřevařství, 1 peněžní ekonomii a bankovníctví a také právo a právní vědu (probíhající), 1 vnitřní obchod, 1 podnikání a ekonomii, arabistiku a dějiny a kulturu islámských zemí, 1 psychologii, 1 jihovýchodoevropská studia, 1 dějiny, bohemistiku a polonistiku, 1 slovanskou filologii a dějiny, 1 romanistiku, 1 moderní jazyky, 1 východoevropské literatury a jazyky.

Z 18 respondentů z Ruské federace, kteří odpověděli kladně na předchozí otázku o jiném vysokoškolském nebo postgraduálním vzdělání, jich na navazující otázku odpovědělo 15. Z nich 1 o sobě uvedl, že vystudoval molekulární biologii a genetiku, 1 ochranu kovů před korozi, 1 matematiku a ekonomii, 1 světové a evropské hospodářství a zahraniční obchod, 1 finance, 1 surdopedagogiku, 1 akmeologii a psychologii odborné činnosti, 1 sociologii, 1 PR a komunikaci, 1 žurnalistiku, 1 filologii a ruské dějiny, 1 orientalistiku a arabistiku, 1 právo, 1 státní správu a právo (neúplné vzdělání). 1 respondent místo oboru uvedl pouze stupeň studia.

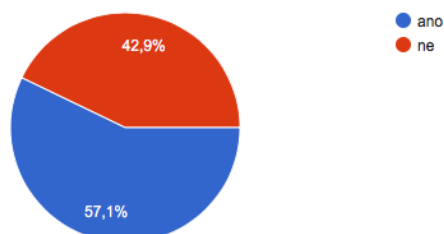
Za účelem určení případného souběhu povolání jsme zjišťovali, zda respondenti vedle tlumočení působí i v jiné oblasti. 57,1 % respondentů z České republiky (12 z 28 dotázaných) na otázku ohledně dalšího povolání odpovědělo kladně (viz graf č. 11), nicméně ve valné většině případů se jednalo o překladatelství, což je obor, u něhož stěží můžeme očekávat, že negativně ovlivní profesionální výkon povolání tlumočnicka z hlediska dodržení tlumočnické neutrality. 1 respondent o sobě uvedl, že působí v kanceláři velvyslanectví, avšak blíže svou náplň práce nspecifikoval. 1 bez bližší specifikace uvedl, že působí v neziskové organizaci.

Podíl těch, kdo působí i v jiné oblasti než tlumočení, byl mezi respondenty z Ruské federace vyšší a činil 75 % (18 z 24 dotázaných) (viz graf č. 12). Stejně jako v případě „českých“ respondentů se nejvíce vyskytovala odpověď „překlady“. Zároveň se mezi odpověďmi objevila oblast práva, hospodářství, obchodu a státní správy. 1 z respondentů o sobě uvedl, že poskytuje psychologické poradenství a pořádá odborná školení. 2 respondenti uvedli, že učí v oboru translatologie.

Graf č. 11

Pracujete i v jiném oboru než tlumočení?

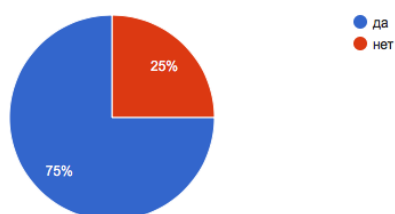
28 odpovědí

Graf č. 12

Вы работаете также и в иной сфере, помимо устного перевода?

24 odpovědí

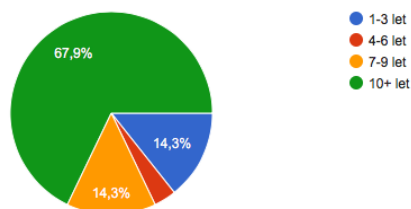

Z hlediska délky praxe v oblasti konferenčního tlumočení tvořili valnou většinu respondentů v obou zemích zkušení tlumočníci, kteří tlumočí 10 a více let. Mezi respondenty z České republiky jich bylo 67,9 % (19 z 28 dotázaných) (viz graf č. 13) a z Ruské federace 66,7 % (16 z 28 dotázaných) (viz graf č. 14). Na druhém místě v obou zemích byli tlumočníci s délkou praxe 7 až 9 let. Mezi respondenty z České republiky jich bylo 14,3 % (4 z 28 dotázaných) a z Ruské federace 20,8 % (5 z 24 dotázaných). 4 „čeští“ respondenti a 2 „ruští“ respondenti o sobě uvedli, že mají zkušenosti v délce 1 až 3 roky. U těchto respondentů jsme jednotlivě ověřovali, zda mají v oblasti tlumočnictví vysokoškolské nebo postgraduální vzdělání, resp. odborné kurzy, abychom je mohli považovat za profesionální konferenční tlumočníky. Pouze u jednoho respondenta z Ruské federace s krátkodobou praxí zároveň chybělo jakékoliv tlumočnické vzdělání. Tento dotazník jsme nicméně nevyřadili, jelikož o sobě respondent uvedl, že má zkušenosti s tlumočením ministrů a velvyslanců.

Graf č. 13

Délka praxe v oblasti konferenčního tlumočení?

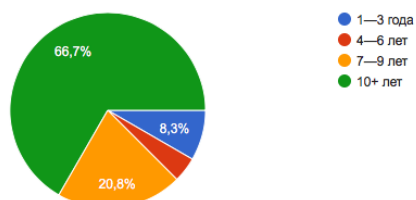
28 odpovědí

Graf č. 14

Как долго Вы работаете в области конференц-перевода? (выберите диапазон)

24 odpovědí

Pokud se jedná o zkušenosti s tlumočením na vysoké úrovni, většina respondentů v obou zemích je měla spíše velké, nebo střední. Podíl těch, kdo měli s tlumočením na vysoké úrovni velké zkušenosti, byl mezi „českými“ respondenty patrně vyšší a činil 46,6 % (13 z 28 dotázaných) oproti 29,2 % (7 z 24 dotázaných) v Ruské federaci (viz graf č. 16). Mezi respondenty z Ruské federace zase převládali tlumočníci se středními zkušenostmi. Byla jich přesně polovina (12 z 24 dotázaných), kdežto v České republice podíl respondentů se středními zkušenostmi činil 39,3 % (11 z 28 dotázaných) (viz graf č. 15). Malé zkušenosti s tlumočením na vysoké úrovni o sobě uvedlo 14,3 % (4 respondenti) z dotázaných v České republice a 20,8 % (5 respondentů) v Ruské federaci.

Graf č. 15

Jak velké zkušenosti s tlumočením na vysoké úrovni máte?

28 odpovědí

Graf č. 16

Какой у Вас опыт перевода первых лиц?

24 odpovědí

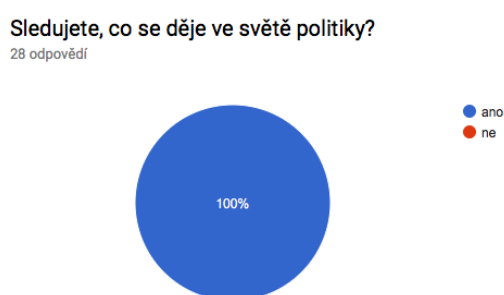
Otázka ohledně kategorií klientů na vysoké úrovni byla v podstatě kontrolní a sloužila k tomu, abychom dodatečně ověřili, zda respondent skutečně patří k cílové skupině. Mezi respondenty z České republiky bylo nejvíce těch, kdo tlumočili pro ministry, a to 26 z 28 dotázaných (92,9 %). Pro prezidenty tlumočilo 20 z 28 dotázaných (71,4 %) a pro předsedy vlád 16 z 28 dotázaných (57,1 %). Mezi svými klienty „čeští“ respondenti uváděli také velvyslance a další zástupce diplomatického sboru, konzulární pracovníky, poslance, senátory, krajské a zemské hejtmany, čelní politické představitele, včetně kandidátů na prezidenta, nejvyšší velení armády, církevní hodnostáře, vedení BIS, ÚOOZ, vysokého komisaře pro uprchlíky a čelní představitele svazů. Jeden z dotázaných uvedl, že měl zkušenosti s tlumočením pro krále.

Mezi respondenty z Ruské federace bylo nejvíce těch, kdo tlumočil pro ministry, a to 20 z 24 dotázaných (83,3 %). Pro prezidenty tlumočilo 14 z 24 dotázaných (58,3 %) a pro předsedy vlád 13 z 24 dotázaných (54,2 %). Mezi svými

klienty ruští respondenti uváděli také velvyslance, budoucí prezidenty, vedení resortů, správ a úřadů, hejtmany oblastí a starosty měst, ředitele největších státních podniků a vedení bank. Dva z dotázaných uvedli, že měli zkušenosti s tlumočením pro členy královských rodin.

Na otázku, zda sledují, co se děje ve světě politiky, všichni respondenti v obou zemích až na 1 respondenta z Ruské federace odpověděli kladně (viz graf č. 17 a graf č. 18).

Graf č. 17

Graf č. 18

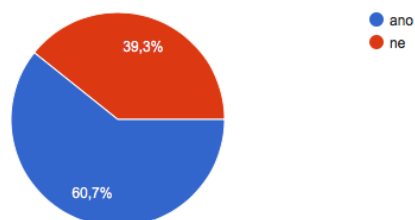

Pokud se však jedná o aktivní postoj v politických otázkách, k němu se přihlásilo mezi „českými“ respondenty 60,7 % (17 z 28 dotázaných) (viz graf č. 19) a mezi „ruskými“ respondenty 45,8 % (11 z 24 dotázaných) (viz graf č. 20).

Graf č. 19

Zaujímáte aktivní postoj v politických otázkách?

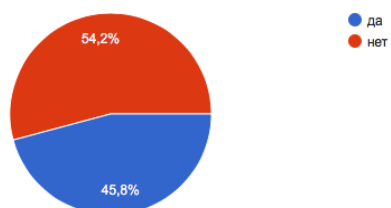
28 odpovědí

Graf č. 20

Вы занимаете активную позицию по политическим вопросам?

24 odpovědí

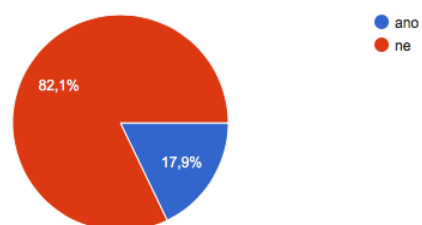

Jako zastánce ideologie se identifikovalo pouze 17,9 % „českých“ respondentů (5 z 28 dotázaných) (viz graf č. 21) a 33,3 % „ruských“ respondentů (8 z 24 dotázaných) (viz graf č. 22).

Graf č. 21

Jste stoupencem nějaké ideologie?

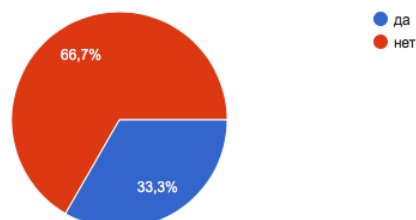
28 odpovědí

Graf č. 22

Вы являетесь сторонником какой-либо идеологии?

24 odpovědí

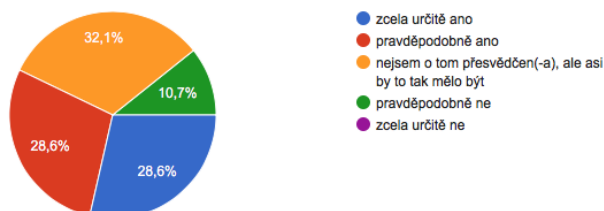

Na klíčovou otázku, zda může být tlumočník absolutně neutrální, jsme obdrželi různorodé odpovědi. V ani jedné zemi se nikdo z respondentů nepřiklonil k jednoznačné záporné odpovědi „zcela určitě ne“. Jednoznačná kladná odpověď „zcela určitě ano“ naopak v obou zemích zastoupena byla, s tím, že v České republice ji zvolilo 28,5 % (8 z 28 respondentů) a v Ruské federaci 25 % (6 z 24 respondentů). Nejpopulárnějšími odpověďmi nicméně v České republice byly „nejsem o tom přesvědčen, ale asi by to tak mělo být“ – 32,1 % (9 z 28 respondentů) a „pravděpodobně ano“ – 28,6 % (8 z 28 respondentů). Pouze 10,7 % (3 z 28 respondentů) se vyjádřilo pro „pravděpodobně ne“. (viz graf č. 23)

Graf č. 23

Мůže být tlumočníк абсолютně нейтральный?

28 odpovědí

V Ruské federaci zase výrazně převažovala odpověď „pravděpodobně ano“ – 54,2 % (13 z 24 respondentů). K variantě „nejsem o tom přesvědčen, ale asi by

to tak mělo být“ se přihlásilo pouze 12,5 % (3 z 24 respondentů) a pouze 8,3 % (2 z 24 respondentů) se vyjádřilo pro „pravděpodobně ne“. (viz graf č. 24)

Graf č. 24

Z komentářů vyplynulo, že pro některé respondenty profesionální spočívá tlumočnická neutralita v zachování „vnější“ neutrality:

„Tlumočím od 70. let – tehdy nebylo možno cítit se neutrální, jakkoli bylo nutno to nedat najevo. (...) Pokud tlumočím pro různé osobnosti veřejného života, jejichž názory a počiny jsou veřejně známy, nemohu zabránit tomu, abych na ně měla vlastní, někdy i vybraněný názor. Profesionalita se však musí projevit v tom, že tento názor nedám najevo. Pokud mám pocit, že to nebude možné, raději tlumočení odmítnu.“ (Respondent č. 22, ČR)

„Necítím se samozřejmě často neutrální, ale nesmí to ze mne číšet, nesmím to dát najevo.“ (Respondent č. 24, ČR)

„Domnívám se, že postoj k tématu i konkrétnímu řečníkovi v některých případech může ovlivnit volbu slov, expresivitu a celkové – i hlasové – vyznění projevu tlumočnicka. Je to ovšem posun, který by se projevil pouze při přímém srovnání – těžko uskutečnitelném – tlumočení srovnatelného projevu srovnatelným řečníkem, jen s „opačným znaménkem“. Takový posun ovšem musí zůstat mimo rozlišovací schopnost všech, s výjimkou samotného tlumočnicka.“ (Respondent č. 22, ČR)

V některých komentářích takové pojetí tlumočnické neutrality bylo odůvodněno tím, že tlumočnická je zároveň soukromá osoba a má právo na vlastní názor a postoj:

„Profesionální tlumočník musí dokázat navenek zachovat neutralitu, ačkoliv si může myslet, co chce.“ (Respondent č. 19, ČR)

«Как переводчик всегда старюсь оставаться нейтральной. Как частный человек могу иметь собственное мнение.» (Respondent č. 5, RF)

...a někdy i na intervenci do tlumočené komunikace jakožto soukromá osoba:

„Povinností tlumočníka je přeložit to, co bylo řečeno. Morální a lidskou povinností však je rovněž upozornit na lživé informace, pokud znám pravdu, ovšem mimo oficiální jednání, které nesmím narušit.“ (Respondent č. 6, ČR)

Zároveň se vyskytly i komentáře, které odrážely přísnější chápání tlumočnické neutrality, v souladu s nímž by měl v sobě tlumočník jako „stroj“ během tlumočení potlačit v sobě veškeré emoce:

«(...) считаю, что выразить свои симпатии или эмоционально встать на чью-либо сторону переводчик не может.» (Respondent č. 14, RF)

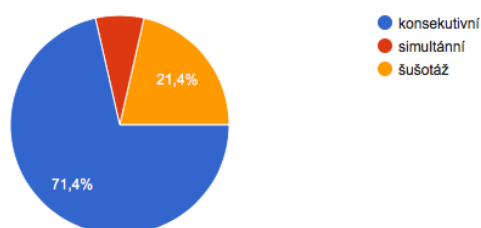
«Во время перевода я старюсь отбросить эмоции.» (Respondent č. 19, RF)

Druhá klíčová otázka se týkala náročnosti jednotlivých typů konferenčního tlumočení z hlediska dodržování tlumočnické neutrality. Většina dotázaných v obou zemích se ztotožnila s názorem, že největší nároky co do dodržení tlumočnické neutrality klade na tlumočníka konsekutivní tlumočení (viz graf č. 25 a graf č. 26). Podíl respondentů v obou zemích, kteří se vyslovili pro tuto variantu odpovědi, byl přibližně stejný a činil v České republice 71,4 % (20 z 28 respondentů) a v Rusku 70,8 % (17 z 24 respondentů). Pro simultánní tlumočení šepem neboli šušotáž se vyslovilo 21,4 % dotázaných v České republice (6 z 28 respondentů) a 12,5 % dotázaných v Ruské federaci (3 z 24 respondentů). Pro simultánní tlumočení v kabině se vyslovilo 7,1 % dotázaných v České republice (2 z 28 respondentů) a 16,7 % dotázaných v Ruské federaci (4 z 24 respondentů).

Graf č. 25

Jaký typ tlumočení je podle Vás z hlediska dodržování neutrality nejnáročnější?

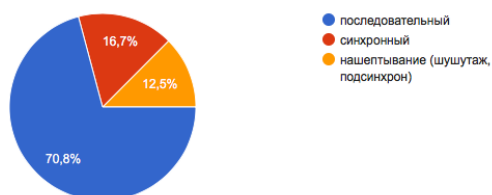
28 odpovědí

Graf č. 26

Какой вид перевода, на Ваш взгляд, наиболее сложен с точки зрения соблюдения нейтральности?

24 odpovědí

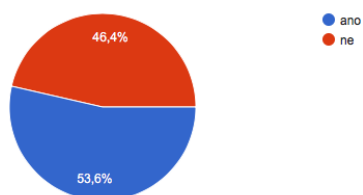

Na třetí klíčovou otázku, zda respondenti někdy při tlumočení na vysoké úrovni zažili pocit absence tlumočnické neutrality, více než polovina dotázaných v obou zemích odpověděla kladně. Poměr kladných odpovědí oproti záporným činil v České republice 53,6 % ku 46,4 % a v Ruské federaci 62,5 % ku 37,5 % (viz graf č. 27 a graf č. 28).

Graf č. 27

Stalo se někdy, že jste se při tlumočení na vysoké úrovni necítil(-a) být neutrální?

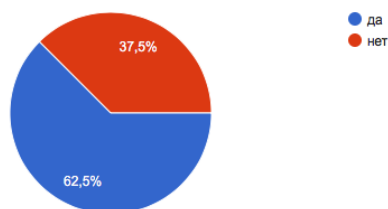
28 odpovědí

Graf č. 28

Случалось ли, что Вы не чувствовали себя нейтральным(-ой) при устном переводе для первых лиц?

24 odpovědi

Odpovědi 15 českých a 15 ruských respondentů, kteří o sobě uvedli, že se někdy při tlumočení na vysoké úrovni necítili být neutrální, jsme hodlali podrobit detailnější analýze. Po zahájení této analýzy však bylo zjištěno, že v ruské jazykové mutaci dotazníku nastávala při jeho vyplňování technická chyba. U respondentů, kteří odpověděli záporně na otázku „Stalo se někdy, že jste se při tlumočení na vysoké úrovni necítil(-a) být neutrální?“, což byla poslední otázka první sekce dotazníku, nedocházelo k automatickému uzavření dotazníku. Místo toho se jim zobrazovala druhá sekce dotazníku, která byla zaměřena na konkrétní situaci z tlumočnické praxe, kdy se respondent při tlumočení na vysoké úrovni necítil být neutrální. Všichni respondenti z Ruské federace, kteří v první sekci dotazníku uvedli, že při tlumočení na vysoké úrovni nezaregistrovali u sebe pocit absence tlumočnické neutrality, si po chybném zobrazení druhé sekce dotazníku na takové situace zřejmě vzpomněli, jelikož odpověděli na všechny povinné otázky druhé sekce. V této souvislosti jsme se rozhodli podrobit detailnější analýze odpovědi všech 24 respondentů z Ruské federace.

Detailnější analýza předpokládala zohlednění takových činitelů, jako jsou pohlaví/gender, věk, délka tlumočnické praxe, zkušenosti s tlumočením na vysoké úrovni, vzdělání v oboru tlumočnictví (vysokoškolské nebo postgraduální, resp. tlumočnické kurzy) a případně jiné vzdělání (vysokoškolské), případný souběh povolání, zastávání či nezastávání aktivního postoje v politických otázkách a otázka ideologie.

S ohledem na předmět a cíle našeho výzkumu nás zajímaly především ty obory, které by svým způsobem podmínit buď vyhranění názorů (např., mezinárodní vztahy, diplomacie, politologie, právo, ekonomie, historie apod.), nebo by mohly umožnit získání dovedností spojených se sebeovládáním a zachováním neutrality atd. (psychologie, mediace, soudní tlumočení apod.). Co se týká zaměstnání respondentů, obdobně nás zajímaly především ty profese, které by mohly svým způsobem vést ke kolizi tlumočnické role a nějaké další profesní role (např. diplomati, vojáci, právníci apod.) nebo by naopak mohly přispět k posílení dovedností spojených se zachováním neutrality atd. (mediátoři, soudní tlumočníci apod.). Překladatelskou činnost, o níž se mnozí respondenti v obou zemích zmiňovali jako o další oblasti působnosti, jsme s ohledem na zaměření této diplomové práce za souběh povolání nepovažovali.

Výsledek detailnější analýzy uvádíme v podobě přehledné tabulky, kde jsme zvýraznili faktory, o nichž se domníváme, že mohou, i když nemusí, za jistých okolností mít vliv na tlumočnickou neutralitu (viz tabulka č. 3.). Růžově jsou označeny faktory, o nichž se domníváme, že by mohly za jistých okolností znesnadňovat udržování tlumočnické neutrality, a zeleně ty, které by mohly potenciálně zachování tlumočnické neutrality naopak usnadňovat. Žlutě jsou označeny faktory, u nichž respondenti neuvedli dostatečné množství informací pro to, abychom je mohli zařadit mezi první nebo druhou kategorii. Pro snadnější orientaci jsou respondenti očíslováni podle pořadového čísla dotazníku, který vyplňovali. Respondenti z Ruské federace, kterým se chybně zobrazila druhá sekce dotazníku, jsou označeni hvězdičkou.

Tabulka č. 3. Profily vybraných respondentů

Respondent	Pohlaví (žena/ muž)	Věk (let)	Délka tłum. praxe (let)	Zkušenosti s tłum. na vysoké úrovni	Tlum. vzdělání (VŠ, kurzy)	Jiné vzdělání (VŠ)	Souběh povolání	Aktivní postoj v polit. otázkách	Zastávání ideologie	
Česká republika	č. 2	F	35–44	7–9	velké	ano	ano	ne	ano	ne
	č. 4	F	25–34	7–9	velké	ano	ano	ne	ano	ano
	č. 6	M	35–44	10+	střední	ano	ano	ano	ano	ne
	č. 7	F	25–34	7–9	střední	ano	ne	ne	ne	ne
	č. 10	F	25–34	1–3	střední	ano	ne	ano	ano	ne
	č. 12	F	45–54	10+	velké	ano	ano	ne	ano	ne
	č. 14	F	65–74	10+	velké	ano	ne	ano	ano	ne
	č. 15	F	55–64	10+	velké	ano	ne	ano	ne	ne
	č. 16	F	45–54	10+	střední	ano	ano	ne	ano	ano
	č. 20	F	55–64	10+	malé	ne	ano	ne	ne	ne
	č. 21	F	35–44	10+	velké	ano	ne	ano	ano	ne
	č. 22	F	55–64	10+	velké	ne	ne	ne	ano	ne
	č. 24	F	65–74	10+	velké	ne	ano	ne	ano	ne
	č. 27	F	55–64	10+	velké	ano	ne	ne	ne	ne
	č. 28	F	45–54	10+	velké	ano	ne	ne	ano	ano
Ruská federace	č. 1*	F	35–44	10+	střední	ne	ano	ano	ano	ano
	č. 2*	M	55–64	10+	střední	ano	ano	ne	ano	ano
	č. 3	M	35–44	10+	velké	ano	ne	ne	ne	ne
	č. 4	M	35–44	10+	střední	ne	ne	ne	ne	ne
	č. 5	F	35–44	10+	střední	ano	ano	ne	ano	ano
	č. 6*	F	25–34	10+	velké	ano	ano	ne	ne	ne
	č. 7*	F	35–44	7–9	střední	ne	ano	ano	ne	ne
	č. 8	M	35–44	10+	velké	ano	ano	ne	ano	ano
	č. 9	F	25–34	1–3	malé	ano	ne	ano	ne	ne
	č. 10	F	25–34	7–9	střední	ano	ne	ano	ne	ne
	č. 11*	F	35–44	7–9	střední	ano	ano	ne	ne	ne
	č. 12	F	25–34	7–9	střední	ano	ano	ne	ano	ano
	č. 13*	M	35–44	10+	střední	ano	ne	ano	ne	ano
	č. 14	F	55–64	10+	střední	ano	ano	ano	ano	ano
	č. 15	F	65–74	10+	velké	ano	ano	ano	ano	ne
	č. 16	F	35–44	10+	střední	ano	ano	ano	ne	ne
	č. 17*	F	25–34	4–6	malé	ne	ano	ne	ano	ne
	č. 18	F	25–34	1–3	malé	ne	ano	ano	ano	ne
	č. 19*	F	35–44	7–9	střední	ano	ne	ano	ano	ne
	č. 20	M	25–34	10+	malé	ne	ne	ano	ne	ano
	č. 21	M	35–44	10+	velké	ano	ne	ano	ano	ne
	č. 22	F	45–54	10+	malé	ano	ano	ne	ne	ne
	č. 23	F	35–44	10+	velké	ano	ano	ano	ne	ne
	č. 24	F	45–54	10+	velké	ano	ano	ano	ne	ne

V komentáři k první části dotazníku několik respondentů popsalo situace, kdy se při tlumočení na vysoké úrovni necítili být neutrální. Ve dvou z uvedených

případů se jednalo o to, že jeden z řečníků pronesl informace, jež tlumočníci zhodnotili jako nepravdivé nebo lživé:

„*V momentě, kdy významný představitel ČR na druhé straně světa prezentoval absolutní lži v souvislosti s významným historickým momentem naší země.*“ (Respondent č. 7, ČR)

„*Když jedna strana uváděla nepravdivé informace a snažila se druhou stranu vědomě uvádět v omyl. Šlo přitom o události a skutečnosti, kterých jsem byl dříve osobně svědkem nebo se jimi po odborné stránce zabýval.*“ (Respondent č. 6, ČR)

V jednom z uvedených případů pocit absence neutrality u tlumočníka vyvolala sdělení řečníků, která jím byla zhodnocena jako hloupost:

«*Когда первые лица несли откровенную чушь.*» (Respondent č. 15, RF)

Ještě v jednom případě se důvodem absence neutrality u tlumočníka stal předmět jednání, které tlumočil:

“*Talks how and when to start annexing the Crimea.*” (Respondent č. 21, RF)

V dalších dvou případech byla absence neutrality u tlumočníků způsobena jistými vlastnostmi a jimi podmíněným chováním řečníků:

„*V případech mimořádné nesolidnosti a předstírané tuposti zahraničního partnera (Bělorusko – p. Lukašenko, ministři zahraničí, další ministři, velvyslanec apod.)* (Respondent č. 15, ČR)

«*Гендерно нечувствительную шутку одного министра пришлось сглаживать.*» (Respondent č. 12, RF)

Uvedené komentáře bohužel postrádají další podrobnosti nutné k tomu, abychom je mohli zahrnout do analýzy v rámci druhé sekce (typ tlumočení, jazyková kombinace, zda absence neutrality u tlumočníka ovlivnila jeho výkon), nicméně budou zohledněny v rámci shrnutí a diskuze.

Všechny odpovědi z druhé sekce dotazníku jsme zanalyzovali a zpracovali do přehledné tabulky, v níž jsou uvedeny podrobnosti jednotlivých tlumočení na vysoké úrovni, kdy u sebe respondenti zaregistrovali pocit absence neutrality (viz

tabulka č. 4). U každé situace je uveden typ tlumočení (konsekutivní – KT, simultánní – ST, šušotáž – Š), jazyková kombinace a směr tlumočení, zda se absence neutrality u tlumočnicka projevila na jeho výkonu a případně jakým způsobem (dle respondentů). Pro pracovní jazyky je použito kódů doporučených Akademií věd⁷⁴ a kategorizace AIIC⁷⁵. Nebyl-li údaj o jazykové kombinaci a směru tlumočení úplný, je opatřen otazníkem. Nesdělil-li respondent odpověď na některou z otázek, je v políčku uveden „-“. Pro snadnější orientaci jsou respondenti očíslováni podle pořadového čísla dotazníku, který vyplňovali. Respondenti z Ruské federace, kterým se chybně zobrazila druhá sekce dotazníku, jsou označeni hvězdičkou. Modře jsou zvýrazněny situace, kdy se absence neutrality u tlumočnicka projevila na jeho výkonu, které níže podrobíme hloubkové analýze.

Tabulka č. 4. Případy absence tlumočnické neutrality

Respondent	Typ tlumočení (KT/ST/Š)	Jazyková kombinace	Projevení se na výkonu	Jak to ovlivnilo výkon	Možná příčina
				(dle respondenta)	
č. 2	ST	cze (A) ? rus (A)	ne	-	„odpudivý řečník, absolutní nesouhlas s jeho postoji“
č. 4	KT	rus (A) -> cze (B)	ano	„emocionalita“	„silné emoce“
č. 6	KT	scr (B) -> cze (A)	ano	„Přešel jsem z 1. osoby do 3. osoby a použil modifikátorů „prý“, „údajně“ a uvozovacích vět typu „Pan XY říká, že...“. Po skončení jednání jsem neoficiálně některé zavádějící informace, které zazněly při jednání, uvedl na pravou míru a doplnil o své poznatky.“	„na partnerské straně byli lidé obvinění z válečných zločinů, o kterých se všeobecně vědělo a které se oni snažili zamaskovat“
č. 7	KT	cze (A) -> spa (B)	ne	-	„vědomí, že se jedná o živé informace, které zcela překrucují pohled na jeden z nejvýznamnějších okamžiků našich novodobých dějin“
č. 10	ST	slo (A) <-> rus (B)	ne	-	„příliš ostrá výměna názorů diskutujících (...), zaujímali vyhraněné postoje a reagovali emocionálně a expresivně“
č. 12	KT	eng (B) -> cze (A)	ne	-	„antipatie k mluvčímu“
č. 14	KT	ita (B) ? cze (A)	ne	-	„jedna tlumočnická strana lhala“
č. 15	KT	cze (A) <-> rus (B)	ne	-	„zjevná neochota zahraničních partnerů dospět k dohodě, předstírané neporozumění“
č. 16	KT	cze (A) ? ger (B)	ne	-	„stud nad způsobem vystupování jednající osoby“
č. 20	ST	cze (A) ? rus (B)	ne	-	„neztožněnl s názory řečníka“
č. 21	KT	ger (B) ? cze (A)	ano	-	„stud za klienta“
č. 22	ST	fre (B) -> cze (A)	ne	-	„naprostá averze k postojům, jež při této příležitosti – nota bene na půdě parlamentu – byly vyjadřovány“
č. 24	KT	cze (A) -> ita (B)	ne	-	„příšerné mne dopaloval řečník i to,

⁷⁴ <https://www.lib.cas.cz/asep/pro-zpracovatele/manual/kody-jazyku/>

⁷⁵ <https://aiic.net/node/6/working-languages/lang/1>

	č. 27	KT	cze (A) ? spa (B)	ne	-	co tvrdil „ <i>cynismus, s jakým premiér uváděl, že bude-li třeba, budou obětovány Vary, protože zásoby uhlí tam jsou dostatečné</i> “	
	č. 28	KT	cze (C) -> ger (A)	ano	„ <i>zmírnění expresivity</i> “	„ <i>postoj mé vlasti k využívání jaderné energie</i> “	
Ruská federace	Respondent	Typ tlumočení (KT/ST/Š)	Jazyková kombinace	Projevení se na výkonu	Jak to ovlivnilo výkon	Možná příčina	
					(dle respondenta)		
		č. 1*	KT	rus (A) -> eng (B)	ne	-	«русскоязычный оратор излагает лафсовую, шовинистскую чушь (часто это связано с дремучестью в гендерных вопросах)»
		č. 2*	KT	rus (A) ?	ne	-	« не был согласен с оратором»
		č. 3	KT	ukr (A) -> ukr zn. (B)	ano	« усиление экспрессивности »	« неправдивость информации »
		č. 4	KT	eng (B) ? rus (A)	ano	« выражение собственного мнения »	« патриотизм »
		č. 5	Š	rus (A) -> eng (B)	ne	-	«не ожидала такого градуса эмоциональности в высказывании позиции , полностью противоречащей моим взглядам на мир»
		č. 6*	KT	rus (A) -> ger (B)	ne	-	-
		č. 7*	Š	eng (B) -> rus (A)	ne	-	« страх, неприятная информация для перевода»
		č. 8	KT	rus (A) -> eng (B)	ne	-	« согласие с выступающей стороной»
		č. 9	Š	eng (B) ? rus (A)	ano	« уменьшение экспрессивности »	«возникновение конфликтной ситуации во время переговоров, плохая подготовка к докладу одной из сторон »
		č. 10	KT	rus (A) ? eng (B)	ne	-	« личная позиция »
		č. 11*	KT	rus (A) <-> scc (B)	ne	-	« неумение одного из собеседников четко формулировать свои мысли »
		č. 12	KT	ukr (A) ?	ano	« уменьшение экспрессивности »	«пришлось сгладить перевод, поскольку я решил, что намерение докладчика не было обидеть, а вот слушатели могли обидеться »
		č. 13*	Š	eng (B) ? rus (A)	ano	« смысловые сдвиги, уменьшение экспрессивности »	« ощущение несправедливости »
		č. 14	KT	rus (A) <-> eng (B)	ne	-	« неуважительное отношение одной из сторон к другой стороне»
		č. 15	Š	eng (B) <-> rus (A)	ano	« вмешательство в ход переговоров, я тогда работала как переводчица, а не как переводчик, а переводила просто для того, чтоб ввести в курс дела остальную группу»	«члены группы были совершенно не готовы к поездке и несли полную чушь , хотя вопросы для них я подготовила заранее и просила не выступать с ненужной инициативой»
		č. 16	KT	ukr (A) ? eng (B)	ne	« уменьшение/увеличение экспрессивности (возможно минимально, на уровне личных языковых экспрессивных клише – более вежливые соответствия)»	« личные эмоции по поводу гражданской позиции, влияние предыдущих политических событий и официальных заявлений , личные качества (повышенное чувство справедливости, личное неприятие лицемерия); разная позиция первого лица в зависимости от собеседников»
		č. 17*	KT	eng (B) -> rus (A)	ne	«я сделала ремарку клиенту , что в той ситуации фактаж был другой, потому что я при нем присутствовала»	«я была свидетелем описываемой ситуации и знала, что моему клиенту лгут »
		č. 18	ST	ara (B) <-> arm (A)	ne	-	-
	č. 19*	ST	eng (B) -> rus (A)	ne	-	«резкое несоответствие того, о чем говорил докладчик, моей позиции »	
	č. 20	Š	rus (A) ? eng (B)	ne	-	«личная раздраженность »	
	č. 21	KT	rus (A) ? ger (B)	ne	-	“I was against wars”	
	č. 22	KT	rus (A) ?	ne	-	« мимика »	
	č. 23	ST	eng (B) ? rus (A)	ne	-	-	
	č. 24	KT	ita (B) -> ?	ne	-	-	

Je nutné se zmínit o tom, že jsme při zpracování odpovědí z druhé sekce dotazníku mnohdy naráželi na komentáře respondentů, které vypovídají o silné intenci působit v očích badatele profesionálně:

„(...) přeložil jsem ovšem věrně, čili neutrálně“ (Respondent č. 6, ČR)

«Понимая, что происходит, подчеркнуто внимательно отслеживала собственные слова, чтобы оценочность, эмоциональность и риторика оратора были переданы как можно точнее.» (Respondent č. 5, RF)

«У меня не отсутствовала нейтральность, я всегда нейтральна в своем переводе, я просто четко осознавала свое возмущение словами спикера, но это никак не отразилось на моей работе, это была моя личная проблема, а не профессиональная.» (Respondent č. 17, RF)

«Но перевела я точно то, что сказали, добавив ремарку от себя.» (Respondent č. 17, RF)

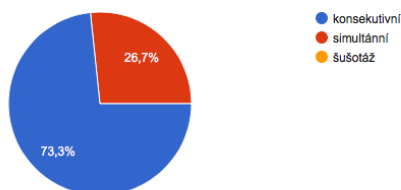
«На работе присутствующие люди мне — чужие, с ними я нейтральна.» (Respondent č. 24, RF)

Z odpovědí na první „identifikační“ otázku druhé sekce dotazníku vyplynulo, že si většina respondentů v obou zemích nejčastěji vybavovala případy, kdy jim chyběla tlumočnické neutralita a kdy si to nejvíce uvědomovali, ve spojení s konsektivním režimem tlumočení (viz graf č. 29 a graf č. 30). V České republice uvedlo, že se jednalo o situaci, kdy se tlumočilo konsektivně, 11 z 15 respondentů (73,3 %). V Ruské federaci takto odpovědělo 15 z 24 respondentů (62,5 %). Pouze 4 „čeští“ respondenti (26,7 %) uvedli, že se jednalo o situaci, kdy se tlumočilo simultánně. V Ruské federaci byla druhou populární odpovědí „šušotáz“, kterou uvedlo 8 respondentů (25 %). O simultánní tlumočení se jednalo pouze u 3 „ruských“ respondentů (12,5 %).

Graf č. 29

O jaký typ tlumočení se jednalo?

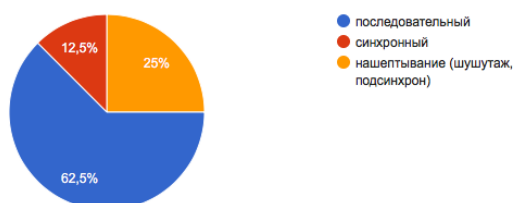
15 odpovědí

Graf č. 30

Какой тип устного перевода Вы тогда выполняли?

24 odpovědí

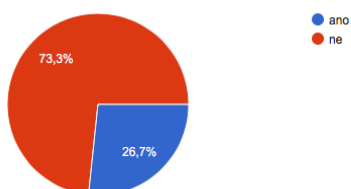

Na klíčovou otázku, zde se tehdy projevila absence tlumočnické neutrality na výkonu, většina všech respondentů odpověděla záporně. Poměr záporných odpovědí oproti kladným byl v obou zemích téměř stejný a činil v České republice 73,3 % proti 26,7 % (viz graf č. 31) a v Ruské federaci 75 % proti 25 % (viz graf č. 32).

Graf č. 31

Projevila se tehdy absence neutrality na Vašem tlumočnickém výkonu?

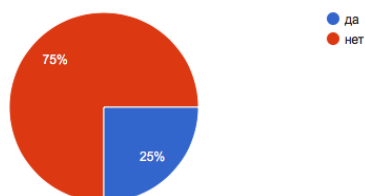
15 odpovědí

Graf č. 32

Отсутствие нейтральности отразилось тогда на выполняемом Вами устном переводе?

24 odpovědí

Původně jsme chtěli podrobit hloubkové analýze pouze odpovědi 4 „českých“ a 6 „ruských“ respondentů, kteří uvedli, že se u nich absence tlumočnické neutrality projevila i na výkonu, nicméně při zpracování odpovědí dalších respondentů jsme narazili na dva případy, kdy došlo k ovlivnění tlumočnického výkonu, i když respondenti toto nereflektovali. Proto jsme nakonec podrobili hloubkové analýze celkem 12 případů. Tato analýza předpokládala zohlednění profilu respondenta, jím popsané situace a jeho případných komentářů. Výsledek uvádíme níže v tabulce (viz tabulka č. 5). Pro snadnější orientaci jsou respondenti očíslováni podle pořadového čísla dotazníku, který vyplňovali. Respondenti z Ruské federace, kterým se chybně zobrazila druhá sekce dotazníku, jsou označeni hvězdičkou. Nebyl-li údaj o jazykové kombinaci a směru tlumočení úplný, je opatřen otazníkem. Nesdělil-li respondent odpověď na některou z otázek, je v políčku uveden „-“. Růžově jsou označeny faktory, o nichž se domníváme, že by mohly za jistých okolností znesnadňovat udržování tlumočnické neutrality, a zeleně ty, které by mohly potenciálně zachování tlumočnické neutrality naopak usnadňovat.

Tabulka č. 5. Hlubková analýza vybraných případů absence tlumočnické neutrality

Česká republika								
Respondent	č. 4	č. 6	č. 21	č. 28				
Pohlaví (žena/muž)	F	M	F	F				
Věk (let)	25-34	35-44	35-44	45-54				
Délka tłum. praxe (let)	7-9	10+	10+	10+				
Zkušenosti s tłum. na vysoké úrovni	velké	střední	velké	velké				
Tlum. vzdělání (VŠ, kurzy)	ano	ano	ano	ano				
Jiné vzdělání (VŠ)	ano	ano	ne	ne				
Souběh povolání	ne	ano	ano	ne				
Aktivní postoj v polit. otázkách	ano	ano	ano	ano				
Zastávání ideologie	ano	ne	ne	ano				
Typ tlumočení (KT/ST/Š)	KT	KT	KT	KT				
Jazyková kombinace	rus (A) -> cze (B)	scr (B) -> cze (A)	ger (B) ? cze (A)	cze (C) -> ger (A)				
Příčina (dle respondenta)	silné emoce	nepravdivé informace, lež	stud	nesouhlas s postojem				
Výsledek	emocionalita	tlumočení ve 3. os., použití modifikátorů „přij“, „údajně“ a uvozovacích vět typu ““Pan XY říká, že...”, vyjádření svého názoru po skončení jednání	-	zmírnění expresivity				
Sebereflexe	ano	ano	ano	ano				
Ruská federace								
Respondent	č. 3	č. 4	č. 9	č. 12	č. 13*	č. 15	č. 16	č. 17*
Pohlaví (F/M)	M	M	F	F	M	F	F	F
Věk (let)	35-44	35-44	25-34	25-34	35-44	65-74	35-44	25-34
Délka tłum. praxe (let)	10+	10+	1-3	7-9	10+	10+	10+	4-6
Zkušenosti s tłum. na vysoké úrovni	velké	střední	malé	střední	střední	velké	střední	malé
Tlum. vzdělání (VŠ, kurzy)	ano	ne	ano	ano	ano	ano	ano	ne
Jiné vzdělání (VŠ)	ne	ne	ne	ano	ne	ano	ano	ano
Souběh povolání	ne	ne	ano	ne	ano	ano	ano	ne
Aktivní postoj v polit. otázkách	ne	ne	ne	ano	ne	ano	ne	ano
Zastávání ideologie	ne	ne	ne	ano	ano	ne	ne	ne
Typ tlumočení (KT/ST/Š)	KT	KT	Š	KT	Š	Š	KT	KT
Jazyková kombinace	ukr (A) -> ukr zn. (B)	eng (B) ? rus (A)	eng (B) ? rus (A)	ukr (A) ?	eng (B) ? rus (A)	eng (B) <-> rus (A)	ukr (A) ? eng (B)	eng (B) -> rus (A)
Příčina (dle respondenta)	nepravdivé informace	vlastenectví	konfliktní situace, rozčilení kvůli špatné přípravě jedné ze stran	zhodnocení záměru mluvčího a možného negativního dopadu na publikum při věrném tlumočení	pocit nespravedlnosti	nepřipravenost delegátů, zhodnocení jejich sdělení jako hloupost, nedodržení delegátů předem připravených projevů a jejich vlastní iniciativa	osobní emoce v souvislosti s občanskou pozicí; osobní kvality (zvýšený pocit spravedlnosti, nepřijetí pokrytectví); vliv předchozích politických událostí a oficiálních prohlášení; odlišná pozice mluvčího v závislosti na společníkovi	vědomí, že klientovi lžou, vyplývající z vlastního svědectví
Výsledek (dle respondenta)	zesílení expresivity	vyjádření vlastního názoru	zmírnění expresivity	zmírnění expresivity, neutralizace celého sdělení	významové posuny, zmírnění expresivity	vnímání tlumočnické role jako sekundární a intervence do průběhu jednání jakožto vyjednávač	změna expresivity, avšak minimální na úrovni osobních jazykových expresivních klíšé, zdvořilejší vyjadřování	vyjádření vlastního názoru v podobě poznámky pro klienta
Sebereflexe ohledně výkonu	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ne	ne

4 Rozhovory

Rozhovor jako nástroj sběru dat založený na přímé interakci s respondentem jsme z logistických a technických důvodů mohli plnohodnotně využít pouze v případě tlumočnicků, kteří se nacházejí na území České republiky. Prostřednictvím e-mailů jsme oslovili řadu známých konferenčních tlumočnicků, kteří tlumočí na vysoké úrovni, s prosbou o poskytnutí krátkého rozhovoru, který bude anonymní a nebude zaměřen na konkrétní osoby. Oproti dotazníku ovšem rozhovor působil méně anonymně, jelikož měl být nahráván. Proto jsme mnohdy museli vyvíjet větší úsilí, abychom potenciální respondenty o účasti v našem výzkumu přesvědčili. Celkem se nám podařilo uspořádat rozhovory s 10 profesionálními konferenčními tlumočnickými a tlumočnicemi působícími na území České republiky, kteří mají zkušenost s tlumočením na vysoké úrovni. Rozhovory probíhaly v roce 2016 a 2018. Z důvodu citlivosti některých informací nebudou součástí této diplomové práce úplné přepisy rozhovorů, avšak zůstanou v anonymizované podobě uloženy u diplomantky pro potřeby případných navazujících bádání.

Níže uvádíme základní informace o respondentech (viz tabulka č. 6). Abychom eliminovali možnost identifikace osob respondentů, veškeré údaje o věku, vzdělání a roku zahájení tlumočnické praxe jsme zobecnili obdobně jako v dotaznících. Pro snadnější orientaci a citování bylo každému respondentovi přiděleno písmeno. Růžově jsou označeny faktory, o nichž se domníváme, že by mohly za jistých okolností znesnadňovat udržování tlumočnické neutrality, a zeleně ty, které by mohly potenciálně zachování tlumočnické neutrality naopak usnadňovat

Tabulka č. 6. Profily respondentů

Respondent	Pohlaví (žena/muž)	Věk (let)	Délka tlum. praxe (let)	Zkušenosti s tlum. na vysoké úrovni	Tlum. vzdělání (VŠ, kurzy)	Jiné vzdělání (VŠ)	Souběh povolání	Aktivní postoj v polit. otázkách	Zastávání ideologie
A	žena	35-44	10+	velké	ano	ne	ne	ne	ne
B	žena	35-44	10+	velké	ano	ne	ne	ne	ne
C	muž	75+	10+	velké	ano	ano	ne	ne	ne
D	žena	45-54	10+	velké	ne	ne	ne	ano	ano
E	žena	65-74	10+	velké	ne	ano	ne	ano	ano
F	muž	75+	10+	velké	ano	ne	ne	ne	ne
G	muž	25-34	4-6	velké	ano	ne	ne	ne	ne
H	žena	35-44	10+	střední	ano	ne	ne	ano	ne
I	žena	25-34	10	velké	ano	ano	ne	ano	ne
K	žena	45-54	10+	velké	ne	ano	ano	ano	ne

Mezi respondenty byli 3 muži a 7 žen. Měli jsme zastoupeny všechny věkové kategorie kromě kategorie 55 až 64 let:

- 25 až 34 let;
- 35 až 44 let;
- 45 až 54 let;
- 65 až 74 let;
- 75+.

Všichni respondenti, až na jednoho, nám o sobě sdělili, že mají více než desetiletou praxi v oblasti konferenčního tlumočení, přičemž 4 začali tlumočit ještě za komunistického režimu v Československu. Z 10 respondentů jich pravidelně na vysoké úrovni tlumočí 9, 1 na vysoké úrovni tlumočí občas. Co se týká o vzdělání, 5 z 10 respondentů vystudovalo tlumočnickví, dále 2 ze 4, kteří vystudovali jiný obor, mají za sebou buď postgraduální vzdělání v oboru tlumočnickví nebo nástavbový tlumočnický kurz, 1 má vzdělání v jiném oboru a téměř 30 let praxe v oblasti konferenčního tlumočení a 1, ačkoliv nemá žádné vysokoškolské vzdělání, také tlumočí téměř 40 let. Všech 10 respondentů tudíž můžeme pro účely výzkumu

považovat za profesionální tlumočníky, a to s přihlédnutím buď k jejich vzdělání a/nebo praxi a zkušenostem s tlumočením na vysoké úrovni.

Pro 9 z 10 respondentů je tlumočení hlavním povoláním. Překladatelské povolání, o němž se většina respondentů zmiňovala jako o další hlavní nebo vedlejší činnosti, jsme s ohledem na zaměření této diplomové práce za souběh povolání nepovažovali. Pouze u 1 respondenta dochází ke skutečné kolizi povolání, jelikož zároveň vykonává funkci tlumočnickou a funkci státního zaměstnance v jednom z resortů orgánu státní správy.

Všichni respondenti o sobě uvedli, že aktivně sledují dění ve světě politiky, a někteří i zdůraznili, že to podle jejich názoru k tlumočnickému povolání přímo patří:

„Sledovat, co se děje ve světě politiky, to je naprostý předpoklad.“ (Respondent A)

„(...) považuji to i za součást povolání samozřejmě.“ (Respondent B)

„Určitě sleduju aktivně, co se děje ve světě politiky. To musím i v rámci práce.“
(Respondent K)

Zároveň však 6 z 10 respondentů prohlásilo, že se v politice nijak zvlášť neangažují, i když mají jasný politický názor a chodí k volbám. 5 z 10 respondentů naopak zaujímá v některých politických otázkách aktivní postoj a 1 se někdy účastní i demonstrací. 2 respondenti, kteří zaujímají v politických otázkách aktivní postoj, potvrdili, že zároveň zastávají jistou ideologii.

Jeden z respondentů poznamenal, že na sobě poslední dobou pozoruje tendenci, že čím delší tlumočnickou praxi má, tím větší má snahu potlačovat svůj osobní názor i v soukromém životě:

„Dříve jsem byl mnohem vybraněnější a ochotný se hádat a celkově jsem měl radikálnější názory než teď. Mám pocit, že se ta neutralita naopak přesouvá i do toho osobního života (...).“
(Respondent G)

V rámci první části rozhovoru jsme ověřovali H_1 o tom, že profesionální konferenční tlumočníci věří v existenci absolutní tlumočnické neutrality. Otázka, zda existuje absolutní tlumočnická neutralita, sloužila jako úvodní a navazovaly na ni další upřesňující otázky. Na tuto otázku jsme obdrželi velmi různorodé odpovědi, od kladných:

„Všichni se o ni [absolutní tlumočnickou neutralitu] musíme pokoušet a věřím, že existuje absolutní tlumočnická neutralita.“ (Respondent A)

přes nejednoznačné:

„Tlumočník může být absolutně neutrální ve vystupování, ale vnitřně ne.“
(Respondent B)

„Domnívám se, že pro běžné potřeby může tlumočník vždy být dostatečně neutrální.“
(Respondent D)

„Tlumočnická neutralita je něco, co by se mělo dodržovat. Nevnášet svoje emoce, ale předávat, kopírovat emoce toho, kdo mluví. V ten moment tlumočník není neutrální, protože vyjadřuje emoce toho spíckra, a potom, když je ve střetu, tak předává emoce toho druhého. Měl by se oprostit od vlastních emocí a názorů a jenom kopírovat ty emoce a názory toho mluvčího.“
(Respondent H)

„Jsem přesvědčena o tom, že záleží na situaci, a také na tom, jak tlumočník neutralitu vnímá. V jazykové rovině je neutralita pro mě protikladem věrnosti. Na vysoké úrovni je naopak zásadní věrnost (opak neutrality!), aby si politik, kterému tlumočíš, s tím poradil sám. V mimojazykové rovině spočívá neutralita v zachování masky, což je dovednost, která se dá trénovat. Takovou neutralitu je nejjednodušší zachovat v situaci, která je přísně formalizovaná, kde je role tlumočnicka jasně dopředu definovaná, a to je přesně případ tlumočení oficiálních jednání a setkání na vysoké úrovni.“ (Respondent I)

„Nevěřím v absolutní tlumočnickou neutralitu, ale držím se jí. Myslím si kolikrát leccos, ale přetlumočím prostě to, co bylo řečeno. (...) Ten výraz [tlumočnickova] obličej musí být neutrální za každé situace, at' se s tím ztotožňuju nebo nezototožňuju.“ (Respondent K)

až po záporné:

„Úplně absolutní ve smyslu, že stoprocentní neutralita asi neexistuje.“ (Respondent C)

„Absolutní neutralita to nejde... To by musel být člověk vyloženě absolutně bez názorů a to neexistuje. Anebo že by měl to štěstí, že by dělal v tandemu s nějakým mluvčím, se kterým si čtou myšlenky. Pak se cítí neutrálně, ale ve skutečnosti je ztotožněný.“ (Respondent D)

„Tlumočník nemůže být absolutně neutrální, ale nesmí to dát najevo.“ (Respondent E)

„Tlumočník nikdy nemůže být absolutně neutrální.“ (Respondent G)

V případě záporných odpovědí jsme se respondentů dodatečně ptali na důvod(-y), proč není podle nich v reálném životě absolutní tlumočnická neutralita možná. Základními argumenty ve prospěch neexistence absolutní tlumočnické neutrality bylo to, že člověk není „automat“, „stroj“:

„Nejsme automaty, jsme lidé. Ovšem musíme si to nechat pro sebe.“ (Respondent č. E)

že ústní komunikace je „živý“ proces:

„Máte co do činění s živým slovem, jsou tam lidé, člověk, který mluví, člověk, který slyší a potom tlumočník.“ (Respondent C)

a že tlumočník je zpravidla vázán na jednu ze stran (finančně, pracovně atd.):

„Já bych měla být jako tlumočník loajální k tomu, kdo si mě najal.“ (Respondent A)

„[Tlumočník] primárně nemůže být úplně neutrální, protože (nedokážu si představit situaci, že by toho tlumočnicka přivedla nějaká třetí strana) vždy jedna strana jednání nebo komunikace toho tlumočnicka zajišťuje, takže nějakým způsobem je tam na něj vazba, ať už třeba jen to, že ho platí anebo ještě nějaká bližší. Když je to spolupracovník nebo zaměstnanec jedné z těch stran, pak je ta vazba ještě silnější. Myslím si, že, i když se člověk sebevíc snaží být neutrální a nedává to na povrchu znát, tak vždy jedné straně bude, i třeba nevědomky, ne úplně třeba nadržovat, ale nějakým způsobem se více ztotožní s jejím názorem. Občas se dokonce může stát, že se tlumočník ztotožní více s tou v uvozovkách protistranou, protože názorově s ní bude soublasit. Když klient, který tlumočnicka platí, je buran a má nevhodné sexistické, rasistické

komentáře a využívá toho, že druhá strana nerozumí, tak si myslím, že tlumočnick má naopak tendenci se přiklonit na druhou stranu a nějakým způsobem s ní sympatizovat.“
(Respondent G)

Vnímání tlumočnické neutrality bylo u respondentů úzce spjato s jejich pohledem na roli tlumočnicka, který byl pro ně většinou jen komunikačním nástrojem. V odpovědích často zaznívala přirovnání tlumočnicka k neviditelné pomůcce, věci, která usnadňuje celý proces komunikace:

„Já mám být ta neviditelná. Lidí slyší jenom hlas.“ (Respondent A)

„Já jsem jenom ta pomocná berlička. (...) A strašně nenávidím takovýto, co leze dopředu s ‚já si myslím‘. Kdyby tam mikrofon začal vykřikovat, co si myslí, tak by to bylo, myslím, stejné. To je nepatřičné naprosto.“ (Respondent E)

„Já tam nejsem od toho, já nejsem součást té společnosti takříkajíc, já jsem nástroj. Kdyby oba dva bezvadně uměli jeden jazyk, tak mě k ničemu nepotřebují.“ (Respondent F)

„Vy jste ta šedá myš v pozadí, která zprostředkovává komunikaci. Vy nejste oficiální člen delegace, vy byste měla chodit i oblékaná tak, abyste na sebe neupozorňovala. (...) Tlumočnick je opravdu lidský stroj.“ (Respondent K)

Z rozhovorů vyplynulo, že stupeň náročnosti dosažení neutrality se podle respondentů odvíjí mimo jiné i od režimu tlumočení. Na otázku, jaký typ tlumočení je z hlediska dodržování tlumočnické neutrality nejnáročnější, respondenti odpovídali téměř identicky. Sledovali jsme výraznou tendenci, kdy je konsekutivní tlumočení vnímáno co do dodržování tlumočnické neutrality jako náročnější než tlumočení simultánní:

„Nejnáročnější z hlediska dodržování neutrality je konsekutiva.“ (Respondent A)

„Při tom simultánním tlumočení to jedete trošku bezmyšlenkově, že ano. Možná, konsekutivní je nejnáročnější, aby člověk stihnul zachovat tvář.“ (Respondent B)

„Z pohledu dodržování neutrality je ‚malá‘ konsekutiva je nejnáročnější. Ne vysoká konsekutiva ani v kabině, ani šušotáž.“ (Respondent D)

„Konsekutiva je z hlediska dodržování neutrality nejnáročnější. Protože jste blíže k těm lidem.“ (Respondent E)

„Kabina je taková neosobnější, působí tak trochu obrazeně těmi jejími stěnami. Dejme tomu, že při té konsekutivě člověk stojí vedle svého svěřence, tak je to vypjatější.“ (Respondent F)

„U konsekutivy si myslím, že hraje velkou roli stres nebo zkrátka ta daná situace, protože je to bilaterální. Absence neutrality se tam může snadněji projevit (...)“ (Respondent G)

„Asi konsekutiva. Tam jsi tváří v tvář tomu člověku a můžou být emoce vidět na gestech, na obličejí, mimoděle třeba, může se pousmát u něčeho nebo poušklíbnout, i když nechce.“ (Respondent H)

„Nejnáročnější je konsekutiva. Je velmi snadné zachovat neutralitu v kabině. Na druhou stranu je téměř nemožné zachovat neutralitu u jednání.“ (Respondent I)

„Konsekutiva je nejnáročnější. (...) U šušotáže je ale prostor pro manipulaci. Je to v podstatě stejný jako simultánní tlumočení. Nikdy tam nezazní sto procent řečených informací. A já mám ten čas udělat ten výběr. Je tam prostor pro manipulaci. V kabině tlumočnické taky má udělat výběr toho, co přeloží a co vynechá.“ (Respondent K)

Z výše uvedených odpovědí zároveň vyplynulo, že někteří respondenti vnímají z hlediska dodržování tlumočnické neutrality jako náročnější konsekutivu na nižší úrovni, nikoliv konsekutivu vysokou. Respondent D to zdůvodnil tím, že v případě „malé“ konsekutivy je tlumočnické nejvíce v kontaktu s účastníky komunikace:

„U takovéto malé konsekutivy, kdy je člověk vlastně nejvíce s těmi lidmi v kontaktu, tam se mi zdá, že občas, mám pocit, že mám trošilinku, aspoň v duchu, sklon zaujímat stanovisko. Tam se jako může najednou člověk více třeba s někým ztotožnit, když vedle něj sedí a vlastně si s ním může i trochu povídat.“ (Respondent D)

Respondent I, který vnímá tlumočnickou neutralitu především v jazykové rovině, uvedl, že malá konsekutiva klade menší nároky na věrnost a tím pádem větší na neutralitu:

„Malá konsekutiva je náročnější než vysoká, kde se očekává věrnost.“ (Respondent I)

Pouze 1 z respondentů označil z hlediska dodržování tlumočnické neutrality za nejnáročnější šušotáž. U tohoto typu tlumočení spatřuje překážky pro zachování tlumočnickem neutrality především ve vzájemném narušení tzv. komfortní zóny a ve větším prostoru pro případné komentáře a poznámky ze strany tlumočnicka:

„(...) Protože tam je kus toho kontextu, kdy si dva lidé narušují navzájem komfortní zónu. Dokážu si představit, že ten tlumočnick má tendenci tu situaci brát jinak a tím, že to tlumočí spontánně a do ucha, tak si myslím, že tam je spousta prostoru pro nějaké komentáře na okraj nebo v závorce a nějakým způsobem se dají do toho projektovat.“ (Respondent G)

3 respondenti vyjádřili na šušotáž opačný názor:

„Co se týká šušotáže, tam je člověk více méně z boku nebo vzadu, takže to není až tak náročné na neutralitu.“ (Respondent H)

„U šušotáže není neutralita tak důležitá, protože se od tlumočnicka primárně ani neočekává. Šušotáž má za cíl přiblížit, o čem se mluví. To znamená, že se předpokládá, že tlumočnick může něco dovysvětlit, ukázat na něco rukou atd.“ (Respondent I)

„Šušotáž není z hlediska dodržování neutrality náročná, protože většinou sedíte za tím člověkem. On vám nevidí do tváře.“ (Respondent K)

Jeden z respondentů uvedl, že problém s dodržováním tlumočnické neutrality může nastat u všech režimů tlumočení a rozhodující je podle něho nikoliv režim tlumočení, ale především téma komunikace a její účastníci:

„Nedá se říct, který typ tlumočení je z hlediska dodržování neutrality nejnáročnější. To můžou být všechny. Záleží na tématu a na těch lidech, pro které tlumočím. Když máte zrovna tu vysokou úroveň, tak (...) někdy je část konsekutivní, potom je část simultánní, potom může být nějaká část šušotáž.“ (Respondent C)

Pro ověření hlavní hypotézy H₂ (Profesionální konferenční tlumočníci jsou při tlumočení na vysoké úrovni naprosto neutrální.) a s ní souvisejících pracovních hypotéz H_{2a} (Tlumočnická neutralita je vystavena riziku ovlivnění řadou faktorů.) a H_{2b} (Absence neutrality u profesionálního konferenčního tlumočnicka se může promítnout do jeho výkonu.) jsme se ve druhé části rozhovorů pokusili zaměřit na osobní zkušenosti respondentů. Na otázku, zda se někdy při tlumočení na vysoké úrovni necítili být úplně neutrální, 6 z 10 respondentů odpovědělo kladně. Z nich jeden nejdříve myšlenku, že by mohl někdy při tlumočení na vysoké úrovni postrádat tlumočnickou neutralitu, kategoricky odmítal, poté si však uvědomil, že k tomu skutečně několikrát došlo. 2 respondenti uznali, že pocit nedostatečné tlumočnické neutrality u sebe aspoň jednou zaregistrovali, avšak až po tlumočení:

„Stalo se mi, že jsem se necítila být úplně neutrální, ale až po tom tlumočení. V práci se člověk musí soustředit. Na to není čas. Všechno musí stranou. Bolest musí stranou, moje názory musí stranou. Vždyť to znáte. Letí moucha a už jste rozptýlená. To nejde. To je věc soustředění.“ (Respondent E)

„Občas se mi stalo, že jsem si potom zpětně o dva dny později uvědomil: „Aha, tak tady by se to možná dalo říct neutrálněji. Nebo potlačit ještě více tu svoji složku v tom.“ Ale v tu danou chvíli se to těžko dá uvědomit.“ (Respondent F)

Dotyčné respondenty jsme následně požádali, aby v hrubých rysech popsali reálné situace, kdy se při tlumočení na vysoké úrovni necítili být neutrální a nejvíce si to uvědomovali, resp. si to uvědomili následně. Snažili jsme se zachytit režim tlumočení, jazykovou kombinaci, jak vnímali pocit absence tlumočnické neutrality, zda se to promítlo do jejich výkonu a případně jakým způsobem. Získat od respondentů všechny tyto informace bylo poměrně náročné a ne vždy se nám to podařilo, a to hlavně ze dvou důvodů. Za prvé se respondenti obávali sdělovat bližší podrobnosti o jednotlivých tlumočeních a za druhé byla mnohdy cítit snaha zachovat při popisu rozebíraných situací obraz sebe sama jako profesionálního tlumočnicka, jehož výkon a jeho kvalitu by nemělo nic ovlivnit.

Veškeré získané informace týkající se reálných situací, kdy se respondenti necítili být při tlumočení na vysoké úrovni neutrální, jsme zpracovali do přehledné tabulky (viz tabulka č. 7). V případě, kdy se nám nedostalo konkrétní odpovědi, resp. respondent na položenou otázku odmítl z jakéhosi důvodu odpovídat, je políčko proškrtnuto pomlčkou. Nezazněl-li údaj o jazykové kombinaci a směru tlumočení, uvádíme otazník.

Tabulka č. 7. Hloubková analýza vybraných případů absence tlumočnické neutrality

Česká republika						
Respondent	A	B	C	D	E	G
Pohlaví (F/M)	žena	žena	muž	žena	žena	muž
Věk (let)	35–44	35–44	75+	45–54	65–74	25–34
Délka tlm. praxe (let)	10+	10+	10+	10+	10+	4–6
Zkušenosti s tlm. na vysoké úrovni	velké	velké	velké	velké	velké	velké
Tlum. vzdělání (VŠ, kurzy)	ano	ano	ano	ne	ne	ano
Jiné vzdělání (VŠ)	ne	ne	ano	ne	ano	ne
Souběh povolání	ne	ne	ne	ne	ne	ne
Aktivní postoj v polit. otázkách	ne	ne	ne	ano	ano	ne
Zastávání ideologie	ne	ne	ne	ano	ano	ne
Typ tlumočení (KT/ST/Š)	KT	KT	?	KT	?	?
Jazyková kombinace	rus (B) <-> cze (A)	rus (B) <-> cze (A)	ger (A) ? cze (B)	cze (A) ? fre (B)	?	?
Příčina (dle respondenta)	nepříjemný pocit ze situace	nesouznění s politickým názorem, s prezentací tématu	city	souznění a ztotožnění s názorem	-	-
Výsledek (dle respondenta)	neprojevilo se na výkonu	neprojevilo se na výkonu	-	snaha o lepší výkon	-	-
Sebereflexe	ano	ano	ano	ne -> ano	ano	ano

V rámci pracovní hypotézy H_{2a} jsme se snažili zjistit, co všechno může mít na neutralitu u tlumočnicka z hlediska jeho výkonu negativní vliv. Respondenty jsme vyzývali, aby odpovídali především na základě vlastních zkušeností a sebereflexe během po tlumočení, případně po něm. Jako možné příčiny absence tlumočnické neutrality nebo jejího ohrožení u těchto konkrétních případů respondenti uváděli:

- nepříjemný pocit ze situace:

„*Stalo se, že jsem se cítila nepříjemně (...)*“ (Respondent A)

„*(...) samozřejmě jsem se snažila odtlumočit poctivě tak, jak to bylo, ale rozhodně ten vnitřní pocit nebyl dobrý.*“ (Respondent B)

- nesouznění s názorem:

„*Tam zaznívaly věci, se kterými vnitřně nejsem ztotožněna.*“ (Respondent A)

- nesouznění s prezentací tématu:

„Stalo se, že jsem se při tlumočení na vysoké úrovni necítila být úplně neutrální. Nesouzněla jsem s tím politickým názorem nebo s prezentací toho tématu, jak to tam bylo předestřeno. (...) Bylo mi to vnitřně proti srsti. (...)“ (Respondent B)

- osobní ztotožnění s tím, co zaznívá:

„(...) Kdy jsem si říkala: ‚Jo, to řekl dobře. To se mi stalo.‘ (...) Necítila jsem se být neutrální, protože si už dlouho myslím, že to někdo měl říct.“ (Respondent D)

- věci, které se tlumočnicka dotýkají osobně, emocionální věci:

„(...) Je obecný problém u mě, když u toho jsou cíty. (...) Jde o takové věci, které se vás dotýkají osobně nebo velmi emocionální věci.“ (Respondent C).

Respondenty, kteří si na žádné konkrétní příklady z praxe nevzpomněli nebo nechtěli uvádět podrobnosti svých tlumočení, jsme požádali, aby se vyjádřili k možným příčinám absence neutrality u tlumočnicka při tlumočení na vysoké úrovni alespoň hypoteticky. Ve svých odpovědích se zmiňovali o následujících možných příčinách:

- vyhraněný tlumočnickův názor;

„Příčin toho, že se tlumočnick někdy necítí být neutrální, může být hodně. Jednak když máte vyhraněný názor na nějakou věc, dejme tomu, že jste za to, aby chodci měli mít na přechodu pro chodce přednost a ten, kdo se má snažit, jsou auta a ne že bychom zase změnili zákony tím směrem, že chodec bude zase omezován a musí mávat nějakou cedulí a potom ještě mít x reflexních prvků.“ (Respondent C)

- vypjatá situace (revoluce, válka);

„Chápu, když je taková situace vzrušená, rozbouřená [o politických událostech na Ukrajině v r. 2004 a v poslední době], ti lidé mají názory velmi vyhraněné, tak se jim nedivím a

mám pro ně pochopení, že v tu chvíli to toho člověka tak dopálí, že začne svým posluchačům ukazovat, že je to všechno podvod a lež.“⁷⁶ (Respondent F)

- nezkušenost;
- neprofesionalita, nepochopení podstaty práce tlumočnicka;
- neslušné chování vedoucích delegací nebo delegátů samotných.

„Většinou toho tlumočnicka na vysoké úrovni ovlivní chování těch vedoucích delegací. Nebo i těch delegátů samotných, když se chovají neslušně, když komentují věk, když komentují vzhled. Někdy se vám i ministr zachová, že řekne něco. Neslušné chování ze strany, ale to může být i z protistrany.“ (Respondent K)

I když u nikoho z respondentů (až na jeden případ) nedochází k souběhu povolání, pokusili jsme se zjistit jejich názor na to, zda získání diplomu v několika různých oborech a/nebo výkon více povolání může dodržení tlumočnické neutrality znesnadňovat. Jak se ukázalo, názor respondentů na tuto problematiku nebyl jednotný. Někteří mají za to, že by profesionálního tlumočnicka další povolání během tlumočení nemělo ovlivňovat vůbec:

„Nevím, proč by měla vojenská přísaha překážet dobrému tlumočnickému výkonu. Když ten tlumočnick bude zaujímat tu stranu, které vlastně přísahal, tak je to špatný tlumočnick. Tlumočnick nezaujímá stranu. Vehysslaneč nemůže být tlumočnickem (sovětské časy byly výjimečné). (...) Chápu, že když je někdo voják nebo diplomat, v té své podobě musí sloužit své vlasti. Ale v ideálním případě bych si stejně představoval, že ve chvíli, kdy se stane tím tlumočnickem, tak má být jeho snahou a konečkonců i zájmem převádět co nejpřesněji, co obě dvě strany říkají. Nemá nechat své city, aby ho ovlivnily. Nevím, do jaké míry je to vždy a v každém případě možné, ale člověk by se měl snažit. A ve chvíli, kdy se vrátí do své funkce diplomata nebo vojáka, tak at' zase do roztrhání těla slouží vlasti.“ (Respondent F)

„Když je člověk právník a zároveň soudní tlumočnick, tak já bych řekla, že hlavně vystupuje coby ten právník a že se to dá.“ (Respondent D)

⁷⁶ K případu ukrajinské tlumočnice znakové řeči Nataliji Dmytrukové.

Podobný názor na věc má i respondent, kterého se souběh povolání přímo týká:

„Se souběhem povolání nemám problém.“ (Respondent K)

Někdo naopak považuje souběh povolání za faktor, který může vést k úplné ztrátě neutrality při tlumočení:

„Neutralita tlumočnicka je svým způsobem maska, za kterou se schováváme. Při souběhu povolání tam ta maska podle mého názoru není. Navíc je tlumočnick, který je zároveň činný v jiném oboru, kterého se tlumočení týká (typicky diplomat, manažer atd.), v pokušení do jednání vstupovat právě v té své odborné roli. (...) Navíc je tam problém očekávání posluchače, který také nepředpokládá, že když tlumočí právník protistrany, bude tento právník zcela neutrální jakmile je součástí týmu v jiné roli než pouze tlumočnick, mluví za ten tým, nikoli pouze převádí sdělení někoho jiného, minimálně je posluchači takto vnímán.“ (Respondent I)

Nejčastěji však zaznívala myšlenka o tom, že v ideálním případě by měl tlumočnick zastávat pouze roli tlumočnicka:

„Já si myslím, že je vůbec ideální situace, když je tlumočnick jenom tlumočnick a co nejvíce tlumočnick.“ (Respondent F)

„Souhlasím s tím, že lépe to povolání bude vykonávat ten, kdo je jen tlumočnick. I nakonec bude, myslím si, snáze dosahovat té neutrality. Protože bude angažovaný jenom do toho překládání, a ne do té obsahové stránky. On to stanovisko netvořil, takže mu nejde o to, jak to druzí pochopí.“ (Respondent D)

V rámci pracovní hypotézy H_{2b} jsme se snažili zjistit, zda se absence neutrality u profesionálního konferenčního tlumočnicka může promítat i do jeho tlumočnického výkonu a pokud ano, jakým způsobem. Ptali jsme se respondentů hlavně na takové možné následky, jako jsou významové posuny, zmírnění/zesílení expresivity, vyjádření vlastního názoru a intervence do průběhu jednání.

Všichni respondenti se proti úmyslným významovým posunům ohradili. Stejně tak bylo téměř pro všechny bylo neakceptovatelné během tlumočení vyjádřit svůj názor:

„(...) Určitě neříkat svoje názory. To není skutečně role a poslání tlumočnicka.“ (Respondent A)

„Pokud se mě někdo zeptal na můj názor, pak ano. Já si myslím, že to je největší zbraň a výhoda tlumočnicka, že mlčí, dokud není tážán.“ (Respondent E)

„Nikdy svůj názor nevyjadřuji. Pokud jsem si toho vědom, nakolik se dokážu sledovat a hlídat.“ (Respondent F)

„Já jsem zažila situaci, kdy jedna tlumočnice externistka se jednomu nejmenovanému ministrovi snažila vysvětlit, jaký má zaujímat postoj k něčemu. On jí sice odkývl, ale pak mi zavolal a řekl, že ta žena v životě pro něho nebude tlumočit.“ (Respondent K)

2 respondenti nepovažovali verbální vyjádření tlumočnickova názoru za nepřijatelné, pokud k němu dojde až po tlumočení, nikoliv v jeho průběhu:

„Svůj názor jsem nedala najevo, až po jednání té straně, se kterou jsem názorově nesouhlasila.“ (Respondent B)

„Jakmile to je po jednání, tak to není nic proti ničemu. To je i právo toho tlumočnicka, protože je také člověk. Intervence v průběhu jednání, to mi přijde neprofesionální. Jestli já nejsem ochoten a schopen tlumočit názory lidí, pak to povolání nemůžu dělat.“ (Respondent K)

Z rozhovorů vyplynulo, že absence tlumočnické neutrality může vést i k tlumočení ve třetí osobě. Respondent, který tento fenomén zmínil, podotkl, že se tehdy nejednalo zrovna o tlumočení na vysoké úrovni, nicméně příčinu gramatické změny osoby spatřoval právě v absenci tlumočnické neutrality:

„Jednou, to jsem byla mladá, a to se mi moc přičilo (to nebylo na vysoké úrovni, to bylo v nějaké firmě), kdy se mi zdálo, že ten muž říká blbosti, tak v tu chvíli jsem nepokračovala v první osobě a říkala jsem „on říká.“ (Respondent D)“

Ostatní respondenti však gramatickou změnu osoby vnímali negativně:

„[Tlumočení ve třetí osobě] je ovšem jasný tlumočnický hřích. To je proti všem kánonům tlumočení. Řečník říká ‚já‘, tak já, jsa v tu chvíli jeho ústa, musím také říkat ‚já‘, nikoliv ‚on‘.“ (Respondent F)

„Tlumočení ve 3. osobě, to je také výraz neprofesionality.“ (Respondent K)

Zároveň dva respondenti zmínili „strategii“, při níž tlumočnick v situacích, kdy má přetlumočit sdělení, které se mu přičí obsahově nebo obsahuje zjevnou chybu, při převodu sdělení záměrně zdůrazní gramatický tvar 1. osoby, případně použije jiný odpovídající prostředek (lze zařadit ke strategiím ochrany tváře tlumočnicka⁷⁷):

„Já bych možná nějak více zdůraznil v tu danou chvíli, že to je osobní názor toho řečníka. Já bych tam přidal například: ‚Já si myslím, že...‘ Někakým způsobem tam dát sloveso a zájmeno ‚já‘. Nebo třeba ‚Můj názor je...‘, ‚Podle mne...‘. A bych to opravdu odosobnil od toho, že to jde skrz moje ústa, ale že to není myšlenka, se kterou se ztotožňuju.“ (Respondent G)

„Českého politika vítá občan v cizí zemi a celou dobu mluví o Československu. Myslí přitom Českou republiku. Zachovávám věrnost, jenom před slovem Československo udělám pauzu, abych zdůraznila, že se nejedná o mé přerěknutí.“ (Respondent I)

Nejvíce vystavenou vlivu absence tlumočnické neutrality se ukázala být rovina expresivity tlumočeného projevu. 2 respondenti se domnívají, že v situaci, kdy se necítili být při konsekutivním tlumočení na vysoké úrovni neutrální, u nich mohlo docházet ke změně expresivní složky tlumočeného projevu, a to k jejímu zmírnění:

„A u té expresivity, určitě ne zesílení expresivity, ale nejsem schopná posoudit, jestli třeba maličko ten tón expresivity neubírám, ale to je, si myslím, obecný a těžko se to dá posoudit.“ (Respondent A)

„Možná, jsem to trochu mírnila. Je možné, že se to stalo (...)“ (Respondent B)

⁷⁷ Jedná se o sociolingvistický koncept zdvořilosti a tváře, který byl v translátologickém pojetí aplikován v diplomové práci Hany Richterové „Strategie ochrany tváře tlumočnicka“.

1 respondent sdělil, že využívá zmírnění expresivity při tlumočení konfliktních situací, avšak ne na vysoké úrovni:

„Na vysoké úrovni jsem nikdy nez mířovala, protože tam nebyly nějaké konfliktní věci zatím. Jinak jsem zmířovala hodně, protože je to často o střetu mentalit (...).“
(Respondent H)

O zesílení expresivity mluvil pouze 1 respondent a spíše v hypotetické rovině:

„Co se týká expresivity, určitě [tlumočnick], kterému chybí neutralita, bude zesilovat.“
(Respondent G)

1 z respondentů změnu expresivity kategoricky odsoudil, ale zároveň se vyjádřil pro zmírnění emocionality při tlumočení:

„Odsuzuju změnu expresivity. To je začátečnická chyba. Toho se člověk musí vyvarovat. Doufám, že se mi to nestalo. Zároveň já vůbec nejsem zastáncem nějaké přílišné emocionality při tlumočení. Já si myslím, že ten partner, i když tomu jazyku třeba nerozumí, tak není slepý ani hluchý. On slyší a vidí, jak se ten řečník vyjadřuje. Takže já se vždy snažím najít takovou nějakou rovinu mimo emoce, aby to bylo příjemné na poslech.“ (Respondent E)

Jiný respondent se zmínil o tom, že volba míry expresivity je někdy dána samotnou jazykovou kombinací, v níž tlumočnick pracuje:

„A když někdo říká sprostá slova, tak stejně je různá míra, síla expresivity u jednotlivých jazyků. Takže když se třeba v angličtině těmi sprostými slovy poměrně mrská na všechny strany, tak stejně, když člověk tlumočí česky, do češtiny, stejně jich 95 % vynechá. Pak je ten projev neutrálnější.“ (Respondent D)

Jeden respondent se přiznal, že mívá problém s tlumočením nadávek, ale nepovažuje to za zmírnění expresivity:

„Mám někdy trochu problém s nadávkami. Mám problém je převést. Tak většinou v češtině používám jenom „sakra“ a „zatraceně“. Ne že bych zmířoval. Uvědomuji si to a snažím se to nedělat.“ (Respondent C)

Všichni naši respondenti připouštěli možnost absence tlumočnické neutrality při tlumočení na vysoké úrovni a dokonce sami navrhovali řešení. Nejčastěji jako nejlepší řešení uváděli odmítnutí zakázky:

„Ve valné většině případů tlumočnick může rozhodovat sám a může slušně odmítnout akci, at' už se jedná o nějakou konkrétní osobu. A já to tak mám. Já pokavaď si myslím, že bych s tím měla problém, nějaký etický, nebo bych se opravdu cítila nedobře, tak si myslím, že je mnohem lepší předem odmítnout než tam jet a trpět a říkat věci, se kterými nějak hodně zásadně nesouhlasím.“ (Respondent A)

„(...) je to takový, že si to potom musíte odůvodnit sama před sebou, zda jste ochotna do toho jít. To znamená, do dobrých a zlých časů, protože nevíte, co ten člověk vypustí z úst. A potom samozřejmě, když vím, že bych to nepřekousl, tak to musím odmítnout, určitě odmítnout.“ (Respondent C)

„Samozřejmě jsou věci, kam nikdy nejdu tlumočit. Třeba jatka. (...) Prostě se to musí zvážit – ano nebo ne. Nepůjdu tlumočit ke komunistům, prostě nepůjdu. Já bych to nedokázala. (...) K tomu je dobrý proces vyjednávání s klientem. (...) Co si dojednáme, to máme.“ (Respondent E)

„To je právě to svobodné rozhodnutí, jakou práci přijmu a jakou nepřijmu. A když už ji přijmu, tak musím být profesionální.“ (Respondent K)

Nejradikálnější řešení, které zaznělo, bylo vzdát se práce a s omluvou, resp. vysvětlením odejít:

„Ve vyhrocených situacích... jediné, co mě napadá, vzdát se té práce a odejít, ale určitě neříkat svoje názory. To není skutečně role a poslání tlumočnicka. Omluvit se, klidně vysvětlit. Já si to nedovedu představit. Nebo dokážu si představit nějaké úplně brozně vyhrocené situace, absurdní, které si nedovedu představit, že by se reálně staly, ale dovedu si je vyfantazírovat, že by se něco takového stalo, kdybych prostě řekla: „Ne, tady já nebudu, toto dělat nebudu“. Ale úplně jako nevím reálně, jestli by něco takové... a nikdy v reálném životě jsem se k ničemu takovému ani jako nepřiblížila, ani o kousek, ne, jako vůbec...“ (Respondent A)

5 Shrnutí

V této kapitole zmíníme základní tendence, které jsme v rámci výzkumu vysledovali, představíme profil průměrného konferenčního tlumočnicka na vysoké úrovni v České republice a Ruské federaci, který reprezentuje náš vzorek, vztáhneme výsledky k hlavním a pracovním hypotézám a vyhodnotíme, jestli se naše předpoklady potvrdily, či nikoliv. Dále u pracovních hypotéz vyjmenujeme všechny známé a nově zjištěné proměnné a pokusíme se konstatovat vztah mezi nezávislými a závislými proměnnými (vztah kauzální, vztah příčinnosti).

Poněvadž jsme realizovali empirickou výzkumnou sondu a pro stavbu vzorku jsme využili náhodného a účelového výběru, veškeré závěry v tomto shrnutí **platí pouze pro daný výzkum a zjištění nemohou být automaticky vztahována na celou populaci**. Pro ověření **reliability a reprezentativnosti** těchto závěrů by bylo zapotřebí dalších, úžeji zaměřených výzkumů, toto však není v možnostech předmětné diplomové práce.

Mezi konferenčními tlumočnickými působícími na vysoké úrovni, kteří se zúčastnili našeho dotazníkového šetření, výrazně převládají ženy, a to jak v České republice (89,3 %), tak i v Ruské federaci (70,8 %). I když toto zjištění koreluje s obecně známou tendencí feminizace tlumočnické profese⁷⁸ (dle údajů zveřejněných v r. 2006 Mezinárodní asociací konferenčních tlumočnicků AIIC tvořily ženy 75 % její členské základny⁷⁹), skutečné příčiny nízké účasti mužů-tlumočnicků v našem dotazníkovém šetření nám nejsou známy a lze o nich pouze spekulovat.

V České republice byli součástí našeho vzorku spíše zástupci starší generace ve věku 55 až 64 let (28,6 %), dále zástupci středních generací ve věku 45 až 54 let (21,4 %) a 35 až 44 let (21,4 %). V Ruské federaci se naopak jedná hlavně o zástupce střední generace ve věku ve věku 35 až 44 let (50 %) a také mladší

⁷⁸ Více o této problematice ve vztahu k České republice v teoreticko-empirických studiích Lenky Adamovské a Renáty Sobolevičové věnovaných postavení tlumočnicka ve společnosti a vnímání jeho role.

⁷⁹ <https://aiic.net/page/2195/numer-aiic-ology/lang/1>

generace ve věku 25 až 34 let (28,2 %). Pokud by náš vzorek byl výrazně větší, dal by se tento rozdíl v zastoupení věkových kategorií interpretovat tak, že na vysoké úrovni v Ruské federaci oproti České republice tlumočí spíše mladší lidé, nicméně takový závěr potřebuje být podložen statistickými údaji, jež nemáme k dispozici.

Respondenty z České republiky i Ruské federace byli zpravidla zkušení tlumočníci, kteří mají praxi v oblasti konferenčního tlumočení v délce 10 a více let. Zároveň mají většinou vysokoškolské nebo postgraduální vzdělání v oboru tlumočnictví, resp. prošli specializovanými tlumočnickými kurzy. Výsledky také odhalily, že více než 60 % respondentů specializovaný tlumočnický kurz (sem zařazujeme i kurzy kondiční) nikdy nenavštívilo, což se vzhledem k průměrné délce jejich praxe zdá být v rozporu s obecně proklamovanou tezí o nutném kontinuálním sebevzdělávání tlumočnicků i po ukončení studia. Vidíme zde potenciál pro průzkum zaměřený na průběžné (sebe)vzdělávání konferenčních tlumočnicků působících na vysoké úrovni a navštěvování jimi kondičních tlumočnických kurzů.

Podle výsledků dotazníkového šetření v rámci našeho vzorku 75 % respondentů z Ruské federace disponuje vysokoškolským nebo postgraduálním vzděláním v jiném oboru než tlumočnictví. Mezi respondenty z České republiky je v jiných oblastech než tlumočnictví vystudovanými odborníky pouze 42,9 %.

S výše uvedenou tendencí zřejmě souvisí výkon tlumočnický vícero povolání najednou. V rámci našeho vzorku se 75 % respondentů z Ruské federace a 57,1 % respondentů z České republiky věnuje vedle tlumočení dalším odborným činnostem. Mnohdy se však jedná o překládání.

Téměř všichni respondenti sledují politické dění, avšak zaujímat aktivní postoj v politických otázkách mají tendenci spíše konferenční tlumočníci v České republice (60,7 %) než v Ruské federaci (45,8 %). Řada dotázaných konferenčních tlumočnicků se identifikuje s jistou ideologií, přičemž podle výsledků dotazníkového šetření mají tendenci zastávat ideologii spíše konferenční tlumočníci v Ruské

federaci (33,3 %) než v České republice (17,9 %). Z výsledků rozhovorů se však domníváme, že zde došlo ke zkreslení způsobenému odlišným vnímáním slova „ideologie“ v porovnávaných zemích, a to především na konativní úrovni.

Budeme-li hovořit o profilu průměrného českého konferenčního tlumočnicka působícího na vysoké úrovni, který se zúčastnil našeho výzkumu, pak je to pro český vzorek žena ve věku 55 až 64 let s vysokoškolským nebo postgraduálním vzděláním v oboru tlumočnictví a s víceletou praxí v oblasti konferenčního tlumočení, avšak bez zájmu o specializované kurzy, která se vedle konferenčního tlumočení pravděpodobně věnuje i překladatelské činnosti, aktivně sleduje, co se děje ve světě politiky, a zaujímá aktivní pozici v politických otázkách. Průměrného respondenta z Ruské federace reprezentuje žena ve věku 35 až 44 let s vysokoškolským nebo postgraduálním vzděláním v oboru tlumočnictví a vzděláním v dalším oboru a s víceletou praxí v oblasti konferenčního tlumočení, avšak bez zájmu o specializované kurzy, která zároveň vykonává ještě další povolání, pravděpodobně překladatelskou činnost, aktivně sleduje, co se děje ve světě politiky, ale v politice se nijak obzvlášť neangažuje.

Než se pustíme do analýzy hypotéz, je zásadně nutné se zmínit o tom, že **zpětně zjištěná technická chyba v ruské mutaci dotazníku** odhalila, že se 9 ze 24 „ruských“ respondentů pravděpodobně snažilo odpovídat na otázky první sekce dotazníku takovým způsobem, aby nebyla zpochybněna jejich profesionalita (viz kapitola 3). Domníváme se, že stejné zkreslení mohlo nastat i v případě „českých“ respondentů, avšak nemůžeme tuto skutečnost prokázat. Rovněž rozhovory odhalily silnou snahu respondentů působit především profesionálně, což bylo někdy na úkor obsahu samotného rozhovoru.

Hlavní hypotézy H_1 a H_2 se nám nepotvrdily ani v rámci dotazníkového šetření, ani v rámci rozhovorů. Níže se podrobněji zaměříme na kvantitativní a kvalitativní zjištění.

(H₁) *Všichni profesionální konferenční tlumočníci věří v existenci absolutní tlumočnické neutrality.*

I když celkové výsledky výzkumu hypotézu H₁ nepotvrzují, mezi konferenčními tlumočníky z našeho vzorku je přesvědčení o existenci absolutní tlumočnické neutrality poměrně rozšířené. Můžeme říct, že většina respondentů v porovnávaných zemích v dosažitelnost absolutní tlumočnické neutrality věří. Podle výsledků dotazníkového šetření je celkový podíl respondentů, kteří jsou si existencí absolutní tlumočnické neutrality jisti nebo téměř jisti, vyšší v Ruské federaci a činí tam 79,2 %, kdežto v České republice tento podíl činí 57,2 %.

Jak víme z teoretické části, může se stupeň náročnosti dosažení neutrality při tlumočení odvíjet mimo jiné od režimu tlumočení. Podle dotazníkového šetření i rozhovorů vnímá většina respondentů z hlediska dodržování tlumočnické neutrality jako nejnáročnější konsektivní režim tlumočení.

(H₂) *Profesionální konferenční tlumočníci jsou při tlumočení na vysoké úrovni naprosto neutrální.*

Celkové výsledky výzkumu naopak ukazují, že mnoha respondentům je při tlumočení na vysoké úrovni znám pocit chybějící nebo nedostatečné tlumočnické neutrality. V rámci vzorku jej alespoň jednou zaznamenalo 53,6 % respondentů z České republiky a 62,5 % respondentů z Ruské federace. V případě dotázaných tlumočnicků z Ruské federace můžeme hovořit dokonce o 100 %, zohledníme-li výsledky druhé sekce dotazníku.

Z rozhovorů a komentářů k dotazníkům zároveň vyplynulo, že konferenční tlumočníci, kteří tlumočí na vysoké úrovni a zúčastnili se našeho výzkumu, chápou pojem „tlumočnická neutralita“ různorodě. Představuje pro ně:

- vnitřní pocit neutrality;
- vnější neutralitu ve vystupování (tzv. masku);
- vnější neutralitu v oblékání;
- neutralitu projevu (jako protiklad věrnosti).

S ohledem na výše uvedené lze důvodně předpokládat, že by zjištění mohla být poněkud odlišná, kdybychom respondenty omezili jednotnou definicí tlumočnické neutrality. Zde vidíme prostor pro úžeji zaměřený výzkum postavený na modelových situacích, které by respondenti měli zhodnotit podle kritéria neutrality tlumočnicka.

Nepotvrzení H_2 nám umožňuje obrátit bližší pozornost k pracovním hypotézám. Obě dvě pracovní hypotézy se nám potvrdily, a proto se jejich dílčí variace mohou stát nosnou osou možných navazujících výzkumů užšího zaměření.

(H_{2a}) *Tlumočnická neutralita je vystavena riziku ovlivnění řadou faktorů.*

Sami respondenti v dotazníkovém šetření i rozhovorech jako nejčastější příčinu absence tlumočnické neutrality udávali nezvládnutí emocí během tlumočení, nesouznění, neztotožnění se či nesouhlas s tlumočeným obsahem sdělení nebo nutnost tlumočit nepravdivé či lživé informace.

Co se týká faktorů původně vymezených a sledovaných v rámci výzkumu, ne vždy byla zjištění dostatečná a rozdíly natolik znatelné, abychom mohli dospět k jednoznačnému závěru. Z celkových výsledků výzkumu však vyplývá, že pocit absence tlumočnické neutrality mohou zažívat jak ženy, tak i muži, a že se může projevit na výkonu nezávisle na pohlaví tlumočnicka. Bylo by jistě zajímavé prozkoumat, zda ve frekvenci výskytu pocitu absence neutrality u tlumočnicků a tlumočnic a v dopadech absence neutrality na tlumočnický výkon existují genderové rozdíly.

Podle celkových výsledků výzkumu mohou absenci tlumočnické neutrality pocítit i konferenční tlumočníci, kteří mají s tlumočením na vysoké úrovni střední až velké zkušenosti. Dalším zajímavým zjištěním je, že se absence tlumočnické neutrality může jednoduše projevit i na výkonu profesionálních konferenčních tlumočnicků, kteří mají tlumočnické vzdělání a bohaté mnohaleté zkušenosti

v oblasti konferenčního tlumočení. Jako ohroženější se v tomto ohledu jeví podle výsledků dotazníkového šetření konferenční tlumočníci mladší generace (25 až 34 let) a střední generace (35 až 44 let). Pro takový závěr by však bylo zapotřebí dalšího dílčího výzkumu s ekvivalentním zastoupením všech věkových kategorií tlumočnicků se srovnatelným vzděláním a délkou praxe v oboru.

Pro zjištění reálného dopadu souběhu vzdělání a povolání nám chyběly údaje o tematickém zaměření jednotlivých tlumočení, kdy se dotázaní konferenční tlumočníci necítili být neutrální. Z výsledků dotazníkového šetření se nicméně zdá pravděpodobné, že na udržení vnější neutrality během tlumočení může mít kladný vliv vzdělání nebo práce v oborech umožňujících získání či posílení dovedností spojených se sebeovládáním a zachováním neutrality mohou mít kladný vliv na udržování konferenčním tlumočnickem vnější neutrality během tlumočení. V našem výzkumu se konkrétně jednalo o obor psychologie a o soudní tlumočení. Obdobná pravděpodobnost platí i pro souběh povolání, kdy konferenční tlumočnick zároveň působí jako přednášející translatologických disciplín. Vidíme zde prostor pro navazující výzkum zaměřený na vliv souběhu vzdělání a povolání na tlumočnický výkon z hlediska dodržování tlumočnickem neutrality při tlumočení.

Mezi konferenčními tlumočnicky, u kterých se absence tlumočnické neutrality promítla do výkonu, byli poměrně hojně zastoupeni ti, kteří zaujímají aktivní postoj v politických otázkách a/nebo ideologický postoj. Abychom však mohli tvrdit, že tyto faktory byly rozhodující, chybí nám údaje o tematickém zaměření jednotlivých tlumočení, kdy se dotázaní konferenční tlumočníci necítili být neutrální.

Při zkoumání jazykových kombinací jednotlivých tlumočení, při nichž se absence neutrality u konferenčního tlumočnicka promítla do jeho výkonu, jsme si všimli, že se ve všech případech jedná o kombinace jazyků, jimiž se mluví v zemích, které spojují rozporuplné historické nebo politické události (např. němčina – čeština, ruština – čeština atd.). Dalo by se uvažovat o výzkumu, který by

tento faktor zohledňoval v kombinaci s faktorem aktivního postoje tlumočnicka v politických otázkách a/nebo ideologie.

Konzistentněji působí vliv režimu tlumočení na tlumočnickou neutralitu. Ve všech uvedených případech, kdy se respondenti necítili být při tlumočení na vysoké úrovni neutrální, se jednalo buď o konsektivní tlumočení nebo šušotáž s tím, že první varianta převládala.

Vedle sledovaných faktorů výzkum odhalil i řadu dalších, které neutralitu ovlivňují. Podle jejich povahy jsme je rozdělili do několika větších skupin:

- biologicky dané faktory:
 - pohlaví;
 - věk;
- faktory související s dosavadními znalostmi a zkušenostmi tlumočnicka:
 - tlumočnické vzdělání;
 - délka tlumočnické praxe;
 - jiné vzdělání;
 - souběh povolání;
 - osobní zkušenosti;
- faktory související s osobními kvalitami tlumočnicka:
 - schopnost ovládat emoce (rozčilení, rozzlobení, strach, stud za mluvčího, antipatie až averze k mluvčímu atd.);
 - zvýšený cit pro spravedlnost;
 - zvýšená empatie;
 - odmítání pokrytectví, lži;
- faktory související s osobními názory a postoji tlumočnicka:
 - zastávání aktivní pozice v politických otázkách;
 - zastávání ideologie (pacifismus, antikomunismus, boj za práva zvířat či vegetariánství atd.);
 - vyhraněný názor či postoj v konkrétní věci;

- silné vlastenectví;
- faktory související s tlumočenou komunikační situací:
 - charakter situace (nepříjemná, citlivá, vyhrocená, konfliktní atd.);
 - kontext tlumočení (aktuální politické události, probíhající konflikt, revoluce či válka atd.)
 - vzhled a chování mluvčího (mimika, neschopnost formulovat myšlenky, špatná příprava, přílišná emocionalita, cynismus, předstírání, lhaní, neuctivé chování, různé stanovisko v závislosti na protistraně atd.);
 - tlumočený obsah a/nebo jeho prezentace (nepříjemné, šovinistické, nesprávné, nepravdivé či lživé informace atd.);
 - jazyková kombinace;
 - režim tlumočení;
- faktory související s postavením tlumočnicka:
 - pracovní vazba na jednu ze stran jednání;
 - finanční vazba na jednu ze stran jednání;
 - jiná vazba na jednu ze stran jednání.

(H_{2b}) ***Absence neutrality u profesionálního konferenčního tlumočnicka se může promítnout do jeho výkonu.***

Podle výsledků dotazníkového šetření absence neutrality u tlumočnicka přibližně v 1 ze 4 případů ovlivnila jeho výkon. V dotazníkovém šetření i rozhovorech respondenti jako nejčastější dopad absence tlumočnické neutrality uváděli zmírněnou expresivitu tlumočeného projevu.

Vedle původně vymezených a sledovaných možných následků absence neutrality u tlumočnicka se ve výzkumu vyskytly i další. Všechny zmíněné následky jsme roztrídili podle toho, jak často byly v našem vzorku zmiňovány (od nejčastějších k ojedinělým):

- změna expresivity (včetně změny emocionality);

- vyjádření vlastního názoru (během jednání nebo po něm);
- zasahování do průběhu jednání (tzv. intervence);
- významové posuny;
- přechod do 3. osoby;
- použití uvozovacích vět typu „Pan/Paní XY říká, že...“ ;
- vkládání modifikátorů „údajně“, „prý“ ;
- zdůrazňování za účelem odosobnění (použití pauzy a/nebo vět typu „Já si myslím, že...“, „Můj názor je...“, „Podle mne...“).

6 Diskuze

V rámci diskuze se zaměříme na vybrané následky absence neutrality u tlumočnicka, které se ve výzkumu vyskytly a které byly některými respondenty zároveň označeny jako tlumočnický „hřích“. Pokusíme se je zhodnotit prizmatem stanovisek translatoologů, případně příslušných etických kodexů tlumočnicků. Dále okomentujeme nepřesnosti, které jsme v rámci výzkumu reflektovali. Nakonec se pokusíme zasadit některá naše zjištění do společného kontextu spolu s výsledky relevantních výzkumů, které byly realizovány jinými badateli.

Jedním ze zmiňovaných následků absence neutrality bylo vystoupení tlumočnicka z role a nahrazení první osoby singuláru či plurálu osobou třetí. Obecně platí, že se při tlumočení používá gramatický tvar 1. osoby a tak změna na 3. osobu je zpravidla vnímána jako nepřijatelná. Poukazuje na to i Małgorzata Tryuková, která vychází ze slov Rafale Springera: “It is often considered that changing the form of speech from the first to the third person is [a] fundamental mistake in interpreting and evidences the interpreter’s low level of competence.” (Tryuk 2015, s. 31) Řada teoretiků tlumočení, kteří vyzdvihují aktivní roli tlumočnicka jako spolutvůrce komunikace, zastává názor, že tlumočení ve 3. osobě může být podmíněno dialogickým módem, který je schopen zvyšovat předpoklady pro použití tlumočnickem 3. osoby. Claudia Angelleliová uvádí, že k situacím, kdy tlumočnick volí dialogické tlumočení, nejčastěji dochází při tlumočení v lékařském prostředí (Angelelli 2004). Podle Lynn Vissonové může být výjimkou pouze soudní tlumočení, jedná-li se o svědeckou výpověď svědka nebo výslech obviněného během vyšetřování trestného činu, například «он говорит, что не был на месте убийства».⁸⁰ Cecilie Wadensjöová, která aktivně pracuje s tlumočnickovými rolami, však zdůrazňuje, že při konferenčním tlumočení vystupuje tlumočnick téměř vždy

⁸⁰ <http://fsc.bsu.by/wp-content/uploads/2018/03/Teoreticheskij-material-po-ustnomu-perevodu-sokrashheny-j-variant.pdf>

v roli tzv. animátora neboli reprodukcujícího⁸¹, který tlumočí sdělení bez vnášení změn, ale zároveň nepřebírá odpovědnost za tlumočený obsah (Wadensjö 1998).

Použití uvozovacích vět typu „Pan/Paní XY říká, že...“ může být podle názoru Rodericka Jonese jednou z možných tlumočnických strategií v situaci, kdy si tlumočnické není jist, zda mluvčí skutečně chtěl říct to, co řekl. Jones tuto strategii vidí jako vhodnou, jedná-li se o závažnější vadu na sdělení než pouhé přeréknutí mluvčího a chce-li tlumočnické k řečenému upoutat pozornost posluchače.⁸²

Vyjádření vlastního názoru tlumočnické k tlumočenému obsahu, a to jak vyjádření verbalizované, tak i vyjádření implicitní, např. prostřednictvím intonace, většina etických kodexů odsuzuje (viz podkapitola 2.1). Jak uvádí Roderick Jones, tlumočnické role je “to convey the speaker’s message and nothing else”.⁸³ Většina současných etických kodexů pro tlumočnické však neřeší otázku, zda musí tlumočnické zůstat neutrální i mimo „službu“. Výjimkou je “Code Of Professional Practice”, který byl vypracován evropskou pobočkou FIT, a který omezuje požadavek na nestrannost a nevyjadřování tlumočnické vlastního názoru dobou jeho tlumočení: “not express any personal opinions **in the course of the work**”.⁸⁴ Z výzkumu však vyplynulo, že k vyjádření tlumočnické vlastního názoru může docházet nejen v průběhu jednání, ale i po něm.

Tlumočnické intervence do průběhu jednání je obecně považována za nepřijatelné konání ze strany tlumočnické, které explicitně či implicitně odsuzují téměř všechny etické kodexy pro tlumočnické. Roderick Jones podotýká, že tlumočnické nesmí zasahovat ani v situacích, kdy mluvčí říká něco, co se zdá být politicky nebo morálně nepřijatelné, a musí zůstat věrný tlumočenému sdělení. Argumentuje tím, že protistrana má právo sama zhodnotit, zda sdělení obsahuje chyby nebo lži: “the speaker’s errors or even lies can only be exposed, contradicted

⁸¹ „Reprodukcující“ jako český ekvivalent výrazu “animator” jsme převzali z diplomové práce Víta Papouška „Tlumočnické jako mezikulturní mediátor v česko-čínském dialogu“.

⁸² <http://www.emcinterpreting.org/node/274?q=system/files/RoderickJones-ProfessionalEthics.pdf>

⁸³ tamtéž

⁸⁴ http://www.fit-europe.org/vault/deont/European_Code_%20Professional_Practice.pdf

and refuted by their opponents”.⁸⁵ Jsou také známy případy, kdy intervence tlumočnicka byla ve výsledku hodnocena jako aktivismus, resp. politický aktivismus, což je intenzivní prosazování určitých cílů (společenských nebo politických) podmíněné přesvědčením o důležitosti těchto cílů a nutnosti jejich prosazení za každou cenu. Jako příklad politického aktivismu tlumočnicků a překladatelů se často uvádějí dva případy, které se dostaly do médií. Velkou mediální pozornost vzbudil čin překladatelky mandarínštiny z britského Vládního komunikačního ústředí (GCHQ) Katherine Gunové, která přeposlala listu Observer e-mail, v němž Američané žádali britské tajné služby o pomoc při odposlouchávání členů Rady bezpečnosti OSN před hlasováním o rezoluci k Iráku. Následně však byla překladatelka zatčena a postavena před soud. V médiích se jí dostalo pojmenování “the spy who tried to stop a war”⁸⁶ / „špiónka, která chtěla zabránit válce“⁸⁷. Druhý případ se odehrál v přímém přenosu, a proto jednoduše nemohl zůstat bez povšimnutí médií. V roce 2004 ukrajinská tlumočnice znakové řeči Natalija Dmytruková při tlumočení zpráv na Prvním národním televizním kanálu Ukrajiny najednou přestala tlumočit a místo toho neslyšícím divákům ve znakovém jazyce oznámila, že jsou výsledky prezidentských voleb uváděné Centrálním volebním výborem zfalzifikované: «Я обращаюсь ко всем глухим Украины. Наш президент — Виктор Ющенко. Не верьте подсчетам Центризбиркома: они врут. До сих пор мне было очень стыдно переводить для вас эту ложь. Больше я этого делать не буду. (...) Может быть, увидимся...»⁸⁸. Motivací svého jednání tlumočnice, jejíž rodiče jsou neslyšící, později popsala takto: «(...) я вдруг подумала: вот вы все посмотрите CNN или BBC и узнаете правду. Но на CNN нет сурдоперевода! Как глухие узнают правду? Как мои родители ее узнают?! Я говорила для них, не для себя».⁸⁹ Hned další ráno se o ní mluvilo v médiích a díky svému činu byla považována za hrdinku oranžové revoluce. Deník

⁸⁵ <http://www.emcinterpreting.org/node/274?q=system/files/RoderickJones-ProfessionalEthics.pdf>

⁸⁶ <http://www.theguardian.com/world/2013/mar/03/katharine-gun-iraq-war-whistleblower>

⁸⁷ <http://blisty.cz/art/42987.html>

⁸⁸ http://www.belgazeta.by/ru/2006_03_20/tema_nedeli/11346/

⁸⁹ <http://2005.novayagazeta.ru/nomer/2005/97n/n97n-s26.shtml>

The Times ji označil za hrdinkou Evropy v kategorii Buřič. Kromě toho se stala laureátkou ceny Johna Aubuchona za svobodnou žurnalistiku a byla vyznamenána řádem Za odvalu III. stupně: «за верность идеалам демократии, гражданское мужество и профессиональную самоотверженность в отстаивании свободы слова, проявленную во время «оранжевой революции»⁹⁰. Po skončení oranžové revoluce byla Natalija Dmytrukovová požádána, aby neslyšícím tlumočila inauguraci Viktora Juščenky, a stala se tak tlumočnicí na vysoké úrovni.

Malgorzata Tryuková označuje politický aktivismus tlumočnicka za “betrayal of the speaker” (Tryuk 2015, s. 38). Mona Bakerová uvádí, že v moderní translatologii stále přetrvává předpoklad, že překladatelé a tlumočníci jsou “neutral, disinterested, apolitical creatures, who take no side and participate in no activities that might compromise their neutrality in the eyes of the employers.” Reálná praxe podle ní nicméně ukazuje, že “translators and interpreters are not apolitical — that many hold strong beliefs about the rights and wrongs of (political) events in which they find themselves involved professionally.” (Baker 2009, s. 24).

Náročnější na posouzení se zdá být změna expresivity sdělení v důsledku absence neutrality u tlumočnicka. Většina příruček a doporučení pro tlumočnický uvádí, že expresivní složka v přetlumočeném projevu nesmí být zastoupena více než v původním sdělení, některé zdroje to dokonce dodatečně zdůrazňují: «(...) степень экспрессивности ни в коем случае не должна превышать экспрессивность речи оратора».⁹¹ Pokud jde o zmírnění expresivity, může zde ovšem hrát roli celá řada faktorů a v neposlední řadě i režim tlumočení. Jak uvádí Jakub Herák ve své diplomové práci věnované převodu prvků jazykové expresivity při simultánním tlumočení, „při výuce simultánního tlumočení jsou studenti nabádáni k tomu, aby expresivní prostředky při tlumočení do češtiny nivelizovali“. Budeme-li aplikovat kritérium režimu tlumočení, pak je třeba říct, že ve většině

⁹⁰

http://censor.net.ua/news/57284/nagrada_nashla_geroya__surdoperevodchitsa_soobschivshaya_o_falsifikatsii_vyborov_poluchila_orden_quotza

⁹¹ <http://fsc.bsu.by/wp-content/uploads/2018/03/Teoreticheskij-material-po-ustnomu-perevodu-sokrashheny-j-variant.pdf>

případů v našem výzkumu tlumočníci zmírnění expresivity konstatovali při konsekutivním tlumočení, kde nivelizace expresivity není až tak nezbytná, jak tomu bývá u tlumočení simultánního.

Jeden z respondentů odsoudil změnu expresivity při tlumočení, ale zároveň se vyjádřil pro zmírnění emocionality. Tato úvaha se zdá být založena na zčásti mylném pojetí takových pojmů, jako je „expresivita“ a „emocionalita“. Budeme-li vycházet z odborné literatury, emocionální neboli citová expresivita je pouze jedním z typů expresivity, který předpokládá prostředky vyjadřující citový vztah k označované skutečnosti (Bečka 1992; Mistrík 1985). Emocionalita je tudíž odborně chápána jako podmnožina expresivity.

Jako další možný předpoklad zmírnění expresivity tlumočeného projevu vidí někteří badatelé pohlaví/gender tlumočnicka.⁹² Na jednu stranu dějiny tlumočení znají případy, kdy ženy-tlumočnice odmítaly tlumočit z důvodu expresivity výchozího sdělení, například při tlumočení při Norimberském procesu.⁹³ Na druhou stranu Cédric Magnifico a Bart Defrancq na základě výzkumu zjistili, že ženy-tlumočnice převádějí FTA neboli akty ohrožující tvář⁹⁴ metodou překladu beze změny podstatně častěji než muži-tlumočníci, kteří mají tendenci takové akty zmírňovat. Možné vysvětlení spatřují v tom, že ženy-tlumočnice více dbají na svoji profesionalitu nebo že mají lepší kognitivní schopnosti než muži-tlumočníci. Vezmeme-li v potaz pohlaví/gender těch tlumočnicků z našeho vzorku, kteří poznamenali, že v důsledku absence tlumočnické neutrality expresivitu sdělení zmírňovali, jednalo se převážně o ženy. Zde je však na místě ještě jednou zdůraznit, že náš vzorek měl odlišné a nevyrovnané zastoupení žen a mužů.

Posledním fenoménem, kterému se chceme v rámci diskuze věnovat, je vliv režimu tlumočení na udržování tlumočnické neutrality. Výsledky našeho výzkumu ohledně vlivu režimu tlumočení na udržování tlumočnické neutrality v plné míře potvrdily teoretické úvahy, k nimž ve své práci „Neutrality in conference

⁹² <http://www.trans-int.org/index.php/transint/article/view/532/253>

⁹³ <http://www.world-war.ru/pod-pricelom-kazhdoe-slovo/>

⁹⁴ Termín je převzat z diplomové práce Hany Richterové „Strategie ochrany tváře tlumočnicka“.

interpreting: influence of mode (simultaneous versus consecutive) on the neutrality of the interpreter” dospěla Antonina Gurianovová. Konsekutivní tlumočení bylo z hlediska dodržování tlumočnické neutrality většinou respondentů z našeho vzorku vnímáno jako náročnější než tlumočení simultánní. Zde je nutné dodat, že je šušotáž řadou respondentů pojmána jako tlumočení shrnutím obsahu, šušotáž je však jiným názvem pro simultánní tlumočení šeptem a jeho definice je založena především na režimu a hlasitosti tlumočení. Ivana Čěnková například uvádí následující vysvětlení pojmu simultánního tlumočení šeptem: „tlumočení bez technické aparatury a zejména bez kabiny (tzv. šušotáž), kdy tlumočnick sedí vedle svého klienta nebo těsně za ním a šeptem mu souběžně tlumočí“ (Čěnková 2008, s. 15).

Závěr

V této diplomové práci jsme se zabývali tlumočnickou neutralitou při tlumočení na vysoké úrovni. Cílem práce bylo přiblížit pojmy *neutralita*, *nestrannost* a *(ne)podjatost*, poukázat na multidimenzionální povahu tlumočnické neutrality a podat ucelený, avšak nikoliv vyčerpávající přehled o přístupech k ní. Dále jsme chtěli zmapovat, jak vnímají koncept absolutní tlumočnické neutrality profesionální konferenční tlumočníci v České republice a Ruské federaci, kteří tlumočí na vysoké úrovni, a zjistit, jestli se někdy potýkají s problémem její absence. Nakonec jsme chtěli vymezit reálné faktory, jež mohou v praxi tlumočnickou neutralitu ovlivňovat, a zjistit, jaké jsou možné dopady absence neutrality u tlumočnicka na jeho tlumočnický výkon.

V teoretické části jsme se věnovali pojmu *neutralita* a souvisejícím s ním pojmům *nestrannost* a *(ne)podjatost*. Nejdříve jsme sledovali specifika jejich obsahových náplní v různých oborech (mezinárodní právo, humanitární oblast, mírové operace, psychoanalýza, mediace, výkon veřejné moci), což odkrylo multidimenzionální povahu pojmu *neutralita*. Pak jsme obrátili pozornost přímo k tlumočnictví, kde jsme především nastínili výskyt pojmů *neutralita*, *nestrannost* a *(ne)podjatost* ve stanovách vybraných profesních tlumočnických organizací, etických kodexech tlumočnicků a v tlumočnických předpisech v České republice, Ruské federaci a na mezinárodní úrovni. Zjistili jsme, že profesní organizace, na jejichž půdě se sdružují konferenční tlumočníci, zásadu tlumočnické neutrality, resp. nestrannosti buď neřeší nebo ji řeší implicitně a že explicitně je tato zásada nejvíce zachycena v etických kodexech určených tlumočnickům znakového jazyka a komunitním tlumočnickům.

Následně jsme vytvořili přehled přístupů k problematice tlumočnické neutrality a přehled existujících základních konceptů tlumočnické neutrality, které jsme propojili s představami o (ne)viditelnosti tlumočnicka. Nehledě na to, že se názory teoretiků na dosažitelnost tlumočnické neutrality diametrálně liší, se většina z nich shoduje v tom, že blíže k dosažení a udržení neutrality při tlumočení mají

konferenční tlumočníci. Zároveň se ukázalo, že tlumočnická neutralita při konferenčním tlumočení je oblastí, která je zatím nejméně probádána. Na konci teoretické části jsme představili kontextuální rámec o tlumočení na vysoké úrovni, z něž jsme čerpali inspiraci pro výzkumnou sondu, jíž jsme se věnovali v praktické části práce.

Výzkumná sonda měla zmapovat vnímání tlumočnické neutrality konferenčními tlumočníky z České republiky a Ruské federace, kteří tlumočí na vysoké úrovni. V rámci výzkumu jsme se zaměřili na čtyři výzkumné otázky: Co si profesionální konferenční tlumočníci myslí o dosažitelnosti absolutní tlumočnické neutrality? Jsou profesionální konferenční tlumočníci při tlumočení na vysoké úrovni vždy neutrální? Co všechno má vliv na tlumočnickou neutralitu? Jak se absence tlumočnické neutrality projevuje na výkonu tlumočnicka? Zjistili jsme, že mezi konferenčními tlumočníky z našeho vzorku je přesvědčení o existenci absolutní tlumočnické neutrality poměrně rozšířené a většina z nich v dosažitelnost absolutní tlumočnické neutrality věří. Zároveň však mnozí z nich v praxi pocit chybějící nebo nedostatečné tlumočnické neutrality při tlumočení na vysoké úrovni aspoň jednou zažili. Snažili jsme se zjistit, jaké reálné faktory mohou v praxi tlumočnickou neutralitu ovlivňovat, a zmapovat možné dopady její absence na tlumočnický výkon. Ve shrnutí k praktické části jsme předložili klasifikaci těchto faktorů a dopadů. Ačkoliv veškeré závěry obsažené v shrnutí platí pouze pro daný výzkum a zjištění nemohou být automaticky vztahována na celou populaci, pevně věříme, že naše zjištění budou mít jistou ověřovací a orientační hodnotu a že by případně mohla být využita jako „odrazový můstek“ při přípravě dalších výzkumů zaměřených na tlumočnickou neutralitu.

Seznam literatury

- ADAMOVSÁ, Lenka. *Postavení konferenčního tlumočnicka ve společnosti*. Praha, 2005. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Fakulta filozofická. Ústav translatologie. Vedoucí práce Ivana ČEŇKOVÁ.
- ALEXEJEVA, Irina. *Professionalnyj trening perevodčika*. Izdatel'stvo SOJuZ: Sankt Petěrburg, 2001. 288 s. ISBN 5-94033-040-1.
- ANGELLELI, Claudia. *Revisiting the interpreter's role. A study of conference, court, medical interpreters in Canada, Mexico and the United States*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2004. ISBN 9789027216717.
- BAER, Brian James. Through the Cold War lens: Russian and US interpreters as cultural and political mediators. In: FERNÁNDEZ-OCAMPO, Anxo, WOLF, Michaela. *Framing the interpreter. Towards a visual perspective*. London: Routledge, 2014, s. 190–199. ISBN 978-1-315-74341-8.
- BAIGORRI, Jesús, 2010. Wars, languages and the roles of interpreters [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. In: *Les liaisons dangereuses: Langues, traduction, interprétation. Colloque organisé à l'ETIB en décembre 2010*. Beyrouth: Université Saint-Joseph, Collection Sources Cibles, s. 173–204. Dostupné z: [http://campus.usal.es/~alfaqueque/publicaciones/baigorri/\(2011\) BAIGORRI - War, languages and role\(s\) of interpreters.pdf](http://campus.usal.es/~alfaqueque/publicaciones/baigorri/(2011) BAIGORRI - War, languages and role(s) of interpreters.pdf)
- BAIGORRI, Jesús. Interpreters at the edges of the Cold War. In: FERNÁNDEZ-OCAMPO, Anxo, WOLF, Michaela. *Framing the interpreter. Towards a visual perspective*. London: Routledge, 2014, s. 163–171. ISBN 978-1-315-74341-8.
- BAKER, Mona. Forget neutrality. *The Linguist*. 2009, 48(3), s. 24–26. ISSN 0268-5965.
- BAKER, Mona. *Translation and Conflict. A Narrative Account*. London and New York: Routledge, 2006. 203 s. ISBN13 978-0-415-38396-7.
- BARSKY, Robert. The Interpreter as Intercultural Agent in Convention Refugee Hearings. In: *The Translator* 2 (1), 1996, s. 45–63.
- BARTOLINI, Giulio, 2009. General principles of international humanitarian law. *The AIIC Webzine* [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: <http://aiic.net/page/3396/general-principles-of-international-humanitarian-law/lang/1>
- BEREŽKOV, Valentin, 1999. Ja mog ubit Stalina. *Žurnal Vestnik Online* [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. 12(193). Dostupné z: <http://www.vestnik.com/issues/98/0609/win/berezh.htm>
- BEREŽKOV, Valentin. *Kak ja stal perevodčikom Stalina*. M.: DEM, 1993. 400 s. ISBN 5-85207-044-0.
- BEREŽKOV, Valentin. *Rjadom so Stalinym*. M.: Vagrius, 1999. 480 s. ISBN 5-7027-0860-1.

- BEREŽKOV, Valentin. *S diplomatičeskoj missijej v Berlin* [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. 1940–1941. M.: Izdatel'stvo Agentstva ečati Novosti, 1966. 160 s. Dostupné z: <https://www.litmir.me/br/?b=238453&p=1>
- BEREŽKOV, Valentin. *Stranicy diplomatičeskoj istorii*. M.: Meždunarodnyje otnošenija, 1987. 616 s.
- ČEŇKOVÁ, Ivana. *Úvod do teorie tlumočení. 2.*, opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, c2008, 111 s. ISBN 978-80-87218-09-9.
- ČERNÍN, Karel. Úvahy o nestrannosti úředního rozhodování. *Časopis pro právní vědu a praxi* [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. 2015, roč. 23, č. 4. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/5272>
- ČUŽAKIN, Andrej. Těň liděra: vzgljad na istoriju XX v. glazami perevodčikov-diplomatov. *Žurnal Rossija XXI*. M.: 2005, 1, s. 166–181. ISSN 08698503.
- DIRIKER, Ebru. *De-/Re-Contextualising Simultaneous Interpreting*. Interpreters in the Ivorz Tower. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2004, s. 48–49. ISBN 9789027216595.
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele* [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Praha: Karolinum, 2002. 374 s. ISBN 8070668229. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1421/podzim2015/MVK_23/um/54991882/Disman_Jak_se_vyrabi_sociologicka_znalost.pdf
- DONALD, Dominick. Neutral Is Not Impartial: The Confusing Legacy of Traditional Peace Operations Thinking, *Armed Forces & Society*, 29, 2003.
- DONALD, Dominick. Neutrality, Impartiality and UN Peacekeeping at the Beginning of the Century. *International Peacekeeping*, 9(4), 2002, s. 21–38.
- DRAGOVIĆ-DROUET, Mila. The Practice of Translation an Interpreting during the conflicts in the former Yougoslavia (1991–1999). In: *Translating and Interpreting Conflict*. Rodopi: New York, 2007, s. 29–40.
- GARBOVSKIJ, Nikolaj, MIŠKUROV, Eduard. Vojennyj perevod v sovremennom mire (těoretiko-metodologičeskije, lingvističeskije, vojenno-istoričeskije i socialno-političeskije aspekty). *Vestnik Moskovskogo universitěta. Serija 22: Těorija perevoda*. M.: Izdatel'stvo Moskovskogo universitěta, 2010, 2, s. 16–41. ISSN 2074-6636.
- GARDER, Ramunčo. Istorija voennyh perevodčikov vo Francii. *Vestnik Moskovskogo universitěta. Serija 22: Těorija perevoda*. M.: Izdatel'stvo Moskovskogo universitěta, 2010, 2, s. 55–73. ISSN 2074-6636.
- GAVRILOV, Lev, KURAPOVA, Jelizaveta, TORSUKOV, Jevgenij. Podgotovka perevodčeskich kadrov v Rossiji (k istoriji voprosa). *Vestnik Moskovskogo*

universitěta. *Serijs 22: Teorija perevoda*. M.: Izdatělstvo Moskovskogo universitěta, 2014, 2, s. 125–135. ISSN 2074-6636.

- GURIANOVA, Antonina, 2010. *Neutrality in conference interpreting: influence of mode (simultaneous versus consecutive) on the neutrality of the interpreter* [online databáze]. Ženeva. Magisterská (diplomová) práce. Ženevská univerzita. Vedoucí práce Barbara MOSER-MERCER. Dostupné také z: <http://archive-ouverte.unige.ch/unige:15903> [cit. 30. 7. 2018].
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
- HERÁK, Jakub. *Převod prvků jazykové expresivity při simultánním tlumočení (na francouzsko-českém materiálu)*. Praha, 2015. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Fakulta filozofická. Ústav translatologie. Vedoucí práce Ivana ČENKOVÁ.
- HOLÁ, Lenka. *Mediace a možnosti využití v praxi*. Grada, 2013. 512 s. ISBN 978-80-247-4109-3.
- HOLÁ, Lenka. *Mediace v teorii a praxi*. Grada, 2011. 272 s. ISBN 978-80-247-3134-6.
- HORÁČEK, Tomáš. Základní principy mediace (z právního i neprávního pohledu). *Bulletin-advokacie.cz* [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/zakladni-principy-mediace-z-pravniho-i-nepravniho-pohledu>
- HOŠKOVÁ, Marie. *Neutralita, abstinence a terapeutická aliance* [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: <http://www.psychoanalyza.cz/styled-85/styled-86/styled-87/index.html>
- CHROMÝ, Jan, 2014. *Práce s empirickými daty: příručka pro studenty Bc. studia ČJL* [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum. ISBN 9788024628011. Dostupné také z: http://digitool.is.cuni.cz/R/?func=dbin-jump-full&object_id=1272307
- INGHILLERI, Moira, HARDING, Sue-Ann. Translating Violent Conflict. *The Translator*. Manchester: St. Jerome Publishing, 2010, 16(2), s. 165–173. ISSN 1355-6509.
- JONES, Roderick. *Conference Interpreting Explained*. St Jerome Publishing, 1998. 152 s. ISBN 1-900650-09-6.
- JONES, Roderick. *Professional ethics in interpreter training*. online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: <http://www.emcinterpreting.org/node/274?q=system/files/RoderickJones-ProfessionalEthics.pdf>
- KADYŠEV, Maxim. *Perevod na peredovoj* [videozáznam na DVD]. 2012.

- KAHANE, Eduardo, 2007. Interpreters in conflict zones: the limits of neutrality. *The AIIC Webzine* [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: <http://aiic.net/page/2691/interpreters-in-conflict-zones-the-limits-of-neutrality/lang/1>
- KANE, Eileen M. *Doing Your Own Research: Basic Descriptive Research in the Social Sciences and Humanities*. M. Boyars, 1985. 220 s.
- KELLY, Michael, BAKER, Catherine. *Interpreting the Peace: Peace Operations, Conflict and Language in Bosnia-Herzegovina*. Palgrave Studies in Languages at War. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013. 227 s. ISBN 9781137029836.
- KORČILOV, Igor. *Translating History: Thirty Years on the Front Lines of Diplomacy with a Top Russian Interpreter*. New York: Scribner, 1997. 400 s. ISBN 978-0-684-81418-6.
- KREMER Benoît. *AIIC and ethics* [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: <https://aiic.net/page/739/aiic-and-ethics/lang/1>
- KREŇ, Olga. Ustnyj perevod: Konspekt lekcij dlja studentov jazykovych specialnostej (sokraščennyj variant) [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: <http://fsc.bsu.by/wp-content/uploads/2018/03/Teoreticheskij-material-po-ustnomu-perevodu-sokrashhennyj-variant.pdf>
- KST ČR [Komora soudních tlumočnicků České republiky]. *Soudní tlumočení v teorii a praxi*. Praha: Prospektum, 2009. 35 s. ISBN 978-80-7175-147-2.
- KURAPOVA, Jelizaveta. *Osobnosti praktičeskoj dějatělnosti vojennyh perevodčikov v lokalnyh vojnach* [online]. — [cit. 2016]. Dostupné z: <http://vkimo.com/node/1869>
- KURAPOVA, Jelizaveta. *Sostavljajuščije professii voennogo perevodčika* [online]. — [cit. 2016]. Dostupné z: <http://www.vkimo.com/node/1867>
- LAVER, Richard, 2014. Interpreters are being killed. Help save a life. *The AIIC blog* [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: <http://aiic.net/page/6573/interpreters-working-in-war-zones-face-grave-risks-it-s-time-to-act/lang/1>
- MAGNIFICO, Cédric, Defrancq, BART. Impoliteness in Interpreting: a Question of Gender? In: *AIETI 7: New Horizons in Translation and Interpreting Studies, Abstracts*, s. 235–237. Málaga, Spain: University of Málaga, 2015. [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: <http://www.transint.org/index.php/transint/article/view/532/253>
- MATASOV, Roman. Sinchronnye perevodčiki na ňurnbergskom processe: humani nihil a me alienum puto. *Vestnik Moskovskogo universitěta. Serija 22: Teorija perevoda*. M.: Izdatělstvo Moskovskogo universitěta, 2010, 2, s. 74–85. ISSN 2074-6636.

- METZGER, Melanie. *Sign Language Interpreting. Deconstructing the Myth of Neutrality*. Washington, D.C.: Gallaudet University Press, 1999.
- OSN. *Handbook on United Nations Multidimensional Peacekeeping Operations* [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. New York: UN Department of Peacekeeping Operations, 2003. Dostupné z: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/peacekeeping-handbook_un_dec2003_0.pdf
- PAPOUŠEK, Vít. *Tlumočník jako mezikulturní mediátor v česko-čínském dialogu*. Praha, 2014. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Fakulta filozofická. Ústav translatologie. Vedoucí práce Zuzana JETTMAROVÁ.
- POTOČNÝ, Miroslav. *Mezinárodní právo veřejné*. 2003, s. 427. ISBN 80-7179-801-0.
- RICHTEROVÁ, Hana. *Strategie ochrany tváře tlumočnicka*. Praha, 2015. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Fakulta filozofická. Ústav translatologie. Vedoucí práce Ivana ČEŇKOVÁ.
- ROSPUTINSKÝ, Petr. *Neutralita v mezinárodních vztazích*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, 2010. 260 s. ISBN 978-80-86879-26-0.
- SOBOLEVIČOVÁ, Renata. *Vnímání překladatelské a tlumočnické profese v České republice (teoreticko-empirická studie)*. Praha, 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Fakulta filozofická. Ústav translatologie. Vedoucí práce Ivana ČEŇKOVÁ.
- STAHLJAK, Zrinka, 2010. War, Translation, Transnationalism. Interpreters In and Of the War (Croatia, 1991–1992). In: BAKER, Mona. *War Translation Transnationalism in Critical Readings*. Abingdon and New York: Routledge, s. 391–414. ISBN 978-0-415-46955-5.
- ŠMIDT, Paul. *Převodčík Hitlera*. Přeložil T. ŠESTOPAL. Smolensk: Rusič, 2001. 400 s. Mir v vojnach. ISBN 5-8138-0256-8.
- STURMA, Pavel. Posouzení smyslu neutrality v Evropě (obecný přehled vývoje trvalé neutrality na pozadí porovnání příkladu Švýcarska a Rakouska). *Právník*, 1998, ročník 137, číslo 7.
- ŠVEJCER, Aleksandr. *Glazami perevodčika. Iz vospominanij*. M.: R. Valent, 2012. 132 s. ISBN 978-5-93439-313-8.
- THAROOR, Shashi. *The UN Leaves Bosnia With Head Held High* [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: <https://www.csmonitor.com/1996/0119/19181.html>
- TORIKAI, Kumiko. *Voices of the Invisible Presence: Diplomatic interpreters in post-World War II Japan*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2009. ISBN 9789027224279.

- TORSUKOV, Jevgenij. Alma-mater vojennych perevodčikov. *Vestnik Moskovskogo universitěta. Serija 22: Teorija perevoda*. M.: Izdatělstvo Moskovskogo universitěta, 2010, 2, s. 112–126. ISSN 2074-6636.
- TRYUK, Małgorzata. *On Ethics and Interpreters*. Peter Lang Edition, 2015. 201 s. ISSN 2195-7479.
- VILÍMEK, Vítězslav. Etické konflikty při překladu a tlumočení a etické kodexy [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: [https://www.academia.edu/10783546/Etické konflikty při překladu a tlumočení a etické kodexy](https://www.academia.edu/10783546/Etické_konflikty_při_překladu_a_tlumočení_a_etické_kodexy)
- *Vojennyje perevodčiki. Dokumentalnoe rassledovanie* [videozáznam na DVD]. Ruská federace, 2013.
- WADENSJÖ, Cecilia. *Interpreting as interaction*. London & New York: Longman, 1998. 312 s. ISBN 0582289106.
- ZABRODIN, Vjačeslav, ROŠČUPKIN, Vladimir. Rjadom s Verchovnym (besedy s Valentinom Berežkovym). *Nězavisimaja gazeta* [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. 27. 4. 2001. Dostupné z: http://nvo.ng.ru/history/2001-04-27/5_stalin.html
- ZIMÁNYI, Krisztina. On impartiality and neutrality: a diagrammatic tool as a visual aid. *The International Journal for Translation and Interpreting Research* [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. University of Western Sydney, 2009, 1(2), s. 55–70. ISSN 1836-9324. Dostupné z: <http://www.trans-int.org/index.php/transint/article/view/40/54>
- ŽURAVLEVA, Olga, MARGASOVA, Jana. Perevodčik pervych lic (beseda s Pavlom Palažčenko) [rozhlasový pořad]. *Radio Echo Moskvy*, 10. 7. 2011, 15:11. Dostupné z: <http://echo.msk.ru/programs/pspisok/790986-echo/>

Slovníky, příručky, encyklopedie

- BEČKA, Josef Václav. *Česká stylistika*. Praha: Academia, 1992. 468 s. ISBN 80-200-0020-8.
- KARVASARSKIJ, Boris. *Psichotěrapevtičeskaja enciklopedija*. Sankt Peterburg: Pitěr, 2000. 944 s. ISBN 5-318-00694-9.
- MISTRÍK, Jozef. *Štylistika*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1985. 582 s. ISBN 80-08-02529-8.
- REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Praha: Leda, 2001. 752 s. ISBN 8085927853.
- Etimologičeskij onlajn-slovar ruskogo jazyka Maksa Fasmera [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: <https://vasmer.lexicography.online/>
- Online Etymology Dictionary [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: <https://www.etymonline.com/>

- Slovník cizích slov [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz>
- Slovník spisovného jazyka českého [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz>

Stanovy, kodexy a prohlášení profesních organizací

- Brošura Etičeskij kodex perevodčika [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: http://translation-ethics.ru/wp-content/uploads/2015/10/Этич-кодекс_2015-09.pdf
- Code of Ethics for Medical Interpreters of IMIA [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: <http://www.imiaweb.org/uploads/pages/376.pdf>
- Code of Professional Ethics of AIIC [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: <https://aiic.net/page/6724>
- Code of Professional Ethics of EULITA [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: <https://eulita.eu/wp/wp-content/uploads/files/EULITA-code-London-e.pdf>
- Code of Professional Practice of FIT Europe [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: http://www.fit-europe.org/vault/deont/European_Code_%20Professional_Practice.pdf
- Etický kodex Asociace konferenčních tlumočnicků [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: <http://askot.cz/o-tlumoceni/eticky-kodex/>
- Etický kodex České komory tlumočnicků znakového jazyka [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: <http://www.cktzj.com/o-komore/eticky-kodex/>
- Etický kodex komunitního tlumočnicka. Komentář [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: https://www.meta-ops.cz/sites/default/files/eticky_kodex_aktualni.pdf
- Kodex tlumočnicků českého znakového jazyka [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: <http://www.cun.cz/o-nas/dokumenty-ceske-unie-neslysicich-z-u/kodex-tlumocniku/>
- Manifest Ligi [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: <http://www.russian-translators.ru/about/manifest/>
- Professionalnyj kodex člena Sojuza perevodčikov Rossii [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: http://www.utr.spb.ru/Prof_codex.htm
- Stanovy jednoty tlumočnicků a překladatelů [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: <http://www.jtpunion.org/O-JTP/O-Jednote-tlumocniku-a%C2%A0prekladatelu/STANOVY-JEDNOTY-TLUMOCNIKU-A-PREKLADATELU>
- Statement on the Role of Sign Language Interpreters of WASLI [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: <http://wasli.org/wp-content/uploads/2014/06/WASLI-Statement-on-Role.pdf>

Právní předpisy

- ČESKO. Zákon č. 36/1967 ze dne 20. dubna 1967 o znalcích a tlumočnících. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1967, částka 14. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1967-36>
- ČESKO. Vyhláška č. 120/1976 ze dne 13. října 1976 o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1976, částka 23. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1976-120>
- ČESKO. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 ze dne 15. května 1992 o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1992, částka 41. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-209>
- ČESKO. Zákon č. 150/2002 ze dne 17. dubna 2002 soudní řád správní. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 61. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-150>
- ČESKO. Zákon č. 202/2012 ze dne 13. června 2012 o mediaci a o změně některých zákonů (zákon o mediaci). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 70. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-202>
- Metodická pomůcka k § 14 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád ze dne 9. května 2017 [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: www.mvcr.cz/soubor/metodika-systemova-podjatost.aspx
- Principy dobré správy [online]. — [cit. 30. 7. 2018]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/stiznosti-na-urady/principy-dobre-spravy/>

Přílohy

Příloha č. 1 – Česká mutace dotazníku (6 str.)

Příloha č. 2 – Ruská mutace dotazníku (6 str.)